

Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Факультет суспільних наук і міжнародних відносин
Кафедра політології, соціології та публічного управління
Кафедра міжнародних відносин

ЗБІРКА МАТЕРІАЛІВ
I Міжнародної науково-практичної конференції
«РАДІАЦІЙНА ТА ЯДЕРНА БЕЗПЕКА
У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФОРМУЛИ МИРУ»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 р.)

Дніпро
Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+»
2024

УДК 316.1

ББК 60.5

З 41

Збірка матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
З 41 (м. Дніпро, 24 травня 2024 року) / відповідальний за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Дніпро: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2024. 104 с.

Подані матеріали (тези доповідей) I Міжнародної науково-практичної конференції «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру», яка відбулася в змішаному режимі 24 травня 2024 р. на базі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Для всіх, хто цікавиться сучасними проблемами міжнародної безпеки.

ISBN 978-617-95213-5-5

© Автори, 2024
© Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2024

РОЗБУДОВА СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА УКРАЇНСЬКА ФОРМУЛА МИРУ.

УКРАЇНСЬКА ФОРМУЛА МИРУ ЯК ШЛЯХ ВИХОДУ З ПОЗИЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ

Віталій КРИВОШЕЇН

в.о. декана факультету суспільних наук
і міжнародних відносин Дніпровського
національного університету імені Олеся
Гончара, доктор політичних наук, про-
фесор

Українська формула миру вперше була репрезентована Президентом України Володимиром Зеленським у жовтні 2022 р. на саміті «Групи двадцяти» (G20), який проводився на Балі (Індонезія). Запропонована Україною формула миру містить 10 пунктів: радіаційна та ядерна безпека; продовольча безпека; енергетична безпека; звільнення всіх полонених і депортованих; виконання Статуту ООН і відновлення територіальної цілісності України та світового порядку; виведення російських військ і припинення бойових дій; повернення справедливості; протидія екоциду; недопущення ескалації; фіксація закінчення війни [1]. Тобто вихід з воєнного протистояння українською стороною бачиться виключно в межах визнаних світовою спільнотою міжнародно-правових документів (зокрема, Статуту ООН, корпусу міжнародних конвенцій з права війни).

Очевидно, що саме цілковите слідування визнаним міжнародно-правовим документам є єдиною можливою дорожньою картою виходу з позиційного конфлікту, яким, по суті, є російсько-українська війна. З самого початку широкомасштабної війни російська сторона зайняла чітку позицію – демілітаризація та денацифікація України – і до сьогодні цієї позиції непохитно дотримується. Ук-

раїна ж наполягає на відновленні свого суверенітету і територіальної цілісності на всій території в кордонах 1991 року (включаючи і Крим). Як відомо, перехід будь-якого протистояння в позиційний конфлікт не дає можливість його вирішення на взаємоприйнятних умовах.

У цілому, позиційність – це відношення, що виявляється в розходженні інтересів, цілей людей, які взаємодіють між собою у розв’язанні загальної спрямованості досягнення цілей. Тобто, позиційність є поділ сукупності людей, джерелом якого є усвідомлення їх протилежностей, інтересів і цілей. На основі суперечливих позицій індивідів, груп, суспільств і виникає позиційний конфлікт, який є різновидом контрольованого міжцільового напруження, пов’язаного з протиставленням паралельних цілей за єдиною горизонталлю.

Позиційний конфлікт інколи визначають як конфлікт значущості, сутність якого полягає в тому, що між сторонами протистояння виникає суперечка, хто з них займає більш важливу позицію, чия діяльність є більш значущою. Відбувається недооцінка внеску сторін, що призводить до створення конфліктної ситуації.

Американські конфліктологи Роджер Фішер та Вільям Юрі [2] виокремили дві основні стратегії, що застосовуються у переговорах – традиційну стратегію позиційної боротьби і стратегію колаборативних (принципових) переговорів. Відповідно, представники традиційної стратегії прагнуть максимального задоволення висунутих ними вимог, тоді як представники принципів переговорів бачать свою мету в досягненні спільної (колаборативної) перемоги, коли максимально задовольняються інтереси всіх сторін як на сучасному етапі, так і в майбутньому, а також дістається процедурне і психологічне задоволення процесом переговорів.

Для представників позиційного підходу притаманна така модель поведінки, згідно з якою вони схильні сприймати переговори як боротьбу із супротивником, перемогу в якій здобуває той, хто створює для суперника труднощі; зберігає свободу власних дій та обмежує можливі дії супротивника; використовує у своїх цілях резерви супротивника (наприклад, робить із документів або фактів, на які посилається супротивник, корисні для себе висновки); роз’єднує сили супротивника – тут реалізується стародавній принцип «divide et impera» («поділяй і пануй»); паралізує головний координаційний центр супротивника; спрямовує головний удар у слабо захищене місце (б’є по найслабшій ланці); захоплює суперника зненацька тощо.

У позиційних переговорах виокремлюють м’яку та жорстку лінії поведінки. Ті, хто дотримується м’якої лінії поведінки, прагнуть уникати гострої конфронтації та погіршення стосунків між учасниками. Заради досягнення угоди вони готові обговорювати пропозиції та йти на певні поступки, бути дружніми й демонструвати довіру іншій стороні. Прихильники жорсткої лінії поведінки, зустрічаючись між собою, не конструктивно витрачають час і сили у запеклому «перетягуванні канату» на свій бік, тим самим ставлячи під загрозу реалізацію

спільних інтересів.

Отже, за позиційного підходу можливі такі основні тактичні лінії:

1. Первісну позицію декларують на початку переговорів, а потім до неї вносять зміни. Здебільшого первісна позиція в цьому випадку є програмою-максимум або завищеними вимогами. Водночас завищені вимоги однієї зі сторін можуть спровокувати іншу сторону до аналогічного завищення своїх вимог або до відмови від переговорів, що збільшує ймовірність ескалації конфлікту.

2. Первісну позицію захищають протягом переговорів, готовність до компромісу засвідчують лише в «останню годину». У цьому випадку первісна позиція має бути реалістичнішою, враховувати інтереси інших учасників. Одна зі сторін бере на себе ініціативу, поводить себе як рішучий і серйозний учасник переговорів. Водночас ніяких поступок не робиться. «Запасна компромісна позиція» залучається до справи лише тоді, коли, втративши терпіння, інша сторона готова піти з переговорів.

3. Первісну позицію залишають незмінною. У такому випадку позицію не доцільно заявляти на початку переговорів, бо її сприймуть як ультиматум. Вона має враховувати інтереси інших сторін, пропозиції, які висловлювалися у процесі переговорів. Водночас успіх переговорів можливий лише за умови, що інші учасники приймуть таку позицію, а це здебільшого малоімовірно.

4. Висування вимог по висхідній. Коли одна сторона погоджується з пропозиціями та вимогами іншої, остання може висувати все нові й нові вимоги, поліпшуючи умови домовленості для себе. Ця тактична лінія спрацьовує, коли партнер дуже зацікавлений у підписанні вже узгоджених домовленостей і володіє значними ресурсами, порівняно з тими, яких вимагає поступка на переговорах. При цьому сторона, яка застосовує цю тактику, може втратити репутацію.

Характеризуючи тактику позиційного конфлікту, використовують власну терміносистему, яка містить такі ключові поняття. Центральним тут є поняття «позиція» (від лат. *positio* – положення, розташування), яке визначається як система ставлення опонента до елементів конфліктної ситуації, що виявляється у відповідній поведінці та діях. Виокремлюють такі її різновиди. *Первісна позиція* має на меті вплинути на опонента в бажаному напрямі й запропонувати шляхи вирішення спірних питань. Вважається за потрібне на початку переговорів пояснити опонентові всі вигоди розв'язання конфлікту, обґрунтувати свої інтереси й аргументувати доцільність певних домовленостей. Позицію називають закритою, коли, ухиляючись від обговорення інтересів, сторона чітко декларує свою позицію та вимоги щодо основних питань. Позицію називають відкритою, коли, до певної міри відкриваючи свої інтереси, сторона переговорів пропонує свій погляд на можливості залагодження конфлікту, визнаючи правомірність і доцільність якнайширшого обговорення інтересів усіх сторін та альтернативних варіантів розв'язання конфлікту. *Запасна позиція* є модифікацією первісної. Її не розкривають до того часу, поки опоненти не висловлять принципової згоди обговорити питання, які були запропоновані у первісній позиції.

Пороговий рубіж містить у собі визначення того найменшого, що сторона згідна прийняти від опонента, і того найбільшого, що вона може запропонувати опонентові, не ставлячи під загрозу власні інтереси. Пороговий рубіж є важливим елементом підготовки до переговорів, а його корекція в процесі переговорів можлива при надходженні нової важливої інформації. *Позиція відходу* попереджає учасника, що він наближається до свого порогового рубежу. На цьому етапі учасники переговорів можуть заявити, що переговори зайшли в глухий кут, перервати переговори або вдатися до допомоги посередника.

Очевидно, що сторони позиційного конфлікту, яким є російсько-українська війна, гаряча стадія якої розпочалася у лютому 2022 р., обрали першу тактику, що веде до подальшої ескалації конфлікту. Перспективи переходу до інших тактик поки ще не проглядаються, і глобальний саміт миру має підштовхнути ворогуючі сторони до початку мирних перемовин на міжнародно-правових засадах. Українська формула миру якраз може виступити відправною точкою до початку пошуку взаємоприйняттого компромісу, бо вона ґрунтується на Статуті ООН та інших міжнародно-правових документах.

Список використаних джерел:

1. Україна завжди була лідером миротворчих зусиль; якщо Росія хоче закінчити цю війну, хай доведе це діями – виступ Президента України на саміті «Групи двадцяти». *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 15 листопада. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhdi-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-79141>.
2. Fisher R., Ury W.L., Patton B. Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In. Penguin, 2011. 240 p.

МЕДІАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФОРМУЛИ МИРУ

Каміль ПРИМАКОВ

докторант кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат юридичних наук, доцент

Українська формула миру, яка вперше була запропонована Володимиром Зеленським на саміті G20 у жовтні 2022 р. [4] і неодноразово підтверджувалася в подальшому, заклала основи для розв'язання російсько-українського конфлікту на загальноновизнаних міжнародно-правових засадах. На жаль, протилежна сторона знаходиться на принципово інших позиціях, що суттєво утруднює перспективи знаходження взаємоприйняттого рішення. У такій ситуації, коли зони згоди сторін не перетинаються (або різняться тлумачення ключових положень), тобто зони можливої згоди практично немає, розв'язання позиційного конфлікту на взаємоприйнятних умовах майже неможливо. За таких умов досягнути

угоди можна або під тиском сили, або під тиском обставин, коли відсутність угоди є більшим злом, ніж не вигідна угода. Проте досягнута за таких обставин угода є вкрай хитка, бо сприйняття угоди як не вигідної здебільшого призводить до її порушень сторонами.

Більших перспектив можна досягнути, якщо вдасться позиційний конфлікт перевести у площину принципів або колаборативних (від фр. collaboration – співробітництво) перемовин, орієнтованих не на протиставлення, а на співробітництво у вирішенні спірних питань і максимально можливе задоволення інтересів усіх сторін конфлікту. Представники Гарвардської школи конфліктології Р. Фішер та В. Юрі, які обґрунтували таку стратегію, стверджують, що принципове значення тут надається розмежуванню вимог та інтересів сторін, які беруть участь у перемовинах [5]. При цьому інтереси розглядаються як основні цінності, що потребують справедливого і надійного задоволення, а вимоги – це сформульовані учасниками перемовин та обстоювані ними уявлення про те, що треба зробити, аби задовольнити свої інтереси. Якщо інтереси не підлягають обговоренню, можна говорити лише про черговість, ієрархічну послідовність їх задоволення, то вимоги піддаються оцінці, їх можна обговорювати, але домовлятися слід не про вимоги, а про можливі рішення, що задовольняють інтереси сторін.

Р. Фішер та В. Юрі колаборативні перемовини пропонують будувати на таких засадах:

- Відокремте людей від проблеми. Жорстко поведіться з проблемою, м'яко з людьми. Як правило, люди ідентифікуються за своїми позиціями, тому проблему особистих стосунків потрібно відділити від суті справи. Спробуйте зрозуміти свого опонента, поставити себе на його місце, демонструйте повагу до його інтересів і водночас ретельно аналізуйте суть справи, шукайте спільні з опонентом інтереси, послідовно обстоюючи власні.

- Відокремте інтереси від вимог. Різні інтереси можна задовольнити різними способами. Виявивши свої інтереси, сторони можуть, замість малопродуктивного узгодження взаємонесумісних вимог, розпочати пошук спільних інтересів і шляхів можливого задоволення інтересів партнера.

- Відокремте минуле від майбутнього. Зосередьтеся на теперішньому й на перспективах. Минулі образи мають поступитися місцем реальному взаємовигідному співробітництву.

- Відокремте результати від процесу. Шукайте, винаходьте взаємовигідні варіанти. Відділіть процес обмірковування та продукування можливих рішень від їх оцінки й вибору альтернативи. Спробуйте спочатку разом із партнером з перемовин висунути якнайбільше ідей, варіантів, а потім уже критично проаналізувати їх, відібравши найперспективніші. Таким чином, можливо, вдасться «збільшити пиріг», тобто знайти таку взаємну вигоду, яка відповідно збільшить і вигоду кожного з партнерів.

- Відокремте критерії рішення від емоцій. Наполягайте на використанні

об'єктивних критеріїв. До об'єктивних належать наукові критерії, норми справедливості й ефективності [5].

За колаборативних перемовин ключову роль відіграють процедури медіації (від лат. *mediatio* – посередництво), тобто звернення за допомогою до посередника чи арбітра. Медіацію визначають як технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони (не суб'єкта конфлікту). Це підхід до розв'язання конфлікту, у якому нейтральна третя сторона допомагає конфліктуючим сторонам дійти до взаємно прийняттого вирішення спірних питань. У політичних конфліктах медіацію визначають як добровільний процес врегулювання конфлікту, де нейтральна третя сторона без можливості приймати рішення допомагає людям чи інституціям покращити чи встановити відносини через зміни, і, якщо це можливо, вирішити їх конфлікт [6].

Політична медіація як один із видів галузевої медіації є альтернативний спосіб вирішення конфліктів за участю посередника між спеціальними (специфічним) акторами – суб'єктами політичного процесу. Її визначають як процес врегулювання конфлікту, де уповноважена третя сторона допомагає сторонам перемовин припинити насильницький конфлікт та підтримує їх у процесі з'ясування першопричин конфлікту [7].

У цілому головними ознаками медіації є добровільність, конфіденційність, наявність структурованої процедури проведення, участь третьої сторони (медіатора) у вирішенні конфлікту [2, с. 158]. На думку Г.В. Єрмоєнко, медіація – це процес переговорів, у якому для вирішення конфлікту залучається медіатор (посередник), який організовує переговори між сторонами, вислуховує їх аргументацію щодо суті спору й активно допомагає сторонам оцінити можливість прийняття компромісного й самостійного рішення для задоволення інтересів усіх учасників переговорів [3, с. 67]. При цьому медіатор (посередник) організовує і модерує переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору, активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить усіх учасників перемовин.

У міжнародно-політичних конфліктах медіаторами можуть виступати держави (США, Швейцарія та ін.), авторитетні особи (президенти країн, Генеральний Секретар ООН, Голова Європейської комісії тощо), міжнародні організації (ООН, ОБСЄ, ЄБРР та ін.), організації громадянського суспільства, спеціально створені групи, а сама медіація відбувається на декількох рівнях (так званих треках) [1; 7, р. xv]. Виокремлюють такі рівні (треки):

Трек 1 – це офіційна дипломатія та медіація, яка відбувається на найвищому рівні. Він включає формальне обговорення на найвищому рівні за участю політичних, релігійних та військових лідерів та зосереджена на питаннях припинення вогню, мирних перемовин та угодах.

Дипломатія треку 1,5 включає ситуації, коли офіційні представники уповноважують недержавних суб'єктів діяти чи вести перемовини в якості посере-

I Міжнародна науково-практична конференція
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 року)

дника від їх імені. Це можуть бути радники або ті особи, які прямо пов'язані із найвищим рівнем.

Дипломатія треку 2 включає неформальний діалог та дії щодо вирішення конфлікту, спрямовані на встановлення відносин та заохочення нових шляхів розуміння, які можуть надати інформацію формальному процесу.

Дипломатія 3 треку працює в полі. Вона провадиться приватними особами/групами для того, щоб заохотити розуміння між конфліктуючими громадами за допомогою організації зустрічей, організацію медіа впливу та здійснення підтримки маргіналізованих груп.

Отже, Українську формулу миру необхідно просувати саме за допомогою медіаційних технологій із застосуванням стратегії колаборативних перемовин на усіх можливих рівнях (треках).

Список використаних джерел:

1. Антонюк О.А. Міжнародна публічна медіація: у пошуках максимальної ефективності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 348-354.
2. Белінська О.В. Медіація – альтернативне вирішення спорів. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 158-172.
3. Єрмоєнко Г. Медіація альтернативний спосіб розв'язання конфліктів, або і вівці цілі і вовки не голодні як спосіб вирішення спорів. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 5. С. 67-70.
4. Україна завжди була лідером миротворчих зусиль; якщо Росія хоче закінчити цю війну, хай доведе це діями – виступ Президента України на саміті «Групи двадцяти». *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 15 листопада. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhdi-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-79141>.
5. Fisher R., Ury W.L., Patton B. *Getting to Yes: Negotiating Agreement Without Giving In*. Penguin, 2011. 240 p.
6. *Mediation in political conflicts: soft power or counter culture?* / ed. J. Faget. Oxford; Portland, Or.: Hart, 2011. xi, 211 p.
7. Pascal da Rocha J. *Political mediation in modern conflict resolution: emerging research and opportunities*. Hershey: Information Science Reference, 2018. xviii, 246 p.

ГРОМАДЯНСЬКА АДВОКАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО РІВНЯ В КОНТЕКСТІ ПРОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФОРМУЛИ МИРУ

Олексій ЦАЦЕНКО

аспірант кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Громадсько-політична адвокація стає поширеною темою для сучасних політологічних досліджень. Демократичні перетворення вимагають деталізації в контексті форм демократичної політичної участі та громадського утвердження політичних рішень. Способи політичної активності сучасних громадян значно диверсифікуються в контексті процесів діджиталізації. В умовах російсько-української війни актуалізується питання стійкості волонтерського руху та мультиплікації громадської підтримки ЗСУ. Кращі практики волонтерської діяльності підлягають фіксації та узагальненню. Також актуальним є рівень громадської активності в порівняльному контексті трансформаційних та сталих демократій. Актуальним є аспект спроможності практик та інституцій громадської адвокації в умовах демократичного транзиту. Наявність форм формальних підстав та нормативних підстав для адвокації неповною мірою відображає рівень завдань які постають перед сучасним громадянським суспільством. Вимагає оцінки та аналізу процедури та практики розширення політичної участі щодо відстоювання прав та свободи громадян на основі їх власної ініціативи.

Підвищення стійкості демократичних політичних інститутів в умовах соціально-економічних трансформацій розкриває контекст умов досяжності практик адвокації вимірів їх результативності перспектив громадської адвокації. Отже, актуальність даної статті зумовлена станом теоретичного дискурсу та процесами прикладного застосування громадсько-політичної адвокації.

Громадянська адвокація та демократія роблять можливим розширення можливостей та інституціоналізацію політичної участі. Громадсько-політична адвокація є ключовим інституційним елементом демократії, втілюючи голоси людей і сприяючи суспільним змінам. Означене дає громадянам можливість брати активну участь у формуванні політики та рішень, які керують їхнім життям. Інституціоналізація громадської адвокації (civicadvocacy) в демократичних рамках посилює її вплив, сприяючи формуванню суспільства, де голоси громадян мають значну вагу в коридорах влади. Тому доречним є дослідження зв'язку між громадською адвокацією та демократією, з'ясовуючи, як їхня синергія сприяє розширенню можливостей та інституціоналізації демократичних політичних практик просування Української формули миру.

Розширення прав і можливостей через громадянську (громадсько-політичну) адвокацію дає істотні ресурси для зміцнення демократії. Громадян-

ська адвокація розширює можливості людей, надаючи їм платформу для висловлення своїх проблем, прагнень і скарг. У демократичних суспільствах громадяни мають право на свободу слова та зібрань, що дає їм змогу організовуватися та відстоювати інтереси, у які вони вірять. За допомогою низових рухів, громадських організацій та онлайн-кампаній громадяни можуть мобілізувати підтримку просування Української формули миру та підвищувати обізнаність щодо нагальних проблем, починаючи з від збереження довкілля до соціальної справедливості.

Наведений матеріал свідчить, що теоретичний дискурс сучасних соціальних та політичних наук, а також практика громадської діяльності у рамках громадсько-політичної адвокації розкриває її значення в контексті укріплення громадянського суспільства та просування Української формули миру. Йдеться про посилення індивідуальної групової політичної участі, зростання рівня консенсусу стосовно демократичних політичних цінностей. Сучасні практики громадсько-політичної адвокації в країнах сталої демократії є системотворним елементом демократичної політичної системи. Громадсько-політична адвокація є з'єднувальною ланкою між станом громадської думки в демократичному суспільстві та відстоюванням його прагматичних потреб. В умовах ліберального соціуму громадсько-політична адвокація є інструментом діалогу громадян з публічною владою, утвердження вектору політичного порядку денного Української формули миру.

Приклади кампаній громадської непокори, зокрема «Black Lives Matter» (BLM), демонструють, що громадсько-політична адвокація може бути інтегрованою до протестної політичної активності як конкретний спосіб відстоювання соціальних вимог. Також громадсько-політична адвокація стає логічним етапом громадських слухань, вимог та потреб локальних спільнот. Потенціал громадсько-політичної адвокації для демократичних трансформацій розкривається на основі укріплення регулярності самоврядних політичних дій громадянське відстоювання. На відміну від правозахисної діяльності, вона має менш формальний характер та є досяжною для більш широкого кола осіб. Громадсько-політична адвокація сприяє зростанню політичної публічності Української формули миру та відкритості процесів представництва політичних інтересів та ухвалення політичних рішень. Залучення громадян України до широкого кола ініціатив за громадянського відстоювання Української формули миру є шляхом до укріплення громадсько-політичної участі в післявоєнний період.

**ЗАПОБІГАННЯ «ЯДЕРНОМУ» ШАНТАЖУ ТА
РОЗПОВСЮДЖЕННЮ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ
В СУЧАСНОМУ СВІТІ**

**ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ЯДЕРНОГО ШАНТАЖУ У СВІТІ:
ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ**

Ігор ІЩЕНКО

завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор політичних наук, професор

Як відомо, система міжнародних відносин характеризується не тільки наявністю реальних центрів сили та їх балансом з точки зору політичного реалізму, а також ступенем суверенітету країн її членів.

Кожна держава має внутрішній і зовнішній суверенітет. Однак, якщо із внутрішнім суверенітетом державам вирішити питання простіше за наявністю необхідних ресурсів, то зовнішній суверенітет підтримується рядом домовленостей. Вони можуть мати асиметричний характер, що спричиняє залежність країн від найбільш потужних гравців з економічним і воєнним потенціалом.

Логіка цієї думки в контексті ядерної безпеки країн що не є членами «ядерного клубу» полягає в тому, що кожна така країна повинна визначитись, яку позицію їй посісти на міжнародній арені. У зазначеній ситуації вибору є декілька шляхів убезпечити себе від ядерного шантажу:

1. Власними силами забезпечити виготовлення ядерної зброї як це здійснила Північна Корея, на цьому шляху перебуває Іран. І як показує практика, санкції економічного та політичного характеру не можуть повністю заблокувати цей процес. Згадаємо як КНДР діяла через технологію асиметричної дипломатії, коли за невеличкі поступки в розвитку своєї ядерної програми вимагала

фінансової допомоги тощо. Наразі ця ядерна програма реалізована і вже цього року на квітневому пленумі ЦК правлячої партії Кім Чен Ин ставить завдання іншого порядку – всебічного прискореного розвитку економіки в рамках існуючої політичної системи.

2. Другий шлях полягає у спробі стати членом міжнародного альянсу, провідний гравець якого володіє ядерною зброєю і гарантує ракетно-ядерну парасольку у разі виникнення критичної ситуації як зараз для України. Незважаючи на вже зроблені кроки зі вступу до НАТО, нашу країну не готові там бачити у якості повноправного члена, адже Захід дуже боїться прямого зіткнення з Росією, що означатиме третю світову війну з використанням ядерної зброї. Про це говорив на недавній відеозустрічі з науковою спільнотою України професор Гарварда історик Сергій Плохій.

3. Третій шлях полягає у дипломатичному врегулюванні проблеми безпеки. Досвід такого врегулювання в Європі 30-х років ХХ століття показав, що умиротворення агресора дає протилежні результати, як вийшло з гітлерівською Німеччиною. В рамках цього шляху можливий і найпродуктивніший спосіб послабити агресора, він полягає у реалізації технології послаблення його дружніх зв'язків.

Справа в тому, що будь-який міжнародний конфлікт може продовжуватись до тих пір, поки є краща альтернатива переговорному процесу. Іншими словами, коли принаймні один із учасників конфліктуючих сторін переконаний, що наявних і потенційних ресурсів йому вистачить для перемоги – конфлікт (війна) буде тривати. Як відомо, Росія має стратегічного партнера – Китай. Його ресурси вже відіграють ключову роль у можливості РФ продовжувати наступальні операції на території України в Харківській, Донецькій, Луганській і Запорізькій областях. Причому росіян підтримує і ряд інших країн, зокрема Іран, Північна Корея тощо.

Отже, головне завдання полягає в тому, щоб умовно кажучи відірвати союзників від Росії й тим самим обмежити її ресурси.

Причому, треба бути готовими й до того, що навіть в умовах обмежених ресурсів ззовні наш ворог діятиме за рахунок власних ресурсів, обмежуючи соціальну сферу своєї країни, мобілізуючи ресурси на військові нужди.

Відомий американський політолог, соціолог Семюель Хантінгтон писав у своїй роботі про два види мобілізації ресурсів у рамках різних політичних систем [1]. Зокрема, мобілізація в умовах авторитаризму здатна в короткий термін перевести наявний ресурсний потенціал, трансформуючи його до реалізованого стану. Тож, не варто сподіватись, що у ворога ресурси закінчатись, однак знизити їх притік цілком можливо.

Варто зазначити, що дипломатичних методів сприяти розриву стосунків між країнами достатньо. Як приклад можу навести розповідь одного з колишніх військових аташе в дипломатичному представництві Радянського Союзу в одній з країн Близького Сходу, який отримав завдання не допустити зближення

Китаю з цією країною. Цей аташе мав гарні стосунки з першою особою країни перебування. На той час представники КНР запропонували такий інфраструктурний проект як будівництво національного стадіону в столиці цієї держави. Однак президент розмірковував чи доцільно залучати китайців для будівництва цього стадіону. Військовий аташе задалегідь отримав цю інформацію від своїх спецслужб, обміркував її і ось що вигадав, реалізуючи свій план.

З інформації йому стало відомо, що цей стадіон на думку китайських проєктантів мав вмещувати 100 тисяч глядачів-вболівальників. Він знав також і про невелику кількість населення столиці.

Через деякий невеликий проміжок часу президент і військовий аташе опинились в резиденції керівника країни і в невимушеній бесіді, що вийшла на тему стадіону, аташе задав наступне питання президенту: Чи можете Ви зібрати повний стадіон своїх прихильників, тобто 100 тис. осіб? Факт був очевидний, адже зробити цього було неможливо. Разом з тим, під час зустрічей з населенням на стадіоні президенту важлива була картина масової підтримки людей, а для цього повний стадіон був символом такої підтримки. Тож, президент поміркував і відмовився від китайського проєкту. Завдання Центру було виконане.

Таким чином, треба шукати ефективний спосіб роз'єднати Китай і Росію.

Список використаних джерел:

1. Huntington S.P. Political Order in Changing Societies. 1968. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1cc2m34>.

ЯДЕРНА ЗАГРОЗА ЯК ІГРОВЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Максим ЛЕПСЬКИЙ

професор кафедри соціології Запорізького національного університету, доктор філософських наук, професор, експерт ТЕАМ-Еуроє представництва Європейського Союзу в Україні

Сучасні політичні конфлікти безпосередньо пов'язані з російсько-українською війною. З одного боку, можна спостерігати різну інтенсивність загроз та їх проявів.

1. Це вербальні загрози, які можуть бути «одягнені» у форму дипломатичних пропозицій, заяв, ультиматумів, а також шантажу.
2. Далі слідує демонстрація готовності здійснення загрози.
3. Наступним за інтенсивністю видом загрози є організаційна презентація загрози (військові, терористичні демонстрації, навчання, висування військ тощо).
4. Після цього за інтенсивністю загрози можна визначити організаційні дії

забезпечення здійснення загрози.

5. Посилення інтенсивності загрози відбувається у бойовій готовності до виконання загрози.

6. І, власне, здійснення небезпеки.

З іншого боку, загрози визначені процесом ескалації, що ґрунтується на руйнівній силі конфлікту (і його вкрай руйнівній формі – війні). Ескалація заснована на бойовій силі та руйнівній силі конфлікуючих сторін, а також залежить від сприйняття та спрямованості прийняття рішень. Під час ескалації конфлікту особливо яскраво виявляється домінація реальності, адекватного відображення процесів протистояння, що відбуваються; гіперреальності, у якій домінує сконструйована дійсність з переважаючою уявою та нонсенсами; а також дійсність інформаційних, знаннєвих і метафізичних (сміслових) воєн зі своїми конфліктними засобами, інформаційними та спеціальними інформаційно-психологічними операціями.

Ігрове поле загроз формується не лише через суб'єктивне сприйняття, діяльність та взаємодії, а й фреймінг у визначенні меж та правил ігрового поля, його контурів.

У стійкій ситуації ігрове поле політичних конфліктів обмежене міжнародним правом, що визначає можливості, засоби та соціально схвалювані способи врегулювання конфліктів, де власне міжнародне право є обмежувачем ігрового поля та загрозою санкцій щодо агресора, який порушує норми міжнародного права.

Руйнування норм міжнародного права (як форми колективної безпеки) переводить формат відносин у силове протистояння. Сучасна недієздатність міжнародного права та його забезпечення міжнародними інституціями привела саме до такого протистояння і тут на перший план вийшли проблеми, які зараз стали називати «червоними лініями» і, значно рідше, «порогами ескалації».

Вперше «червоні лінії» я зустрів у Гете, який використав образ «червоної нитки». Цю нитку вплітали в морські канати, щоб легше було розплутувати канати та розв'язувати вузли. Наразі «червоні лінії» розглядаються як межі, перехід яких веде до здійснення загроз. «Червоні лінії» стали проявом суб'єктивних обмежень як демонстрації позиційних загроз стосовно дій супротивника.

«Червоні лінії» під час конфлікту у взаємодії можуть бути перейдені противником без наслідків, коли наслідки здійснення загрози мають велику шкоду або дії у відповідь будуть значно більш вагомими, ніж здійснення загрози.

«Червоні лінії» використовуються у конфлікті як в інформаційній війні, так і у війні смислів і значень, що все частіше використовується інформаційно-психологічному вимірі війни.

Об'єктивне значення кордонів ігрового поля конфлікту скоріше відбиває поняття «порога ескалації», яке вперше запровадив у створенні теорії ескалації Герман Кан.

«Теорію ескалації» Герман Кан розроблював як раз під час загрози ядерної

кризи у «холодній війні» і ця теорія була актуалізована після російської повномасштабної агресії в Україну, оскільки саме загроза застосування ядерної зброї російською федерацією стала основним джерелом міжнародного тиску: загроза та шантажу.

Сорок чотири стадії ескалації були розроблені Германом Каном від «звичайного безумства» до «шаленого безумства». Після фази розбіжностей у думках та холодної війни починається перша стадія ескалації [1]. Сорок чотири стадії ескалації об'єднані у сім основних фаз.

1. Основна фаза «Докризове маневрування» (стадії 1-3): криза на цій фазі стає явною, через те перед лицем очевидності здійснюються політичні, дипломатичні, економічні та інші жести, урочисті й офіційні заяви, попередження і таке інше, націлені на те, щоб показати власну рішучість та запобігти ескалації з боку супротивника.

Порогом переходу на наступну фазу ескалації гасло «не розгойдуйте човен».

2. Основна фаза «Традиційна криза» (стадії 4-9):

Позиції зміцнюються у протистоянні волі, починають демонструвати силу, проводять значну мобілізацію, через «юридичний тиск» у легальний спосіб переслідують протилежну сторону та демонструють, що протилежний тиск та сила їх не лякає. Занепокоєння актами насильства та драматизація військових сутичок, водночас є випробування рішучості та потенціалу їх сили.

Порогом переходу є «ядерна війна – немислимий поріг».

3. Основна фаза «Інтенсивна криза» (стадії 10-20): відбувається провокаційний розрив дипломатичних відносин та угод, відбувається перехід до суперготовності, здійснюються заходи великої звичайної війни, щоб стримати гнів, вдаються до звичайних обмежених засобів ведення війни та оголошують їх. Через обговорення ядерних загроз, ультиматуми, обмежену мобілізацію до 20% криза набуває характеристик видовищного шоу та демонстрації сили. В цей час виправдовується контрсилова атака та здійснюється «мирне» всесвітнє ембарго та блокада. Все це є спробою через загострення налякати протилежну сторону та змусити змінити курс.

Тут відбувається «поріг заборони використання ядерної зброї».

4. Основна фаза «Шалена криза» (стадії 21-25). Окрім ведення воєнних обмежених дій, демонструється локальна ядерна війна, оголошується обмежена ядерна війна та проводиться військові дії локальної ядерної війни. На відповідь проводяться незвичні, провокаційні та значні контрзаходи та евакуація приблизно 70 % населення. Перехід на наступну фазу визначений «порогом центрального святилища»

5. Основна фаза «Центральна військова війна» (стадії 26-31). У цій фазі здійснюються показові напади на важливі військові та цивільні об'єкти ворога. Здійснюються демонстративний напад на тиліві зони, ведеться війна проти «священного тилу» – демонстративні атаки на військових, на власність, на на-

селення, повна евакуація до 95 %, взаємні репресії.

Центральний військовий поріг.

6. Основна фаза «Центральна мілітаристська війна» (стадії 32-38): формально оголошується «загальна війна», уповільнена війна проти власності, уповільнена контрсилова війна, обмежений залп зниженої сили, стримана атака, що обеззброює, атака протидії з ухиленням: немодифікована зустрічна атака.

На цій фазі проголошуються заяви про відсутність намірів розв'язувати тотальну ядерну війну. Водночас військові дії спрямовані на руйнування військового потенціалу супротивника, його економічних та людських ресурсів.

Порогове значення – націлення на місто.

7. Основна фаза «Центральна цивільна війна» (стадії 39-44): У центрі всіх заходів знаходиться помста та зведення рахунків. Кожна сторона хоче завдати протилежній стороні не менш серйозної шкоди, аніж вона сама отримала. Орієнтація на повне знищення супротивника. Відбувається уповільнена війна проти міста: контрцінний (заради зведення рахунку) залп, посилення тих, що обеззброюють атак, атаки спустошення цивільного населення, інші види контролюваної загальної війни, спазм, спустошення та безглуздя війни. Наслідки.

Вертикальну модель ескалації Германа Кана можливо застосувати до аналізу ядерної загрози в російсько-українській війні. З самого початку ця модель була запропонована для розгляду ескалації країн з різним силовим потенціалом ядерних держав. Разом з тим Україна, як на основі міжнародного права, гарантій Будапештського меморандуму була обеззброєна в ядерному силовому компоненті та в конвенціональній зброї, звернулася до міжнародного товариства задля збереження власного суверенітету та відстоювання територіальної цілісності.

Якщо застосувати схему ескалації Германа Кана як «ігрового поля» військового конфлікту (повномасштабної війни), то можна побачити феномени всіх фаз війни, окрім четвертої фази «шаленої кризи», яка позначається локальною ядерною війною, локальний характер (відносно фронтових та прифронтових зонах) мають фази 6, 7. Основною, тою, що домінує, є 5 фаза. Вплив союзників України на сьогодні ми сподіваємось зупинив 4 фазу.

До того ж у міжнародних відносинах різні країни діють не відповідно до фаз сучасної ескалації в російсько-українській війні, а відповідно до свого уявного розуміння фази війни, що також залежить від ставлення до країни агресора, сусідства з ним та від військового потенціалу країни.

Тому так багато нерозуміння у переговорах різних країн: тому що наприклад, країни «півдня» знаходяться на розумінні першої фази ескалації, країни сусіди, які зазнавали свого часу агресію з боку Радянського Союзу, бачать 3 та 5 фази ескалації та допомагають запобігти 4 фазі ескалації.

Країни, що претендують на глобальне лідерство, мають бачити всю перспективу ескалації та загроз ядерної зброї. Тому глобальний Саміт миру, що відбудеться 15-16 червня 2024 року у Швейцарії, у м. Бюргеншток, має складне

завдання узгодити позиції країн у розумінні як етапів ескалації, так і заходів її протидії та відновленні впливовості норм міжнародного права. Водночас Росія збирає під керівництвом Китаю БРІКС і це також буде викликом для Китаю відносно лідерства чи «ширми туману війни» у посередництві до справедливого миру і відновлення територіальної цілісності України.

Поле гри ядерних загроз пульсує ескалацією, потрібно світовим гравцям не загратися нашими життями та смертю, а також не страждати лудоманією.

Список використаних джерел:

1. Kahn H. On Escalation: Metaphors and Scenarios. Baltimore, MD: Penguin Books, 1968. 308p.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВСЕСВІТНЬОГО РУХУ ВЧЕНИХ ЩОДО ПРЕВЕНЦІЇ ЯДЕРНИХ ТА РАДІАЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

Олександр РУСЕЦЬКИЙ

асоційований професор Кавказького міжнародного університету (Тбілісі, Грузія), доктор психології, доктор політичних наук

Усього лише місяць тому, 26 квітня 2024 року, у день річниці Чорнобильської трагедії, у мене була можливість виступити на тему ядерної та радіаційної безпеки на конференції Запорізького національного університету, організованій, зокрема, шановним професором Максимом Анатолійовичем Лепським. Я хочу подякувати організаторам обох конференцій за те, що вони, не дивлячись на атмосферу «ядерного шантажу» і контрзаходів, не бояться звертати увагу наукової громадськості на реальні та уявні ядерно-радіаційні загрози.

В умовах геополітичного свавілля (аномії), відновлення зруйнованих війнами політичних комунікацій неможливе без усвідомлення спільних загроз. Тому дану загрозу, в рамках розробленої на базі Кавказької лабораторії геополітичного моделювання та Інституту мета-когнітивного управління, за підтримки Кавказького Міжнародного Університету і Пан-європейського миротворчого руху – Гельсінської громадянської асамблеї, ми розглядаємо як можливий ресурс реабілітаційного характеру. Цей підхід має назву «Концепція усвідомлення спільних загроз».

Сила легітимності цього опору залежить від того, наскільки міжнародний процес громадянського опору геополітичному беззаконню буде укріплений і зацементований участю представників науки, арта і релігії. Без представників арта і релігії вченим буде вкрай складно довести до простих громадян і, що найголовніше, до не простих громадян, а саме до тих, хто ухвалює рішення, – необхідність припинити збройні дії та перейти до ненасильницького і навіть до несилового вирішення наявних протистоянь.

Цей підхід зафіксовано нами в Концепції рівного використання наукових і ненаукових знань для вирішення прикладних проблем сучасної цивілізації.

Створені поза нашими національними організаціями неоколоніальні та неоімперські проекти проникають у наші суспільства і вербують прихильників. У підсумку, ми отримуємо глибинний розлом наших суспільств і бачимо одне в одному лише агентів іншого, а отже – ворожого впливу. Прикладом того є той процес, який зараз відбувається в Грузії і дуже схожий на «премайданівське» становище України.

Завдяки політиці Саакашвілі, яка сприяла провокуванню п'ятиденної війни 2008 року, поразці Грузії та зміні балансу сил у Чорноморсько-Каспійському регіоні.

Основою тому є московські домовленості Ердогана-Медведєва, які створили абсолютно нову реальність – тактичний альянс між Росією і країною НАТО Туреччиною, яка передбачає видавлювання Колективного Заходу і встановлення повного контролю над Чорним морем за моделлю СРСР-Туреччина.

Цей альянс підтримує Іран, який має подібні інтереси на Каспії, а також Азербайджан. Президент Алієв 20 травня відкрито підтримав політику невтручання Західних країн у внутрішні справи Південного Кавказу. Таким чином ми отримали ще один вимір «протистояння між регіональними та нерегіональними акторами». Умовно, цей міжнародний напівлегальний квартет можна позначити аббревіатурою RITA.

На цьому тлі примітивно сприймати сторонами протистояння лише такі пари як: «Україна і Росія» або «Росія і Грузія». Тим більше примітивно розглядати ці протистояння - як громадянські війни, після повномасштабної агресії проти України. На підставі цих редукцій і формуються пропагандистські кампанії, що сприяють ескалації та нічого спільного не мають із врегулюванням.

Теорія мета-когнітивного управління пропонує замість редукційного мислення, яке домінує в наших суспільствах, засновану на холістичному, системному мисленні реальну модель конфліктів, які існують навколо нас і всередині нас. Цей підхід свідчить таке. Модель складного багатоскладового конфлікту не може зводитися до однієї або навіть кількох його складових.

Справжня миротворчість пов'язана з жертвністю. Сьогодні в Грузії ситуація напружена до межі. Розділені сім'ї, організації, конфлікт увійшов до шкіл і в університети. Говорити цим людям, давайте жити мирно, не має великого сенсу, оскільки в них відмінні світорозуміння. «Каміння» і «образи» летять у миротворців з обох боків, і вони це терплять, тому що доля миротворця - одночасно стримувати дві сторони, що перебувають в афекті і на все здатні.

У миротворчості слабкодухим робити нічого і бажано мати хоча б загальні знання у сфері психології та психіатрії. На превеликий жаль, цих людей дуже мало.

Ще одним постулатом у Теорії мета-когнітивного управління є поняття мета-миру. У кожній стороні своє бачення миру, однак, воно закінчується там,

де починається інше бачення миру. Таким чином важливим є не те, що хоче будь-хто з нас, а сприяння створенню концепції мета-миру, яка в теологічному та в аксіологічному вимірах є нічим іншим, як моделлю взаємовідносин різних «правд», що можуть прагнути до «істини». Таким чином тут важлива не ілюзія досягнення стану мета-миру, а сам процес прагнення до нього.

Ще однією основою Теорії мета-когнітивного управління є Концепція Мета-дипломатії, яка передбачає максимальне використання всіх резервів для проведення політики ненасильництва і реальної миротворчості. На даній конференції, я хотів би звернути Вашу увагу на особливу роль таких різновидів Мета-дипломатії, як - ядерна дипломатія, наукова дипломатія та університетська дипломатія.

Ядерна дипломатія розглядається в розширеній, а не в класичній інтерпретації та передбачає задіяння всіх ресурсів для попередження як реальних ядерних і радіаційних загроз, так і від уявних загроз, що являють собою підкатегорію похідних загроз. Однією з яких є «ядерний шантаж, що ставить за мету – психологічне ослаблення противника». Важливим фактором є можливість задіяння в цьому процесі представників природничих наук, які мають бути в авангарді цього процесу.

Таким чином ми можемо говорити про диверсифікацію процесу та залучення до нього представників різних галузей науки, що є основою широкомасштабного розгортання ресурсів мета-дипломатії.

Особлива роль належить університетській дипломатії, підвалини якої були закладені 2014 року на Міжнародній конференції в Герасунському університеті (Туреччина). Саме там було закладено підвалини руху «Університети за мир».

Одним з ініціаторів цього процесу був шановний професор Лепський. Синтезуючи ядерну та університетську дипломатію, сьогодні ми можемо вийти на такий унікальний напрям, як можливість створення Міжнародної мережі університетів з умовною назвою – «Мирний реактор». Особлива роль у цьому питанні належить тим університетам, які мають безпосередній стосунок до ядерної та радіаційної проблематики. Таким чином, суб'єктами процесу Ядерної дипломатії стають університети - наукові, академічні спільноти. Дана ініціатива була озвучена 10 березня 2024 року на Конференції Міжнародної Асоціації Політичних Наук, що проводиться в Університеті Нагасакі (Японія). Висловлюємо надію, що до цього процесу приєднається і Дніпровський Університет.

У Теорії мета-когнітивного управління особливу роль мають дослідження у сфері віктимології. Усі ми, звісно ж, можемо уявляти себе сторонами, учасниками чи суб'єктами конфлікту, однак, разом з тим, ми маємо зрозуміти, що є реальними чи потенційними жертвами цих конфліктів і маємо говорити з цієї платформи. Це дає можливість не лише для усвідомлення спільних загроз, про що йшлося раніше, а й про спробу створення буферного простору абсолютно нових можливостей для діалогу.

Особлива роль суспільств-жертв ядерних і радіаційних катастроф. У цьому

напрямі показовою є політика Казахстану. Суб'єктами ядерної дипломатії в даному випадку, можуть виступати і громадські організації, що опікуються захистом прав та інтересів жертв або. і питаннями превенції.

Теорія мета-когнітивного управління спирається на підходи, розроблені Льюїсом Козером, який розглядає конфлікти і кризи не як провісники катастроф, а як реальну можливість переходу до нового рівня розвитку. На жаль, і грузинський науковий і публіцистичний дискурс загалом такого роду настанов не має, оскільки перебуває під важким гнітом багатосторонньої пропаганди. Існування подібного дискурсу згідно з Теорією Установки Дмитрія Узнадзе могло б докорінно змінити ситуації в наших країнах. І цього можна досягти за допомогою зменшення рівня маркетингової, інформаційної та інтелектуальної депривації. Тобто створення інформаційного пакета знань абсолютно нової якості.

І тут роль науковців та представників арту – унікальна. Тільки вони здатні створити умови для прориву на новий рівень розвитку.

І останнє. Однією з міцних основ Мета-когнітивної теорії управління є розроблена Джоном Флайвелом Концепція мета-когнітивного моніторингу, що передбачає особливу роль вчених у спостереженні, фіксації та контролі за процесами, які відбуваються. Гарольд Лассуел, як один із засновників сучасної теорії політичних комунікацій, також вбачав особливу роль «вченої технократії» в приборканні апетитів політиканів, які несуть реальну загрозу всій цивілізації.

ДО ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ ДЕРЖАВАМИ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Ольга СОКОЛЕНКО

декан юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор юридичних наук, професор

Ядерна зброя – це зброя масового враження вибухової дії, побудована на використанні ядерної енергії, що вивільнюється при ланцюговій ядерній реакції, розщеплення важких ядер або термоядерній реакції синтезу легких ядер. Поняття «ядерна зброя» містить у собі: власне ядерні заряди (бойові частини ракет і торпед; бомб; артилерійські снаряди); засоби їх доставки до цілі (ракети, літаки, торпеди, артилерійські гармати); засоби управління [1].

Насьогодні в науковому і експертному середовищі, сучасному міжнародному праві сформувалося декілька підходів щодо оцінки законності застосування державами ядерної зброї.

Низка дослідників стверджує, що оскільки жодне міжнародно-правове джерело прямо не забороняє використання ядерної зброї, то її застосування не

може вважатися незаконним згідно із міжнародним правом [2-3]. Держава може посилатися на традиційне обґрунтування оборони та національної безпеки, щоб виправдати конкретне застосування ядерної зброї [4].

Інша група науковців характеризує міжнародно-правовий статус ядерної зброї в контексті правового режиму нерозповсюдження [5-7]. Одною із цілей міжнародної взаємодії є недопущення застосування ядерної зброї, основним засобом для чого є режим нерозповсюдження, тобто сукупність міжнародно-правових і політичних норм, спрямованих зафіксувати кількість легальних володільців ядерної зброї [8]. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї є основою міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Це єдиний багатосторонній договір, який забороняє розповсюдження ядерної зброї та юридично зобов'язує п'ять офіційних ядерних держав проводити ядерне роззброєння [9]. ДНЯЗ має три основні сфери діяльності: нерозповсюдження ядерної зброї, роззброєння та мирне використання ядерної енергії. Ці три напрямки однаково важливі, взаємопов'язані та доповнюють один одного [8].

Деякі фахівці в галузі міжнародного права в контексті концепції міжнародного гуманітарного права, яка вимагає від учасників бойових дій мінімізувати страждання та руйнування, спричинені ворожими силами, стверджують, що застосування ядерної зброї будь-якою державою, можливо кваліфікувати як складову злочинів проти людства та військових злочинів [1]. Римський Статут в статті 7 під злочинами проти людства розуміє «... будь-яке з наступних діянь, які вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, якщо такий напад здійснюється свідомо: а) вбивство; в) винищення; с) поневолення; d) депортація або насильницьке переміщення населення; е) поміщення у в'язницю або інше жорстоке позбавлення фізичної свободи; f) тортури; j) зґвалтування, оборнення в сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства порівняної тяжкості; h) переслідування будь-якої ідентифікаційної групи або спільності з політичних, расових, національних, етнічних, культурних, релігійних, гендерних або інших мотивів, які повсюдно визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом, у зв'язку з будь-якими діяннями, зазначеними в даному пункті або будь-якими злочинами, що підпадають під юрисдикцію Суду; і) насильницьке зникнення людей; j) злочин апартеїду; к) інші нелюдські діяння аналогічного характеру, які полягають в умисному заподіянні сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю [10]. При цьому, загальними ознаками даного виду злочинів є: широке поширення; систематичність; напади. Одиначний випадок такої злочинної поведінки є військовим злочином [1].

Отже, в сучасному фаховому середовищі та практиці міжнародного публічного права, сформувався декілька підходів щодо законності використання державами ядерної зброї. В умовах домінування тенденції гуманізації засобів

I Міжнародна науково-практична конференція
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 року)

ведення війни доречним є прийняття міжнародного правового акту, в якому було б закріплено спеціальну заборону застосування державами ядерної зброї. Це б стало наслідком попереднього міжнародно-правового розвитку та створило б перешкоду для здійснення ядерного шантажу державою, яка володіє ядерною зброєю в умовах її участі в конвенційному міжнародному збройному конфлікті.

Список використаної літератури:

1. Міжнародна та національна кримінальна відповідальність за використання ядерної зброї. *Ядерна безпека: міжнародний та національний вимір*: монографія / за заг. ред. В.І. Розвадовського. Івано-Франківськ, 2017. С. 242-276.
2. Nuclear Weapons, International Law and the World Court: A Historic Encounter. URL: <https://www.jstor.org/stable/2954141>
3. The Nuclear Collision Course: Can International Law Be of Help. URL: <https://digitalcommons.du.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2296&context=djilp>
4. Legality of the threat or USE of nuclear weapons. URL: <https://www.un.org/law/icjsum/9623.htm>
5. The universal obligation of nuclear disarmament. URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/33174.pdf>
6. Antônio A. Cançado Trindade, *Le Droit International pour La personne humaine* / Éd. A. Pedone, Paris, 2022. P. 45-368.
7. Radbruch Cf. G. *Introducción a la Filosofía del Derecho*. 3rd ed. Mexico; Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 2022. P. 9-180.
8. Лесь І.О. Міжнародно-правовий режим нерозповсюдження ядерної зброї. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 698-702. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/03/125.pdf>
9. Ядерний клуб: які країни володіють найбільш смертоносною зброєю. URL: <https://chas.news/current/yadernii-klub-yaki-kraini-volodiyut-naibilsh-smertonosnoyu-zbroeyu>
10. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

ПУБЛІЧНА СФЕРА ПОЛІТИКИ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПРОСУВАННЯ НАРАТИВІВ ЯДЕРНОГО ШАНТАЖУ

Олексій ТРЕТЯК

в.о. завідувача кафедри політології, соціології та публічного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор політичних наук, професор

Публічно-комунікаційні виміри дослідження смислового поля сучасної ядерної безпеки включають спроби диференціації безпекових викликів за галузями. Прикладом слугують окремі держави та окремі види життєдіяльності суспільства. Зокрема, туризм та соціально-економічний розвиток окремих регіонів виступають наслідками покращення або погіршення стану політичної безпеки.

У рамках регіональних та галузевих «теоретичних налаштувань» значне місце посідає здатність еліт реагувати на виклики безпекового характеру. Це висуває до порядку денного питання про рівень компетентності політичних лідерів та можливість їх адекватної поведінки.

Інтеграційний або макрополітичний теоретичний підхід визначає ефективність політичних рішень у безпековій сфері на тлі макросуспільних потреб. Він вимагає широкого аналізу конкретної держави та залучення великої кількості фактів і свідчень адекватності державної політики. Імовірність адекватного розуміння безпекової ситуації вимагає від наукової спільноти уваги до суміжних з політичною сферою смислових просторів. Зокрема, поняття економічної безпеки відсилає до потужного масиву даних про економічну спроможність конкретної держави.

Міжнародний дискурс ядерної безпеки допомагає розвитку теоретичних засад інтегрального або макрополітичного підходу досягнути вектор застосування управлінські зусиль. Також вони надають дані зворотного зв'язку щодо попередніх заходів політичної безпеки. Комплексний характер формування політичної безпеки на сучасному етапі спонукає до узагальнення даних про регіональні, просторові та суб'єктні аспекти безпекового середовища. Указане дозволяє судити про акторів ядерної і радіаційної безпеки, які вимагають уваги центрів макрополітичного управління. Разом з тим, державо центричний, макрополітичний теоретичний підхід страждає одноманітністю у визначенні засобів формування самодостатнього безпекового середовища. Також він покладає відповідальність за стан ядерної безпеки виключно на центральний рівень політичного менеджменту.

Досить евристичним теоретичним підходом для дослідження політичної безпеки виступає культуроцентричний підхід. Він з'ясовує глибини ціннісні засади, які можуть спричинити виклики ядерної безпеки в конкретній державі та суспільстві. Культурологічні чинники політичної ядерної безпеки формують перелік напрямів розробки які обіцяють нові дані. Зокрема, ідеться про «типовий профіль» сприйняття наративної небезпеки у суспільстві, а також ідентифікації її основних носіїв.

Інформаційні засоби поширення культурних патернів в галузі політичної ідентичності вступають джерелом викликів для відкритого суспільства. Цілеспрямований вплив або «атака» на цінності в умовах відкритої російської агресії показали масштабність інформаційно-культурної небезпеки. Також вони засвідчили необхідність комплексних дослідних зусиль у цій сфері. Підготовка конкретних заходів щодо запобігання викликам політичної безпеки передбачає наявність теоретичної площини, в якій будуть об'єднані результати різнорідних досліджень. Ідеться про прагматично-управлінський підхід до політичної безпеки. Він спрямовує зусилля на подолання явних ризиків та загроз.

Стан політичної безпеки набувається в результаті комплексу дій з боку публічного врядування на різних рівнях. Звідси аналіз ядерної небезпеки в умовах

російської агресії з точки зору поширення деструктивних наративів швидко переходить з концептуального виміру до рівня конкретних дій. При цьому актуальним є перегляд доктринальних положень, які охоплювали дії щодо блокування викликів небезпеки в публічному просторі.

АСПЕКТИ СТРИМУВАННЯ ЯДЕРНОГО ШАНТАЖУ

Степан ВАСИЛІВ

старший науковий співробітник Інституту технічної механіки Національної академії наук України і Державного космічного агентства України (м. Дніпро),
кандидат технічних наук

У листопаді 2021р. Росія випробувала засоби знищення космічних цілей та збила непрацюючий супутник «Космос 1408», який був виготовлений на Південмаші та запущений ракетою-носієм «Циклон-3» 16 вересня 1982 р. Як результат, ураження ракетою системи А-235 утворилося близько 1500 уламків, які вдається зафіксувати, та тисячі малих, які відслідкувати неможливо. Спрогнозувати рух таких об'єктів можна лише, якщо їх розмір перевищує роздільну здатність наземних засобів спостереження. Порядок розмірів елементів космічного сміття, яке ними фіксується - близько 10 см. Однак для знищення космічного апарату чи верхнього ступеня ракети буде достатньо об'єкту розміром в кілька міліметрів, якщо він рухатиметься зі швидкістю декілька км/с. Ця подія спричинила жваві дискусії на міжнародній арені, бо була висока ймовірність пошкодження Міжнародної космічної станції з екіпажем на борту, та інших космічних апаратів.

Від початку повномасштабного вторгнення Росія не раз заявляла, що при передачі певних видів озброєння Збройним силам України це розцінюватиметься як оголошення війни, а відтак вона в праві застосовувати проти Заходу ядерну зброю. Використання шантажу призвело до того, що Європейські лідери тривалий час проводили консультації щодо можливості постачання зразків озброєння для Української армії. Кожен день таких затримок призводив до жертв серед цивільного населення, втрат техніки і особового складу Сил оборони, а також знищення цивільної інфраструктури. Ще одна заява стосувалася можливої спроби Збройних сил України повернути Кримський півострів, в зв'язку з чим також лунали погрози застосування ядерної зброї.

Реалістичність заяв викликає сумніви через близькість території України і Росії. Однак не варто забувати ще про один спосіб ядерного шантажу – про розміщення на Запорізькій атомній електростанції російської військової техніки та боєприпасів, яку окупанти застосовують по Нікополю і Марганцю, не побоюючись бути атакованими у відповідь нашими Силами оборони. Інспекції

МАГАТЕ, критика в світі ніяк не змусила Росію відвести техніку з небезпечно-го об'єкту. Тому були проведені спроби силового захоплення станції Збройни-ми силами України, які на жаль не принесли успіху. Постійні обстріли ліній електропередач, непрофесійні спроби росіян запустити реактори для постачан-ня електроенергії на території, контрольовані окупантами, а також підри-в греблі Каховської гідроелектростанції і зниження рівня Дніпра – це головні аргу-менти для підкреслення серйозності намірів ядерного шантажу задля досягнення політичних цілей.

Росія розвиває також і орбітальні протисупутникові системи, які можуть застосовувати ядерну зброю. Подібні системи розроблялися і випробовувались в 60-70 роках. На озброєнні ця система знаходилася з 1978р. до 1993р. Як і в ін-ших зразках військової техніки всі роботи мають в своїй основі радянське ми-нуле, тому очевидно, що і ці розробки також базуються на старих проектах, або їх відпрацьованих рішеннях.

І якщо загроза тактичних ударів чи диверсії на ЗАЕС загрожує в більшій мірі Україні, то застосування ядерної зброї в космосі загрожує угрупованню супутників всіх держав, в тому числі і самій Росії і її партнерів. Тому цю ситуа-цію доцільно використати для привернення уваги світової спільноти щодо мілі-таризації космосу бо, як показує практика, не покаране зло плодить нове зло.

Вплив на прийняття рішень противником повинен бути достатнім, мати вагомі аргументи. В сучасному світі неможливо уникнути використання імпорт-ованих елементів в складних технічних системах. Це і є аргументом для створ-ення інструменту впливу, який полягає в економічних обмеженнях.

На прикладі Росії можна зробити висновок, що економічні санкції, які сьо-годні виступають таким інструментом, недостатні. Вони призводять до певних технічних і, відповідно, економічних проблем, але можливість партнерів підса-нкційної держави допомагати їй не дозволяє санкціям працювати ефективно. Тому цей інструмент потребує доопрацювання. Якщо держава порушує міжна-родне право, проявляє агресію і ставить мирне співіснування країн під сумнів, то вона повинна відповідати за свою політику. Але відповідальність мають не-сти також і ті, хто їй допомагає. Це стосується не лише фізичних осіб, компаній а також і державних органів інших країн.

Окрім того повинні уражатися не конкретні підприємства, як це відбува-ється з російським військово-промисловим комплексом, але й інші структури, які на пряму відношення до агресії не мають, але виступають буфером при сан-кційному тиску.

Зволікання та нездатність міжнародної спільноти зробити ефективними ін-струменти тиску на агресора призводить до поширення впевненості авторитар-них режимів досягнення цілей військовим шляхом навіть із застосуванням яде-рної зброї. Це в свою чергу не тільки не дозволяє прогнозувати майбутнє світу, але й може призвести до знищення цивілізації.

ДИСКУРС «ЯДЕРНОЇ ЗАГРОЗИ» В ПОРЯДКУ ДЕННОМУ СУЧАСНИХ ЗМІ

Олеся ГУДЗЕНКО

доцент кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

З початком повномасштабного вторгнення та воєнних дій в Україні, загостренням ізраїльсько-палестинського конфлікту та загрози ескалації конфлікту між Китаєм і Тайванем актуалізувалося обговорення проблематики «ядерної загрози», «ядерної безпеки» та «політики ядерного стримування» в медійному просторі багатьох країн. Неминуче геополітичні події, репрезентовані через світові ЗМІ, вплинули на формування політичного порядку денного, акцентуючи увагу на питаннях застосування ядерної енергетики, потенційних ризиках, пов'язаних з терористичними загрозами підриву Запорізької АЕС, впливу атомної енергетики на навколишнє середовище і суспільство та використання «ядерного шантажу» для досягнення політичних цілей. Оскільки РФ володіє найбільшою кількістю ядерної зброї в світі, в медійному полі постійно ведуться дискусії про застосування ядерної зброї по території України та потенційну загрозу для країн Заходу [1].

Пік публікацій в інтернеті про ризики війни в Україні на світовий порядок та ядерну загрозу прийшовся на початок повномасштабного вторгнення РФ. Так, за даними сайту Statista.com кількість публікацій в інтернеті, в яких згадується комбінація слів «Росія», «Україна», «ядерна загроза» та «війна», в березні 2022 року становила понад 154300 статей опублікованих на 65 мовах [2]. Репрезентативними є результати контент-аналізу публікацій у міжнародних медіа, в яких згадується війна в Україні. Дослідження було проведене громадською організацією BRAND UKRAINE за експертної підтримки та консультації з МЗС України [3]. База для аналізу медійних текстів становила 51 мільйон публікацій у міжнародних новинних ЗМІ 184 країн світу. Так, за даними контент-аналізу найбільша частка публікацій, які здебільше формували медійний порядок денний світових ЗМІ, стосувалася бойових дій, воєнних злочинів РФ та загроз світовій безпеці через російську агресію – 41% усіх згадувань. 16% проаналізованих текстів склали публікації про міжнародну підтримку та допомогу Україні. 14% склали публікації на тему енергетичної кризи, яка здобула ширше висвітлення після того, як була здійснена низка ракетних атак на енергетичну інфраструктуру України. 8% усіх одиниць аналізу стосувалися питання тимчасово переміщених українців та їхньої адаптації за кордоном. Безпосередньо 5% публікацій були присвячені проблематиці «ядерної загрози».

Медійна увага світових ЗМІ до новин пов'язаних з війною в Україні, яка вимірюється кількістю публікацій у медіа та обговорень у соціальних мережах, закономірно зменшилась у 2023 році. В лютому 2023 р. рф зупинила свою участь в договорі СНО-3 або New Start, який був підписаний терміном на 10 років у Празі навесні 2010 року. Світові ЗМІ звісно відреагували на цю подію, яка знову наближала світ до ядерного апокаліпсису [4]. Активніше почали з'являтися публікації на тему метафоричного часу Годинника Судного дня, стрілки якого символічно наближали світ до неминучої ядерної війни [5]. Контент-аналіз публікацій в провідних ЗМІ за 2023 рік вказував на широкий спектр тем в інформаційному полі, які не обмежувалися лише висвітленням трагічних подій, пов'язаних з війною в Україні. Це пояснювалося «втомою від новин» про трагічне і неможливістю мас-медіа утримувати інтерес споживачів інфоресурсів. Медійний інфопростір вже на 28% складався з новин про активні бойові дії та наслідки атак: військові операції, обстріли міст, техногенні катастрофи (підрив Каховської ГЕС), загибель іноземних журналістів та волонтерів тощо, відзначається в Звіті про сприйняття України у світі за 2023 рік. У 32% повідомлень йшлося про об'єднання міжнародних зусиль для підтримки України в війні проти рф. 13% текстів медіаполя було присвячено новинам спорту, культури, бізнесу й міжнародної торгівлі, життю українців вдома й закордоном, українській природі [6].

Звісно, медійні меседжі конструюють цілісні та часткові наративи, які неодмінно простежуються в громадській думці населення. Так, за результатами проведеного дослідження Соціологічною групою «Рейтинг» в співпраці з інститутом досліджень Gallup International в межах проєкту «End of Year» 2023, загалом протягом року у світі не відбулося значного зменшення страхів від ядерної загрози. «Дві п'ятих опитаних зараз бачать високий ризик використання ядерної зброї. Майже така ж частка оцінок помірному ризику, і лише 14% не бачать ризику», зазначають в звіті результатів соціологічного опитування [7]. Україна входить до країн, серед яких найнижчий рівень страху серед населення щодо ядерної загрози. Це пояснюється тим, що в інформаційному полі українських ЗМІ частіше простежуються публікації, щодо застосування ядерної зброї не по території України і репрезентується наратив «ядерного шантажу» рф країн Заходу. Як приклад наративу «ядерного шантажу» наведемо цитати зі статті опублікованої на сайті Радіо Свобода: *«Прямим текстом Володимир Путін ядерним ударом Україні не погрожував, проте попереджав країни Заходу про можливість ядерної війни у разі прямої конфронтації з Росією», «Зрештою це постійна практика Кремля. Чогось нового особливо тут немає. Є вже офіційні заяви міжнародної спільноти. Що стосується ядерного шантажу, зрозуміло, це питання до вільного світу, до Заходу»* [8].

Список використаних джерел:

1. «Ядерний клуб»: скільки боеголовок є в наявності у країн світу та скільки з них розгорнуті. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/09/26/infografika/polityka/yadernyj-klub-skilky->

[boyeholovok-ye-nayavnosti-krayin-svitu-ta-skilky-nyx-rozhornuti](https://www.statista.com/statistics/1344633/ukraine-war-nuclear-weapon-mentions-in-online-press/)

2. Кількість новинних онлайн-статей, в яких згадується ядерна зброя з січня 2022 до лютого 2024 р. URL: <https://www.statista.com/statistics/1344633/ukraine-war-nuclear-weapon-mentions-in-online-press/>

3. Звіт про сприйняття України у світі 2022. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/27/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_2022_WEB_2_8_02_2023.pdf

4. Західні ЗМІ аналізують, чому Путін послабив ядерну риторику і що це означає для нинішньої війни. URL: <https://www.holosameryky.com/a/chomu-putin-zmenshyv-yadernu-rytoruku/7337431.html>

5. Час до катастрофи: як і з яких причин переводили стрілки Годинника Судного дня. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/26/infografika/svit/chas-katastrofy-yak-yakux-prychyn-perevodyly-strilky-hodynnyka-sudnoho-dnya>

6. Звіт про сприйняття України у світі 2023. URL: https://brandukraine.org.ua/documents/148/UA_Ukraines_Global_Perception_Report_2023.pdf

7. Ядерна загроза: дослідження «Рейтингу» з Gallup International. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/yaderna-zagroza-doslidzhennya-rejtingu-z-gallup-international.html>

8. У Гур прокоментували майбутні ядерні навчання РФ. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-hur-yadernyy-shantazh-rf/32936352.html>

«У РАДІОАКТИВНИЙ ПОПІЛ...»: ЯДЕРНА ВІЙНА ТА СВІТ ПОСТКАТАСТРОФИ В РОСІЙСЬКІЙ ПОПУЛЯРНІЙ КУЛЬТУРІ

Сергій ЛЕГЕЗА

доцент кафедри політології, соціології
та публічного управління Дніпровського
національного університету імені
Олеса Гончара, кандидат історичних на-
ук, доцент

Популярна культура відрізняється від реальності тим, що в її творах можна моделювати ті ситуації, які геть неможливі в реальному житті. Окремим напрямком у «нереальних» жанрах (науковій фантастиці, трилерах тощо) є актуалізація загроз і страхів, які є характерною особливістю світу «тут-і-зараз». Зокрема, це стосується й військових конфліктів із застосуванням ядерної зброї. Зауважимо, що ця проблема лише загострилася із початком російсько-української війни, оскільки політикум Росії раз у раз використовує ядерний шантаж як важіль для тиску на країни Заходу при плануванні останніми мір по стримуванню агресора.

Але популярна культура, окрім того, що вона реагує на реальність і відображує стан її, має ще й зворотній вплив на структури повсякденності: формує очікування населення щодо певних явищ і станів соціальної чи політичної реальності.

Саме тому цікавим є стан російської популярної культури по оперуванню проблемами ядерної (не)безпеки (особливо маючи на увазі, що жанр «постапокаліпсису» – чи то особливостей існування світу після глобальної катастрофи) – глибоко вкорінений у сучасній популярній культурі взагалі.

За точку відліку тут можна мати осмислення ядерної війни в радянській популярній культурі: довгий час ядерна загроза осмислювалася в ній не як реальність, насичена політичною та соціальною конкретикою «тут-і-зараз»; часто це ставало елементом наративу щодо іншого світу, іншої планети, чия доля – знищення в ядерній війні – мала б стати попередженням для героїв (а відтак – і для читачів). Прикладом міг би стати важливий для радянської популярної культури роман «Населений острів» А. та Б. Стругацьких (1974). Певна зміна відбулася лише у 1980-х роках, коли одночасно на Заході та на Сході, через загострення політичного становища, популярна культура почала транслювати картину можливих наслідків ядерної катастрофи на реалії тодішнього життя. Для США важливим кінотекстом став фільм «Наступного дня» («*The Day After*», 1983) – мабуть, перший фільм, що говорив про перебіг і наслідки ядерної війни з точки зору пересічних громадян (до того ж, він був чи не єдиним американським фільмом на подібну тематику, офіційно показаним – в 1987 році – по ЦТ СРСР).

У цілому, радянські фантасти другої половини 1980-х, часів перебудови, сприймали можливу ядерну війну як тотальне знищення, повний розпад не просто управлінських структур, але й самої соціальності. Певним підсумком став фільм К. Лопушанського «Листи мертвої людини» (1986), знятий за сценарієм, написаним тогочасною важливою фігурою в радянській фантастиці т.зв. «четвертої хвилі» В. Рибаківим.

Перше десятиліття пострадянського періоду виявилось – якщо дивитися з перспективи часу – доволі травматичним досвідом для авторів фантастики, що виростили за часів СРСР. Зникнення стійкої ідеологічної системи сприймалося (якщо судити по текстах) одночасно як благо, і як перехід до неконтрольованого хаосу. В цих умовах будь-який військовий конфлікт, пов'язаний із тотальним знищенням звичних структур політичного та культурного поля сприймався як відкат назад – але це «назад» маркувалося реаліями тоталітарного радянського минулого (раз за разом цей мотив, наприклад, з'являвся у творчого дуету Л. та Є. Лукіних).

(У протилежність цьому, американська популярна культура того часу розповідь про світ посткатастрофи будувала не лише як сюжет про зникнення знайомого світу, але як сюжет про відновлення та – часто – про соціальні експерименти, на які приречені ті, хто вижив; катастрофа – у тому числі ядерна – ставала для американських авторів приводом до розповіді про згуртування світу та становлення нової демократії – на фоні боротьби з новими формами тоталітаризму, як у романах Д. Бріна чи Ст. Кінга).

З середини 2000-х років у російській популярній культурі поступово починається формуватися ресентимент і імперський дискурс. У його межах, в минулому починають вбачати зразкові форми могутньої державності (парадоксальним чином не розділяючи різницю ідеологічних основ тих «могутніх держав»: глорифікуються одночасно і Російська імперія, і СРСР на піку своєї могутності). З іншого ж боку, сучасний світоустрій починає зображуватися як несправедливий до російського політичного проєкту. А якщо історія виявилася несправедливою для Росії, то автори намагаються цю історію переграти та змінити: саме в цей період в російській популярній культурі збільшується кількість творів з такого напрямку фантастики, як «альтернативна історія» – розповідей про світ, яким той міг би бути, якщо б певні події в нашій реальності пішли кардинально іншим чином.

А от гра у таке «відновлення імперії» (чи хоча б у її «реновацію») має спиратися на якісь фактори, що уявляються авторами (а відтак і суспільною думкою, суголосне із якою автори пишуть) як символи сили. Почасти такими стають історичні фігури, що суспільною думкою «тут-і-зараз» асоціюються із владою та перемогою (здебільшого, для російського культурного простору це фігури політичних діячів, від царів і монархів часів Московського царства до Сталіна на чолі СРСР). Але не менш часто символом сили для російських авторів стає радянська ядерна система. Відповідно, ядерні арсенали стають уявною «точкою загрози» для можливого конфлікту із «кровожерним НАТО» – сюжети, які закорінюються в російській популярній культурі після 2005-2007 років. Якщо для західної поп-культури тема контролю над пострадянськими ядерними арсеналами подавалася як зняття потенційних ризиків «балканізації» пострадянського простору (як, наприклад, у всій «Бондіані» тих часів), то для російських письменників, які переходили до охоронницького табору, захист ядерного потенціалу ставав ознакою повернення (або підтвердження) сильної позиції «Росії як нової імперії».

Одночасно, в російському культурному просторі формується тенденція до присвоєння та трансформації будь-якого культурного продукту російськомовного простору в дусі «проімперської моделі», і ця тенденція стає домінуючою на початок 2010-х років. Наведемо лише два приклади.

По-перше, це історія, пов'язана із «доместикацією» гри «S.T.A.L.K.E.R.» – продукту української компанії «GSC Game World», чії частини вийшли в 2007 та 2009 роках та стали культовими на пострадянському просторі. Гра доволі швидко стала частиною більшої франшизи: в 2007 році у московському видавництві «ЕКСМО» вийшла перша книга міжавторської серії новелізацій по всесвіту гри; на теперішній час кількість книжок (здебільшого – романів) в цій франшизі – близько сотні. Франшиза – і гра, і книжки – нав'язували до двох моментів: сюжету книжки А. та Б. Стругацьких «Пікнік на узбіччі» (1972) та до подій, пов'язаних із Чорнобильською катастрофою 1986 року; це був не так «світ постапокаліпсису», як «локус постапокаліпсису». Але книжкова франшиза

швидко зажила власним життям, вибудовуючи проросійські наративи на фоні «світу постядерної реальності».

По-друге, це ще одна вдала франшиза в російській поп-культурі – серія «Метро-2033», заснована на одноіменному романі Д. Глуховського. Роман Глуховського описує світ після ядерної катастрофи, де цивілізація збереглася лише під поверхнею землі, у метрополітені. Але якщо авторська книга була політичною сатирою та антиутопією, сама серія «Метро-2033», розпочата в 2009 році (на теперішній час налічує більше 110 окремих творів, включаючи й збірки оповідань), змінювала правила гри й здебільшого продукувала сюжети про «боротьбу за повернення сили».

В обох випадках головуючою була тенденція трансформації первинних авторських світів у бік більшої агресивності та своєрідного «замилування силою» на фоні підвищення ваги мотивів ресентіменту.

Характерним був і підйом в російській популярній культурі реваншистської фантастики про «недалеке майбутнє» як про місце кінцевого цивілізаційного зіткнення «російського світу» та західних цінностей. Це постулювалося – сюжетно – як напряму (всілякі книжки на кшталт «Поле битви – Україна» чи «Сломанный тризубец»), так і опосередковано, через критичний опис цих самих західних цінностей в інтерпретації російських авторів (показовими є, наприклад, вже назви збірок від упорядника С. Чекмаєва, виданих у 2012-2015 роках: «Беспошадная толерантность» чи «Семьи.net»).

Показовим же моментом в межах заявленої нами теми є те, що наявність ядерної зброї (і готовність використання її) все більше починає зображуватися не як фактор стримування (якими наративи про неї були в 1960-80-ті роки), але як фактор владної гегемонії. В останні роки ж все частіше можна спостерігати ситуацію, коли популярна література, перетворюючись на «z-літературу», розглядає можливість ядерного удару як визначального фактору в протистоянні із Заходом, що, безумовно, є фактором впливу й на стан сучасної російської суспільної думки.

СТАВЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ ДО ЯДЕРНИХ ЗАГРОЗ: АНАЛІЗ ДАНИХ ОПИТУВАНЬ

Артур ЯБЛУНОВСЬКИЙ

аспірант кафедри політології, соціології
та публічного управління Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара

З початку повномасштабного вторгнення 2022 року російське керівництво регулярно вдається до ядерного шантажу. Він проявляється в багатьох формах. Наприклад, в постійних заявах російського керівництва про готовність застосу-

вати ядерну зброю, в переведенні ядерних сил до «особливого режиму несення служби», в проведенні ядерних навчань.

Подібний шантаж має кілька цілей. По-перше, це спроба залякати західні еліти та суспільства. Шантаж повинен заставити країни Заходу відмовитись від втручання в російсько-українську війну та зменшити обсяги поставок зброї Україні. По-друге, це вплив на українське керівництво та суспільство. Побоюючись атомної відповіді, політико-військове керівництво мало б відмовитись від певних форм ведення війни, наприклад, від ударів по території РФ. Українське суспільство загроза використання ядерної зброї мала б деморалізувати та приводити до паніки. Таким чином, ядерний шантаж став частиною інформаційної війни Росії проти України.

Німецький соціолог У. Бек називав нинішню епоху «суспільством ризику». На його думку, ключовою її характеристикою є розподіл та виробництво ризиків. Політичні процеси обертаються навколо оцінки сили того чи іншого ризику. Різні держави та групи інтересів просувають своє бачення пріоритетних ризиків та необхідної реакції на них [1]. В українському контексті інформаційна боротьба полягає в оцінці того, наскільки реальним є ризик застосування ядерної зброї. Корисним було б проаналізувати дані опитувань громадської думки, щоб зрозуміти про ставлення українців до ядерних загроз.

Одразу після вторгнення, в березні 2022 року, 25% опитаних вважали, що Росія може застосувати ядерну зброю. 66% дотримувались протилежної думки [2]. Таким чином, російський ядерний шантаж на початку війни не дав значних результатів. Найбільшої сили він набрав після «приєднання» чотирьох українських областей до складу РФ. Тоді Путін заявив, що РФ буде захищати себе «всіма можливими засобами». Проте опитування жовтня 2022 року показало, що тільки 26% респондентів вірять в можливість застосування Росією атомної зброї, не вірили в це 65% [2]. Міжнародне опитування кінця 2023 року показало, що Україна має один з найнижчих показників кількості тих, хто вважає високим ризик застосування ядерної зброї – близько 20% [3]. Таким чином, ядерний шантаж РФ не зміг викликати панічні настрої в українському суспільстві.

Пояснити це можна кількома способами. По-перше, постійні ядерні погрози з боку російських керівників та пропагандистів стали частиною повсякденного життєвого світу українців та перестали сприйматись як значний ризик. По-друге, це вдала інформаційна робота української сторони. Вона переконала суспільство в тому, що Росія не піде на ядерний удар, так як після цього отримає потужну відповідь від українських союзників.

Підводячи підсумки, можна сказати, що російський ядерний шантаж не зміг деморалізувати українців. Опитування показують, що ризик застосування атомної зброї сприймається як невисокий. Проте варто пам'ятати про обмеження опитувальних методів, так як респонденти можуть давати більш схвалювані відповіді. Для точнішого аналізу варто було б доповнити кількісні дані якісними.

***I Міжнародна науково-практична конференція
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 року)***

Список використаних джерел:

1. Beck U. Risk Society: Towards a New Modernity. Newbury Park: SAGE Publications Ltd. 1992. 272 p.
2. Вісімнадцяте загальнонаціональне опитування: ставлення українців до інших країн (8-9 жовтня 2022 року). *Рейтинг*. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_international_102022_xviii_press.pdf
3. Ядерна загроза: дослідження «Рейтингу» з Gallup International. *Рейтинг*. URL: <https://ratinggroup.ua/research/ukraine/yaderna-zagroza-doslidzhennya-rejtingu-z-gallup-international.html>.

«ЗЕЛЕНИЙ ПЕРЕХІД» ТА НОВІ СТРАТЕГІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ПОСТГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ СВІТІ.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД США

Олександр САЧКО

професор кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор юридичних наук, доцент

США мають значний досвід у забезпеченні енергетичної безпеки. Сучасний етап енергетичної політики у США розпочався з президентства Б. Обами. Програмна декларація нової Адміністрації Президента «Б. Обама і Дж. Байден: Нова енергетика для Америки» передбачала низку конкретних зобов'язань, реалізація яких повинна була сприяти «будівництву чистого енергетичного майбутнього» та забезпеченню енергетичної безпеки: підвищення рівня енергоефективності національної економіки та зосередження уваги на енергозбереженні; диверсифікація джерел в енергетичному балансі в бік підвищення частки відновлюваної енергетики; державна підтримка виробників і покупців транспортних засобів, що працюють на альтернативних видах палива; заохочення масового переходу споживачів на нові економічні автомобілі; послаблення упродовж 10 років залежності від імпорту нафти з країн Близького Сходу; інвестування в НДДКР, розвідку та освоєння родовищ нафти на суші і шельфі; надання компаніям нафтогазової галузі можливості буріння нафти на закритих для них федеральних землях; стимулювання виробництва та споживання нафти і природного газу з важкодоступних формацій та ін. [1].

У США розвиток відновлювальної енергетики набував визнання у якості джерела генерації електроенергії, але переважно це відбувалося у штатах з відповідними кліматичними умовами. США є лідером геотермальної енергетики. Країна володіє найбільш значними ресурсами геотермальної енергії у світі [2]. Вітроенергетика стала однією з новостворених у США галузей промисловості. Йдеться про будівництво ВЕУ на мілководному шельфі та організацію плавучих вітропарків [2]. Лідерами сонячної енергетики є п'ять штатів, на які припадає 81% всіх встановлених потужностей СЕС: Каліфорнія, Арізона, Південна Кароліна, Массачусетс і Нью-Джерсі.

Поряд з розвитком відновлювальної енергетики, питання енергозбереження також знаходиться у пріоритеті енергетичної політики США, оскільки саме його можна вважати «найчистішим джерелом енергії» сьогодення. На думку експертів McKinsey, тільки за рахунок більш повного використання вже існуючих енергоефективних технологій США можуть скоротити споживання енергії на 23%, заощадивши при цьому \$1,2 трлн. на паливі [3]. За розрахунками RhodiumGroup, повсюдне впровадження енергозберігаючих технологій та обладнання здатне скоротити енергоспоживання в США на 42-59% [4].

Вектор державної підтримки ПЕК на федеральному рівні було направлено на користь енергозбереження та підтримку «зеленої» енергетики. До пріоритетів в енергетичній галузі були віднесені інвестування в НДДКР «чистої» енергетики; поліпшення паливної економічності автотранспорту; заохочення енергозбереження в житловому секторі та на підприємствах; стимулювання «відповідального» національного виробництва енергії; ініціювання нових зусиль для боротьби проти загрози кліматичних змін тощо [5].

Для стимулювання енергозбереження застосовуються податкові та амортизаційні пільги, гнучка тарифна політика. Для домовласників передбачено зниження вартості комунальних послуг і податкових виплат на частину вартості ремонтних робіт, спрямованих на енергозбереження. Пільги надаються як на будівництво нового енергоефективного житла, так і на поліпшення теплоізоляції раніше побудованих будинків, придбання енергозберігаючих будівельних матеріалів тощо [5].

Важливе місце у вирішенні питання енергозбереження належить також впровадженню інноваційних технологій, які спрямовані на розвиток «інтелектуальних електромереж» (Smart Grid). «Smart Grid» – це концепція розвитку систем електропостачання. Згідно з поясненням Міністерства енергетики США інтелектуальним мережам (Smart Grid) притаманні такі атрибути: здатність до самовідновлення після збоїв у подачі електроенергії; можливість активної участі в роботі мережі споживачів; стійкість мережі до фізичного та кібернетичного втручання; забезпечення необхідної якості переданої електроенергії; забезпечення синхронної роботи джерел генерації та вузлів зберігання електроенергії; поява нових високотехнологічних продуктів і ринків; підвищення ефективності роботи енергосистеми в цілому [6].

Практичні ефекти від впровадження технологій Smart Grid в США наступні:

1) Різні компоненти системи Smart Grid: економія 20-45% споживаної електроенергії; зниження втрат від перерв в подачі електроенергії до 15%; зниження капітальних витрат на обладнання на 5-10%; зниження аварійності та витрат на ремонтні роботи до 10%; економія при виробленні електроенергії тепловими електростанціями до 10-15%.

2) Розумні контрольно-вимірювальні системи: підвищення якості та надійності електромереж; баланс попиту та пропозиції електроенергії; забезпечення інфраструктури для розумних будинків.

3) Нове покоління управління і контролю розподільних мереж: мінімізація витрат при будівництві додаткових (запасних) станцій.

4) Поновлювані енергогенератори з низьким рівнем викидів CO₂: підвищення екологічності; підвищення стійкості мережі; безперервне енергозабезпечення, в т. ч. видалених районів, регіонів країни [7].

Реалізованими Північноамериканськими проектами в галузі Smart Grid є: Pacific Northwest Smart Grid Demonstration Project. Демонстраційний проект США з дослідження автоматизації розподільної мережі, розосередженої генерації, акумулювання електроенергії, розвитку вимірювальної інфраструктури та керування попитом за участю більше 60 тис. споживачів, 12 енергокомпаній в 5 штатах. Smart Texas. Мультитехнологічний проект Техасу з використанням 3,4 млн. «розумних» пристроїв вимірювання та автоматизації мережі, спрямований на стимулювання енергозбереження та зменшення електроспоживання на 15 % [8].

Отже, в США пріоритетними напрямками забезпечення енергетичної безпеки визначено: диверсифікацію джерел в енергетичному балансі; розвиток відновлювальної енергетики; забезпечення енергозбереження; розвиток «інтелектуальних електромереж», послаблення залежності від імпорту нафти з країн Близького Сходу; інвестування в НДДКР, розвідка та освоєння родовищ нафти на суші і шельфі.

Список використаних джерел.

1. Barack Obama and Joe Biden: New Energy for America. URL: http://energy.gov/sites/prod/files/edg/media/Obama_New_Energy_0804.pdf.
2. Annual US & Global Geothermal Power Production Report Geothermal Energy Association. 2016. URL: <http://www.geoenergy.org/reports/2016/2016%20Annual%20US%20Global%20Geothermal%20Power%20Production.pdf>.
3. Energy efficiency: A compelling global resource. *McKinsey & Company*. 2010. URL: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/dotcom/client_service/Sustainability/PDFs/A_Compelling_Global_Resource
4. Unlocking American Efficiency Economic and Commercial Power of Investing in Energy Efficient Buildings. *Rhodium Group*. 2013. May. URL: http://naturalleader.com/wpcontent/uploads/2016/04/RHG_UnlockingAmericanEfficiency_May2013-v4.pdf.
5. Маркевич К., Омельченко В. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України. Аналітична доповідь. Київ: Заповіт, 2016. 118 с.

6. The SMART GRID: an introduction. URL: https://www.energy.gov/sites/prod/files/oeprod/DocumentsandMedia/DOE_SG_Book_Single_Pages%281%29.pdf

7. Розумні електромережі, або Що таке SMART GRID? URL: <http://difku.gov.ua/rozumni-elektromerezhi-abo-shho-take-smart-grid/>.

8. Global Smart Grid Federation Report. GSGF, 2012. 44 p.

МОДЕЛІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Віктор ЩЕРБАК

доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат політичних наук, доцент

Глобальна енергетична безпека – це стан захищеності світового співтовариства і всіх його членів від можливих ризиків та загроз політичній стабільності у світі та стійкому соціально-економічному розвитку, пов’язаних як з теперішнім, так і з майбутнім станом світової енергетики [1].

Глобальна енергетична безпека – це стан глобального співтовариства, за якого кожен мешканець Землі має гарантований доступ до джерел енергії, що забезпечують у кількісному та якісному аспектах задоволення потреб у здоровому способі життя, комфортному навколишньому середовищі, умовах інтелектуального і духовного розвитку [1].

Всесвітній банк тлумачить енергетичну безпеку як «забезпечення того, щоб країни могли стійко виробляти і використовувати енергію за розумною ціною для того, щоб сприяти економічному зростанню, і тим самим, скорочувати бідність; і напряду покращувати якість життя людей шляхом розширення доступу до сучасних енергетичних послуг [2].

Глобальна енергетична безпека може засновуватися на одній з двох моделей: «Вашингтонському консенсусі» або «Пекінському консенсусі».

Модель «Вашингтонського консенсусу» спирається на неоліберальний напрям теорії міжнародних відносин, який відводить головну роль ринковим механізмам у розвитку енергетичної сфери. Вона передбачає усунення політичних бар’єрів у доступі до енергоресурсів, широке залучення інвестицій в енергетичну сферу, лібералізацію торгівлі енергоресурсами та цін на них. Вважається, що саме функціонування глобального вільного ринку енергоресурсів знижує ймовірність використання «енергетичної зброї» шляхом введення ембарго на постачання енергоносіїв, а також не дозволяє якій – небудь країні підпорядкувати собі механізм ціноутворення. При цьому неолібералізм говорить про існування глобального вільного ринку, на якому продаються і купуються значні об’єми нафти. Основне завдання в сфері забезпечення енергобезпеки, на думку А. Голдтау і Я. Вітте, полягає в подальшому розвитку ліберальних ринків енергоносі-

їв, корегуванні можливих відхилень на цих ринках і встановленні глобальних стандартів [3].

Неолібералізм говорить про існування глобального вільного ринку, на якому продаються і купуються значні об'єми нафти, зводить до мінімуму можливість використання «нафтової зброї» за рахунок застосування ембарго на постачання нафти, а також не дає можливість кому-небудь з гравців повною мірою контролювати механізм ціноутворення. Основне завдання в сфері забезпечення енергобезпеки, на думку А. Голдтау і Я. Вітте, полягає в подальшому розвитку ліберальних ринків енергоносіїв, корегуванні можливих відхилень на цих ринках і встановленні глобальних стандартів [3].

Модель «Пекінського консенсусу» спирається на неореалістичний напрям теорії міжнародних відносин, який розглядає енергоресурси як державну власність. Держава в цій моделі намагається контролювати всі три основні елементи «енергетичного ланцюга» – видобуток, транспортування і розподіл енергоресурсів. Завдяки цьому енергетика може використовуватися як інструмент держави для геополітичного тиску на інші держави і міжнародні об'єднання. При цьому, неореалізм відводить головну роль в міжнародних енергетичних відносинах інтересам держав, які намагаються забезпечити максимальний доступ до енергоресурсів, або (у випадку країн – експортерів) максимально вигідні умови реалізації своїх енергоресурсів на світових ринках. Так, на думку Д. Морана і Д. Рассела, інтерес для дослідника являє перш за все структурні зміни в сфері безпеки, що пов'язані із енергетичними інтересами [3].

Отже, на сьогодні глобальна енергетична безпека може ґрунтуватися на моделі «Вашингтонського консенсусу» або на моделі «Пекінського консенсусу». Кожна країна обирає сама, до якої моделі доєднатися, спираючись на внутрішні особливості та потреби власної енергетичної галузі.

Список використаних джерел:

1. Ковалко М.П. Розвинута енергетика – основа національної безпеки України. Аналіз тенденцій і можливостей. Київ: Бізнесполіграф, 2009. 104 с.
2. IEA. World Energyoutlook, 2007. 664 p.
3. Goldthau A., Witte J.M. Global Energy Governance: The New Rules of the Game. Brook-
ing Institution, 2009. 361 p.

ОСОБЛИВОСТІ «ЗЕЛЕНОГО ПЕРЕХОДУ» ДЛЯ УКРАЇНИ

Катерина БАРБАШИНА

аспірантка кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Глобальна тенденція до переходу на відновлювані джерела енергії є відповіддю на кліматичні зміни, економічні виклики та питання енергетичної безпеки. Для України, як для індустріально розвинутої держави, енергетична незале-

жність стала не тільки економічним, але й стратегічним питанням. Окрім цього, перебування у безперервному воєнному стані, залишає відбиток не лише в енергетичній сфері, але в постійно актуальному екологічному питанні.

На цей час, енергетична інфраструктура України залишається значною мірою залежною від викопних палив, зокрема вугілля, природного газу та атомної енергетики. Звісно, велика частка енергобалансу забезпечується імпортними енергоносіями, що робить Україну вразливою до зовнішніх чинників і політичного тиску. Основні виклики включають застарілу інфраструктуру, неефективне використання енергії та високі рівні викидів парникових газів [2].

Перехід до зеленої енергетики неможливий без достатньої державної підтримки та впровадження відповідних політик. Національний план дій з відновлюваної енергетики передбачає збільшення частки відновлюваних джерел енергії в енергобалансі країни. Важливими кроками є впровадження «зелених» тарифів задля стимулювання розвитку нових підходів в енергетичній політиці, в тому числі надання державних грантів та вигідних кредитів для підтримки зелених проєктів.

Зниження витрат на впровадження та підвищення ефективності відновлюваних джерел енергії сприяють використанню якісних інновацій та нових технологій. До того ж Україна займає передову позицію, що стосується якості цифрових технологій та перспективах розвитку штучного інтелекту. За допомогою цих інструментів, можна досягти більш гнучкості та адаптованості до потреб споживачів. За останні кілька років інвестиції енергетичних компаній у цифрові технології різко зросли [4].

Але, необхідність в значних інвестиціях та зусиллях лишається в процесах переходу на зелену енергетику. Серед ключових проєктів варто відзначити будівництво нових сонячних і вітрових електростанцій, модернізацію енергетичних мереж та впровадження систем зберігання енергії. Важливо залучати як внутрішні, так і міжнародні інвестиції, щоб забезпечити необхідний рівень фінансування для цих проєктів.

Зелений перехід має визначну роль в енергетичній безпеці України, знижуючи залежність від імпорту енергоносіїв та роблячи енергетичну систему більш стійкою до зовнішніх впливів. Розвиток власних відновлюваних джерел енергії забезпечить стабільне енергопостачання та зменшить вразливість до коливань цін на викопні палива. До того ж потенціал та інновації в розвитку відновлюваних джерел електроенергії є привабливим фактором для міжнародних інвестицій та участі у спільних проєктах з прогресивними державами у цій сфері. Для України це унікальна можливість закріпити свою позицію через лідерство в енергетичній сфері [1].

Варто також зазначити про соціально-економічні та екологічні переваги «зеленого переходу». До них можна віднести створення нових робочих місць у секторі зеленої енергетики, що має беззаперечно позитивний вплив на місцеві громади та економіку регіонів. Підвищення енергоефективності та використан-

ня відновлюваних джерел енергії призводять до зниження витрат на енергію для кінцевих споживачів.

Завершальний і найважливіший критерій – зменшення викидів парникових газів, відповідно покращення якості повітря, збереження природних ресурсів та зменшення екологічного навантаження на навколишнє середовище [3].

Отже, глобальна тенденція до переходу на відновлювані джерела енергії для України є важливим аспектом в економічній та енергетичній незалежності. Крім того, не можна виключати стратегічне значення таких змін. Своїми значними досягненнями та потенціалом в інноваціях та сучасних технологіях, Україна може вибороти залучення значних інвестицій, що матиме позитивний вплив не лише на виснажену екологію України (особливо в умовах війни), а і значно поліпшить соціально-економічний рівень країни, забезпечивши стабільну авторитетну позицію в енергетичній сфері.

Список використаних джерел:

1. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). *Ukraine: Nuclear Safety Upgrade and Green Investments*. URL: <https://www.ebrd.com/what-we-do/sectors/ukraine-nuclear-safety-upgrade-green-investments.html>
2. FAO. Law of Ukraine on Energy Efficiency. FAOLEX. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC176363/>
3. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). *Special Report on Renewable Energy Sources and Climate Change Mitigation*. URL: <https://www.ipcc.ch/report/renewable-energy-sources-and-climate-change-mitigation/>
4. International Energy Agency (IEA). *Digitalisation and Energy*. URL: <https://www.iea.org/reports/digitalisation-and-energy>

ДО ПИТАННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ «ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА»

Іван КАДОЛЬОНОК

аспірант кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

На сьогодні відсутнє загальноприйняте розуміння терміну «енергетична безпека». Вперше це поняття було використане в 1947 році у зв'язку із прийняттям в США Закону про національну безпеку (National Security Act) [1].

У 1974 р. Міжнародне енергетичне агентство визначило термін «енергетична безпека» як упевненість у тому, що енергія буде в розпорядженні в тій кількості й тій якості, які необхідні за певних економічних умов. На сьогодні Міжнародне агентство формулює енергетичну безпеку як доступ до достатньої (за об'ємом), надійної і доступної (за ціною) енергії [2]. У цьому контексті енергетична безпека розглядається з точки зору країн-імпортерів.

Група країн-експортерів ОПЕК визначає енергетичну безпеку як «надійне і екологічно чисте постачання енергії за цінами, що відображають фундамента-

льні принципи ринкової економіки [3].

Країни-транзитери розглядають енергетичну безпеку як можливість максимізації транзитної ренти енергетичних ресурсів [4].

Таким чином, кожна держава як член міжнародного співтовариства енергетичну безпеку розуміє залежно від того, до якої групи держав належить: нетоспоживачів, нето-виробників або транзитерів ресурсів.

Наукові дослідження вітчизняних науковців засвідчують, що термін «енергетична безпека» має низку тлумачень, що говорить про його багатовимірність та багатofакторність.

Одна група українських дослідників розуміє енергетичну безпеку як стан, за якого відсутні загрози. Так, Є.А. Бобров говорить, що енергетична безпека являє собою захищеність у енергозабезпеченні держави, захищеність держави в енергетичній сфері, а також захищеність систем енергозабезпечення в різних умовах [5]. М.Г. Земляний вважає, що енергетична безпека – це стан її захищеності від загроз енергетичного характеру [6]. О.М. Суходоля розглядає енергетичну безпеку як стан захищеності життєво важливих «енергетичних інтересів» особистості, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує безперебійне задоволення споживачів економічно доступними паливно – енергетичними ресурсами прийнятної якості за нормальних умов й у надзвичайних ситуаціях [7]. А.І. Шевцов констатує, що енергетична безпека – це стан готовності ПЕК країни щодо максимально надійного, технічно безпечного, екологічно прийняттого, економічно ефективного та достатньо обґрунтованого енергозабезпечення економіки держави й населення, а також щодо гарантованого забезпечення можливості керівництва держави у формуванні і здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без зовнішнього і внутрішнього тиску [8].

Інша група дослідників тлумачить енергетичну безпеку як активні дії держави, що спрямовані на створення умов для реалізації «енергетичних інтересів». С.В. Мочерний визначає, енергетичну безпеку як наявність економічного суверенітету країни у забезпеченні себе паливно – енергетичними ресурсами [9]. В.О. Бараннік енергетичну безпеку трактує як спроможність держави забезпечити максимально надійне, технічно безпечне, екологічно прийнятне та обґрунтовано достатнє енергозабезпечення економіки і населення, а також гарантоване забезпечення можливості керівництва у формуванні та здійсненні політики захисту національних інтересів у сфері енергетики без надмірного зовнішнього та внутрішнього тиску в сучасних та прогнозованих умовах [10]. Н.П. Струк говорить, що під енергетичною безпекою слід також розуміти здатність держави в особі її органів управління забезпечити кінцевих споживачів енергією в необхідному обсязі та належної якості у звичайних умовах, а також під час дії дестабілізуючих факторів (надзвичайних ситуацій) внутрішнього чи зовнішнього характеру в межах гарантованого покриття мінімального обсягу найважливіших потреб країни, окремих її районів, міст, селищ чи об'єктів у па-

ливно-енергетичних ресурсах [11]. М.П. Ковалко підкреслює, що енергетична безпека – складова економічної безпеки, цілеспрямований вплив суб'єкта управління на загрози і небезпеки, створення державними та недержавними інституціями необхідних та достатніх умов для унеможливлення дефіциту в забезпеченні споживачів економічно доступними паливно-енергетичними ресурсами прийнятної якості в нормальних і надзвичайних умовах, послідовне і активне проведення політики енергозбереження та диверсифікації джерел енергопостачання, забезпечення ефективного функціонування підсистеми енергетичної безпеки [12].

Ще одна група дослідників розглядає енергетичну безпеку як систему елементів, яка має декілька рівнів. В.В. Микитенко говорить, що енергетична безпека – це система потенціалів – економічного, політичного, техніко-технологічного, ресурсного і, власне, енергетичного, а також факторів наукового, географічного, організаційного, управлінського тощо, без врахування яких аналіз будь – якої безпеки неможливий [13]. Л.С. Тараєвська зазначає, що енергетична безпека – це сукупність потенціалів різних складових функціонування держави (ресурсна, енергетична, технологічна, технічна, екологічна, економічна, наукова, організаційно – управлінська), які спрямовані на задоволення її паливно – енергетичних потреб і відображаються у політиці захисту національних інтересів у сфері енергетики, зниження залежності від імпорту енергоресурсів та розвиток власного видобутку та виробництва енергетичних продуктів [14]. О. Охріменко та У. Бігун пропонують розглядати енергетичну безпеку як комплексне поняття, що охоплює кілька рівнів: політичний (енергонезалежність держави чи регіону), техногенний (шкода, що завдана життю, здоров'ю, працездатності осіб, майну, навколишньому середовищу), економічний (цінова політика та стратегічні запаси енергоресурсів), соціальний (доступність енергоспоживання для населення) [15].

Отже, зазначені підходи щодо сутності і змісту енергетичної безпеки дозволяють її розглядати як багаторівневий феномен як на національному, так і в глобальному контексті.

Список використаних джерел:

1. Бобров Є.А. Енергетична безпека держави: виникнення феномену, сучасний стан, перспективи розвитку. *Наукові праці НДФІ*. 2012. Вип. 1. С. 134-142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdfi_2012_1_17
2. Міжнародне енергетичне агентство. URL: http://www.iea.org/subjectetcqueries/keyresult.asp?KEYWORD_ID=4103
3. Energy Security: A Global Perspective. URL: http://www.opec.org./opec_web/en/996.htm
4. Statistical Review of World Energy. 2012. June. URL: www.bp.com/statisticalreview
5. Бобров Є.А. Енергетична безпека держави. Київ: Університет економіки та права «КРОК», 2013. 308 с.
6. Земляний М.Г. До оцінки рівня енергетичної безпеки. Концептуальні підходи. *Стратегічна панорама*. 2009. № 2. С. 56-64.
7. Суходоля О.М. Енергоефективність економіки у контексті національної безпеки: методологія дослідження та механізми реалізації. Київ: НАДУ, 2006. 400 с.

8. Шевцов А.І. Енергетична безпека України: стратегія та механізми забезпечення. Дніпропетровськ: Пороги, 2002. 264 с.
9. Економічна енциклопедія: у 3 т. / С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видав. центр «Академія», 2000. Т. 1: А-К. 503 с.
10. Бараннік В.О. Аналіз паливно - енергетичного балансу з точки зору енергетичної незалежності. *Стратегічна панорама*. 2004. № 3. С. 116-123.
11. Струк Н.П. Основні складові механізму забезпечення енергетичної безпеки держави. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 10. С. 231-234.
12. Ковалко М.П. Розвинута енергетика – основа національної безпеки України. Аналіз тенденцій і можливостей. Київ: ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф»», 2009. 104 с.
13. Микитенко В. На чому базується енергетична безпека держави. *Вісник НАН України*. 2005. № 3. С. 41-47. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/1355>
14. Тараєвська Л.С. Складові енергетичної безпеки та критерії оцінки. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 372 – 377.
15. Охріменко О.О., Бігун У.В. Економічна безпека України крізь призму енергетичної стратегії. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2015. № 12. С. 150-158.

ПРИНЦИПИ ТА ВИМІРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Андрій ОЛІЙНИК

аспірант кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Умовою функціонування механізму забезпечення енергетичної безпеки держави є певні принципи.

Принцип – це особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось [1].

Миколюк О. вважає, що механізм управління енергетичною безпекою держави повинен будуватися на таких принципах: гарантованості та надійності забезпечення економіки і населення енергетичними ресурсами в повному обсязі відповідно до їхніх потреб (у мінімально необхідному обсязі за умов надзвичайних ситуацій); енергоощадності (запобігання марнотратності використання енергетичних ресурсів); відновлюваності невідновлюваних ресурсів (темпи споживання вичерпних ресурсів палива повинні узгоджуватися з темпами освоєння джерел енергії, які їх заміщують); диверсифікації використання різних джерел енергії (зниження рівня залежності економіки від певного енергоносія); урахування вимог екологічної безпеки (розвиток енергетики має бути збалансований із вимогами до охорони навколишнього середовища); створення економічних умов, перш за все, за рахунок податкових і інших заходів, стимулювання розвитку ПЕК [2].

Аналіз американського досвіду забезпечення енергетичної безпеки показує, що для підтримки енергетичної безпеки країни необхідно дотримуватися

кількох принципів: принципу диверсифікації поставок (наявність можливості альтернативних і різноманітних джерел постачання). Диверсифікація залишається основним відправним принципом енергетичної безпеки для нафти та газу; принципу стійкості, який є основою безпеки (наявність запасних виробничих потужностей, стратегічних запасів, резервних поставок, плану реагування на їх постачання); принципу інтеграції країн з метою стабільного постачання нафти; принципу оперативності отримання важливої інформації [3].

В Україні, і у світі спостерігаються суттєві зміни принципів регулювання енергетичного сектору, розширюється діапазон методів використання енергетики як інструменту досягнення політичних цілей [4].

Для побудови механізму забезпечення енергетичної безпеки та забезпечення його функціонування важливим буде визначення і досягнення тих умов, за яких цей механізм буде діяти ефективно. Такими передумовами є визначення енергетичної стратегії та тактичних заходів її реалізації в державних та регіональних програмах відстеження зовнішніх та внутрішніх загроз в енергетичній сфері [5].

Функціонування механізму забезпечення енергетичної безпеки держави має два виміри – внутрішній і зовнішній.

Внутрішній вимір реалізується в межах держави і передбачає реалізацію заходів енергетичної безпеки спрямованих в середині держави на: наявність енергозабезпечення – це переважно ресурсно-технічний вимір енергозабезпечення потреб суспільства, що у найпростішій формі зводиться до підтримання працездатності систем (обладнання) для задоволення енергетичних потреб споживачів. У зарубіжній англомовній літературі ця складова частина пов'язується в основному з фізичною ресурсною і технологічною «наявністю» енергії (availability / accessibility); доступність енергозабезпечення – мається на увазі взаємозв'язок ресурсно-технічного виміру та економіки, що відображає прибутковість діяльності енергетичного сектору (усіх суб'єктів, залучених до процесу енергозабезпечення суспільства), а також відбиття цієї діяльності у вартості «енергопостачання» споживачів, суспільства, держави. У зарубіжній англомовній літературі ця складова частина пов'язується здебільшого із «доступністю» (affordability); прийнятність моделі енергозабезпечення – сфера регулювання розширюється, поєднуючи прийняті моделі організації функціонування енергетики (ресурсно-технічний вимір та економічну привабливість) із політичними аспектами реалізації державної політики (моделі регулювання енергетики, вплив на суміжні сфери життєдіяльності). Різні країни роблять наголос на окремих питаннях: екологічних (забруднення, зміна клімату), цінових (регулювання цін і тарифів, доступність для споживачів), соціальних (захищеність працівників енергетики, малозабезпечених верств населення) тощо. У зарубіжній англомовній літературі ця складова частина часто пов'язується із «допустимістю/прийнятністю» (acceptability) тих чи інших рішень залежно від цілей державної політики та принципів організації життєдіяльності суспільства; захище-

ність національних інтересів – ця сфера регулювання часто не розглядається як окремий аспект політики забезпечення енергетичної безпеки. Залежно від країни, особливостей її енергетичного сектору та цілей зовнішньої політики цей аспект відображається у політичних рішеннях стратегічного рівня (energy security policy) через виокремлення пріоритетних напрямів забезпечення національних інтересів у сфері енергетики [6].

Зовнішній вимір передбачає унормування відносин у сфері енергетичної безпеки між державою та її державами – партнерами, а також міжнародними організаціями, установами, об'єднаннями країн та їх союзниками. Також зовнішній вимір функціонування механізму забезпечення енергетичної безпеки держави включає в себе і залучення її до тієї чи іншої глобальної моделі забезпечення енергетичної безпеки в межах геополітичного простору.

Отже, принципи механізму забезпечення енергетичної безпеки держави спрямовані на мінімізацію та усунення впливів та загроз на неї, а також розвиток наявних її потенційних можливостей.

Список використаних джерел:

1. Новий тлумачний словник української мови. Т. 2. К.: Аконіт, 2001. 926с.
2. Миколюк О. Теоретичні підходи до трактування поняття «енергетична безпека». *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 129-133.
3. Манжул І. Американський досвід забезпечення енергетичної безпеки. *Адміністративне право*. 2015. № 8. С. 37-41.
4. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування: аналіт. доп. / О.М. Суходоля та ін. К.: НІСД, 2020. 178 с.
5. Струк Н.П. Основні складові механізму забезпечення енергетичної безпеки держави. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 10. С. 231-234.
6. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування: аналіт. доп. / О.М. Суходоля та ін. К.: НІСД, 2020. 178 с.

**ЗАГРОЗИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ:
ДО СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ**

Артем ОЛІЙНИК

аспірант кафедри адміністративного і кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

У сучасному тлумачному словнику української мови під загрозою розуміється зухвала обіцянка заподіяти якесь зло, неприємність; можливість небезпеки; те, що може заподіяти якесь зло, неприємність [1].

У польській мові загрозу, загалом, трактують як «ситуацію, котра є сигналом про те, що може статися щось, зазвичай погане, небажане або небезпечне», а також як «чинник, небезпечний для життя чи здоров'я» [2].

Вдалим вважаємо визначення, згідно з яким загроза для безпеки держави – ряд внутрішніх чи у міжнародних відносинах подій (ситуацій), через які з великою ймовірністю може настати обмеження або втрата умов для безперешкодного внутрішнього буття та розвитку, або ж порушення чи втрата суверенності держави та її партнерського сприйняття у міжнародних відносинах – в результаті використання політичного, економічного, військового чи іншого насильства [3].

І. Плачков, С. Плачкова загрозами енергетичній безпеці називають події короткочасного або довготривалого характеру, які можуть дестабілізувати роботу енергокомплексу, обмежити або порушити енергозабезпечення, призвести до аварій та інших негативних наслідків для енергетики, економіки й суспільства [4].

Н.П. Стучинська вважає, що існують такі загрози енергетичній безпеці держави: надмірна залежність від імпорту енергоносіїв; недостатній рівень диверсифікації джерел постачання енергоносіїв та технологій; обмежене використання власного енергетичного потенціалу й нових технологій; низька ефективність використання палива та енергії; спотворення ринкових механізмів в енергетичному секторі; криміналізація та корумпованість енергетичної сфери; недієва політика енергоефективності та енергозабезпечення [5].

Найчастіше науковці поділяють загрози енергетичній безпеці на внутрішні та зовнішні [6].

До внутрішніх загроз в Україні відносять нестачу викопних джерел палива, соціальну напругу, викликану підвищенням цін на енергоносії, недосконалість нормативно-правового забезпечення й розвитку галузей енергетичного комплексу; до зовнішніх – відсутність продуманої диверсифікації серед постачальників енергоресурсів, політичну нестабільність та військові конфлікти в зонах зосередження енергоресурсів, несприятливу кон'юнктуру світового ринку енергоносіїв тощо [7].

Однак на сьогодні вважається, що класифікація загроз за сферами їх виникнення є більш доцільною, виходячи з того, що в умовах глобалізації поступово стираються межі поділу безпеки на внутрішню та зовнішню. Так, І. Плачков, С. Плачкова поділяють загрози енергетичній безпеці на такі групи: 1) економічні: дефіцит інвестицій, потрібних для розвитку, модернізації й технічного забезпечення енергокомплексу; неефективне використання паливних ресурсів та надмірно високі ціни на них; 2) соціально-політичні загрози: нестабільність у суспільстві, негативні соціально - політичні події, приватні інтереси власників в енергетиці, що суперечать загальній меті функціонування сектору, нездорова конкуренція, криміналізація енергетичного бізнесу; 3) зовнішньополітичні та зовнішньо-економічні загрози: залежність від імпорту паливних ресурсів, дискримінаційні заходи з боку зарубіжних країн, критична залежність експорту й імпорту від умов транспортування через території інших країн; 4) техногенні загрози: великий ступінь зношеності основних виробничих фондів, нераціона-

льне розміщення енергетичних об'єктів із ризиком для населення та ризиком забруднення довкілля; 5) природні загрози: стихійні лиха, природні аномальні явища; 6) недосконалість управління, що пов'язана в основному з недосконалістю правової й законодавчої бази, слабкістю державного регулювання та контролю у сфері енергопостачання й енергозбереження [4].

І. Мазур класифікує загрози енергетичній безпеці за стадіями їх виникнення (забезпечення, споживання, постачання та використання паливно - енергетичних ресурсів, державне регулювання) [8].

Колектив зарубіжних дослідників поділяє загрози енергетичній безпеці за причинами виникнення: 1) загрози, спричинені діяльністю людини; 2) ті, що пов'язані з недоліками технологій; 3) загрози, пов'язані з природою енергетичних ресурсів; 4) ті, котрі пов'язані з факторами навколишнього середовища [9].

Дж. Уотсон також розподіляв загрози енергетичній безпеці на чотири основні категорії: 1) виснаження викопних видів палива; 2) недостатність інвестицій в інфраструктуру; 3) відмова технологій та інфраструктури; 4) умисні порушення в енергетичному секторі [10].

На думку І. Манжула, загрози енергетичній безпеці держави варто класифікувати за акторами виникнення: об'єктивні (незначні поклади енергоресурсів), суб'єктивні (політична акція недружніх держав); об'єктом виникнення (щодо певного виду енергоресурсів: вугілля, нафти, природного газу, гідроенергетики, атомної енергетики, альтернативних джерел енергії); напрямками виникнення (політичні, економічні, соціальні, екологічні тощо); джерелами походження (природного, техногенного, антропогенного характеру); тривалістю дії (разові, коротко-, середньострокові, тривалі); масштабами збитків та ступенем небезпеки (незначні, значні, катастрофічні; характером впливу на енергетичний сектор: загрози прямого впливу, загрози опосередкованого впливу; за можливістю прогнозування: передбачувані й непередбачувані; можливістю запобігання: керовані (існує можливість вирішення політичним чи адміністративним способом), некеровані (природні катаклізми) [11].

Проте, в сучасному глобалізованому світі існує низка загроз енергетичній безпеці світового масштабу, які об'єктивно впливають на енергетичну безпеку кожної держави, незалежно від того, чи це держава нетто-виробник, нетто-споживач чи транзитер.

На думку В. Фортова, А. Макарова, Т. Митрової, до складу загроз глобальної енергетичної безпеки входять: відставання пропозиції енергії від зростання енергоспоживання; зростаюча напруженість у забезпеченні енергетичних потреб транспорту; наростання регіональних енергетичних диспропорцій; все важчі перерви енергопостачання внаслідок техногенних катастроф і системних аварій; незворотні зміни клімату регіонів і планети в цілому [12].

Отже, вважаємо, що загрози енергетичній безпеці – це події короткочасного або довготривалого характеру, які можуть дестабілізувати роботу енергокомплексу, обмежити або порушити енергозабезпечення, призвести до аварій та

інших негативних наслідків для енергетики, економіки і суспільства.

Список використаних джерел:

1. Яковлева А.М., Афонська Т.М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків: ТОРСІНГПЛЮС, 2010. 672 с.
2. Markowski A. Nowy Słownik Poprawnej Polszczyzny PWN. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2003. 1786 s.
3. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego / red. W. Łepkowski. Warszawa: AON, 2002. 200 s.
4. Плачков І.В., Плачкова С.Г. Енергетика: історія, сучасність і майбутнє: у 5 кн. Кн. 5. Електроенергетика та охорона навколишнього середовища. Функціонування енергетики в сучасному світі. URL: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-5>.
5. Стучинська Н.П. Енергетична безпека України: сутність і можливості реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 9. С. 104-108.
6. Матвійчук Н. Загрози енергетичній безпеці України. *Економічний часопис Східно-європейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. № 1. С. 118-125.
7. Охріменко О.О., Бігун У.В. Економічна безпека України крізь призму енергетичної стратегії. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2015. № 12. С. 150-158.
8. Мазур І.М. Концептуальні засади організаційно - економічного механізму забезпечення енергетичної безпеки економіки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 4. С. 67-73.
9. Barrett M. Energy Security in a Multi-polar World. URL: https://www.exeter.ac.uk/energysecurity/documents/Energy_Security_in_a_Multipolar_World_Discussion_Paper.pdf
10. Watson J. UK Gas security: threats and mitigation strategies. URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.360.137&rep=rep1&type=pdf>
11. Манжул І. В. Загрози енергетичній безпеці України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 4. Т. 1. С. 68-72.
12. Фортов В., Макаров А., Митрова Т. Глобальна енергетична безпека: проблеми і шляхи розв'язання. *Вісник НАН України*. 2007. №8. С. 40-50.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Олександр ТРОНЬКО

аспірант кафедри європейського та міжнародного права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Забезпечення енергетичної безпеки держави відбувається на основі функціонування відповідного механізму.

Механізм (від грец. Μηχανή – машина) класично розглядається як сукупність штучних рухомосполучених елементів, що здійснюють заданий рух, пристрій (сукупність рухомих ланок або деталей), що передає чи перетворює (відтворює) рух, внутрішній устрій, система функціонування чого-небудь, апарат будь-якого виду діяльності [1].

Механізм – це система, яка утворюється із взаємопов'язаних ланок (підсистем), що об'єднують множину різних елементів і блоків, забезпечуючи у про-

цесі їх взаємодії функціонування всіх підсистем організації [2].

У вузькому розумінні І.М. Мазур визначає механізм забезпечення енергетичної безпеки держави як сукупність інституціональних організаційних структур і комплексу використовуваних ними процедур, форм, методів і важелів розв'язання суперечностей та послаблення чи усунення загроз в енергетичній сфері [3].

У широкому розумінні, на думку Н.П. Струк, механізм забезпечення енергетичної безпеки повинен бути комплексним, складним механізмом, який забезпечує функціонування системи енергетичної безпеки держави. Оптимальним поєднанням є злагоджена система функціонування трьох основних механізмів: організаційно-економічного, правового, інституційного [4].

Організаційно-економічний механізм забезпечення енергетичної безпеки слід розглядати як сукупність інституційних, організаційних структур і комплекс використовуваних ними економічних законів, закономірностей та форм і методів нівелювання й усунення внутрішніх і зовнішніх загроз в енергетичній сфері. До складу цього механізму будуть входити економічні, адміністративні, фінансові, законодавчо-нормативні форми, важелі, стимули і методи регулювання та модель інноваційного розвитку енергетичної системи (включає суб'єктів паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) та споживачів паливно-енергетичних ресурсів) [3].

О.В. Сердюченко доводить, що правовий механізм забезпечення енергетичної безпеки складається з двох основних складових частин. Перша – це норми права, які регулюють відносини фізичних та юридичних осіб між собою, а також між вказаними суб'єктами і державними органами в енергетичній сфері України. Друга – це норми, які регулюють діяльність державних органів щодо здійснення ними владного впливу в енергетичній сфері України [5].

До інституцій у сфері енергетичної безпеки відносяться органи центральної виконавчої влади та місцевого самоврядування [4].

Механізм забезпечення енергетичної безпеки на національному рівні повинен передбачати налагодження скоординованої взаємодії державних органів управління та органів місцевого самоврядування. У країнах із ринковою економікою основним завданням регуляторних органів у сфері забезпечення енергетичної безпеки є «перешкоджання, обмеження або припинення монопольної (домінуючої) діяльності та недопущення створення умов для виникнення недобросовісної конкуренції» [5].

Інституції у сфері енергетичної безпеки, а саме органи центральної виконавчої влади та місцевого самоврядування використовують такі методи та інструменти регуляторного впливу: 1) адміністративні: видача державою гарантії суб'єкту господарської діяльності – виробнику електричної енергії щодо підтвердження її походження; встановлення тарифів на електричну та теплову енергію; державні закупівлі та державні замовлення, тендери; дозвіл на введення в експлуатацію об'єкта ПЕК; енергетичний аудит та енергетичний нагляд; квоти

(споживання та виробництво відновлюваної енергії); контроль над обсягами використання енергетичних ресурсів, їх обліком і достовірністю звітних даних про обсяги використання цих ресурсів; ліміти стратегічних запасів енергетичних ресурсів; ліцензування діяльності: на ринку природного газу з транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом; із виробництва теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та постачання теплової енергії; у сфері електроенергетики та у сфері використання ядерної енергії; нагляд і контроль над додержанням вимог технічної експлуатації на об'єктах ПЕК, розпорядження та приписи органів, які здійснюють державний контроль в енергетичній сфері; обмеження, зупинення (тимчасово) або припинення діяльності підприємств та об'єктів у разі порушення ними чинного законодавства; стандартизація (ефективності енергоспоживання, якості ПЕР); 2) економічні: бюджетні субсидії та субвенції на виконання науково-дослідних робіт у сфері енергозберігаючих технологій і нетрадиційних видів енергії, на здійснення енергозберігаючих заходів та ін.; відшкодування збитків, заподіяних порушенням чинного законодавства, штрафи; «зелений» тариф для виробників електроенергії з відновлюваних джерел; митні тарифи (звільнення від увізного мита енергозберігаючого обладнання, матеріалів тощо); встановлення підвищених норм амортизації енергозберігаючих основних фондів; рентна плата за спеціальне використання природних ресурсів; екологічний податок за забруднення навколишнього середовища; кредитні (пільгове кредитування для реалізації заходів з енергозбереження та енергоефективності); податкові пільги підприємствам – виробникам енергозберігаючого обладнання, техніки і матеріалів, підприємствам, які використовують устаткування, що працює на нетрадиційних та поновлюваних джерелах енергії, альтернативних видах палива; ціноутворення на ринках електроенергії та тепlopостачання; житлові субсидії на оплату комунальних послуг та ін.; 3) організаційні: включення питань енергетичної безпеки в державні цільові, регіональні та місцеві програми соціального-економічного розвитку; створення системи навчання та підвищення кваліфікації державних службовців, до компетенції яких належать питання енергетичної безпеки; 4) соціально-психологічні: виховання, формування енергозберігаючого мислення і соціальної відповідальності суб'єктів, переконання та соціальний діалог (щодо енергозбереження та енергоефективності, освоєння нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії) [5].

У забезпеченні енергетичної безпеки важливу роль відіграє і геополітичний елемент, який являє собою поле міжнародної взаємодії, тобто, інтегральний простір, представлений множиною функціональних просторів, виокремлених на основі наявних внутрішніх суспільно-географічних зв'язків у межах визначеного географічного простору. Межі поля внутрішньої (національної) взаємодії визначаються межами конкретної адміністративно-територіальної одиниці окремої держави. Межі поля міжнародної взаємодії співпадають із межами географічного простору визначеного досліджуваного об'єкта (регіону). Географічний

простір є реальним простором, вимір якого визначається існуючими зв'язками та процесами між його структурними елементами. При цьому, геополітичний регіон – це територіально-політична система (результат політичної діяльності в геопросторі певного рівня) мезорівня, утворення якої спричинене сукупною дією політико-географічних передумов: характеризується тісними та стійкими політичними, економічними і соціокультурними зв'язками. Його елементами є соціоетнічний простір; геоцивілізаційний простір; інформаційно-комунікативний простір; гео економічний простір; геополітичний простір; безпековий простір [6].

Функціонування геополітичного регіону регулюється складним комплексом юридичних норм, що створюються державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародних відносин, шляхом узгодження позицій, через підписання договорів. До вказаних юридичних норм теорія міжнародного права відносить: міжнародні конвенції (міжнародні договори); міжнародні звичаї; загальні принципи права; судові рішення і доктрини кваліфікованих фахівців міжнародного права [6].

Отже, механізм забезпечення енергетичної безпеки держави – це сукупність інституціональних організаційних структур і комплекс використовуваних ними процедур, форм, методів і важелів розв'язання суперечностей та послаблення чи усунення загроз в енергетичній сфері. Ця система складається з чотирьох елементів: організаційно-економічного; правового; інституційного; геополітичного. Його функціонування має два виміри: внутрішній і зовнішній.

Список використаних джерел:

1. Радченко О.В. Родові ознаки категорії «Механізм» в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика: збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління*. 2013. Вип. 3 (15). С. 19-25.
2. Хміль Ф.І. Основи менеджменту: підручник. К.: Академвидав, 2007. 576 с.
3. Мазур І.М. Дефініція поняття «енергетична безпека»: денотативний підхід. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. № 8. С. 302-314.
4. Струк Н.П. Основні складові механізму забезпечення енергетичної безпеки держави. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Вип. 10. С. 231-234.
5. Слупський Б.В. Основні моделі ринків електроенергетики та особливості їх державного управління: порівняльний аналіз. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2009. Вип. 3 (3). С. 80-92.
6. Теліпка В.Е., Овчаренко А.С. Міжнародне публічне право: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.

**ПЕРСПЕКТИВИ ПОБУДОВИ НОВОЇ СИСТЕМИ
МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЖЕЛІВ
СТРИМУВАННЯ ЗАСТОСУВАННЮ ЯДЕРНОГО ШАНТАЖУ
В СВІТІ**

**ЗРОСТАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ БЕЗПЕКИ
ПІД ВПЛИВОМ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Костянтин БОГОМАЗ

завідувач кафедри соціології Дніпровського державного технічного університету (Кам'янське), доктор історичних наук, професор, академік Української академії політичних наук

Вторгнення Росії до України перевернуло частини світового порядку, включаючи формування нових блоків, яких не було з часів холодної війни. У 2023 році агресивна війна росії проти України, енергетична та кліматична кризи та їх економічні та соціальні наслідки залишалися ключовими проблемами для ЄС та для світу. Українська дипломатія діє на фоні та під впливом динамічних зовнішніх подій, швидкоплинних процесів глобального та регіонального рівнів, що містять як шанси, так і виклики для нашої країни. Зокрема, ідеться про поглиблення небезпечної поляризації світової спільноти, конфронтацію держав-світових гравців, вибухонебезпечні конфлікти в різних регіонах світу, внутрішньополітичні процеси в США і на теренах ЄС тощо [1].

Як зазначають відомі українські соціологи та історики Н. Черниш та Т. Лапан, мілітарні проблеми серед соціологів в Україні перебували на дослідницькому маргінесі внаслідок різних причин. Маємо визнати, що соціологічні дослідження воєнної/військової проблематики здійснювались в країні несистематично (вибірково, хаотично, точково, часто ситуативно) і, на жаль, недостатньо, що, врешті-решт, не дозволило до початку триваючого повномасштабного вто-

ргнення Росії створити певну дослідницьку традицію мілітарних досліджень. Серед авторів-соціологів, чії роботи були присвячені питанням війни від часу незалежності України, назвемо І. Рущенко, М. Требіна, Е. Афоніна, Ю. Калагіна, А. Солнишкіну, О. Мазурика. Крім того, сам інститут армії в Україні настільки швидко трансформувався (це теж пов'язано з початком війни у 2014 р.), що дуже часто самі дослідники не встигали з аналізом самого предмета та об'єкта дослідження [2]. С. Хобта, аналізуючи методологічні підходи до вивчення феномену війни ще в 2016 р. Відзначала [3], що методологічна перспектива світ-системного підходу з урахуванням геополітичних аспектів є найбільш плідною для розуміння війни і військового конфлікту в Україні. Пояснення російсько-української війни варто також спробувати аналізувати у більш широкому геополітичному контексті Центр-Периферійних відносин [4].

Як влучно наголошує О. Рафальський, Україна опинилася в епіцентрі великої геополітичної гри і стала чи не ключовим фактором зміни світопорядку. Відправною точкою прискорення регіональних трансформацій на пострадянському просторі стали суспільно-політичні події 2014 р. в Україні, відомі як Революція гідності. Крах авторитарного проросійського режиму спровокував агресивну реакцію Росії, яка розпочала гібридну агресію. Дев'ятирічний період війни спричинив різке підвищення загроз національній безпеці України. Геополітичні виклики, як і виклики нацбезпеці України, значно зросли з окупацією Криму та частини Донецької й Луганської областей у 2014 р. Водночас відкрита агресія Росії проти України 24 лютого 2022 р. стала не просто неспровокованою війною, а й фактором руйнування транзитивного світопорядку, встановленого в 1991 році [5]. Агресивна війна Росії проти України посилює геополітичні ризики безпеки та порушує геостратегічний баланс сил. Доцільним є поглянути на відмінності у сприйнятті майбутнього сценарію завершення війни з точки зору українського суспільства та з точки зору інших країн Європи та Америки.

За даними Київського міжнародного інституту соціології, хоча після майже двох років широкомасштабного вторгнення спостерігається деяке зниження віри в Перемогу України, але попри все абсолютна більшість українців продовжують зберігати оптимізм. Так, станом на початок лютого 2024 року 89% українців загалом вірили в Перемогу України, зокрема, з них 60% безумовно були переконані в цьому. У травні 2022 року 95% вірили в Перемогу і з них 80% були безумовно переконані в цьому [6].

У той же час, європейці мало вірять у можливість України відновити свої території, але при цьому багато з них вважає, що Росія напала на Україну несправедливо і що потрібно підтримувати українців у військовому та гуманітарному плані. Експерти Фонду Карнегі за міжнародний мир та Європейської ради з міжнародних відносин (ECFR), які 26 березня презентували свої дослідження на події у Вашингтоні, говорили, що від настроїв виборців по обидва боки Атлантики великою мірою залежатиме питання підтримки України і розподілу цієї підтримки між Європою та США. Згідно з опитуванням, проведеним у 12

країнах Європи, лише 1 з 10 європейців вірить у те, що Україні вдасться виграти війну, тобто повернути під свій контроль усі свої території. Удвічі більше європейців вірять, що перемогу може отримати Росія. І майже 40% вважають, що війна завершиться компромісом між Україною і Росією [7]. Дослідники наголошують, що якщо на початку війни Росії проти України найбільшим страхом Західної Європи була загроза ядерної війни, то країни на сході Європи – Польща, Балтійські країни і навіть Фінляндія найбільше боялися російської окупації.

Як відмічають спеціалісти Національного інституту стратегічних досліджень, криза міжнародної системи відносин, спричинена агресивними діями РФ, набула якісно нового рівня з початком широкомасштабного вторгнення її військ в Україну. Чим далі триває російська агресія, тим більш зростають ризики для майбутнього глобальної безпеки. На цьому тлі відбувається зміна парадигми світового порядку, що супроводжується зіткненням і перебудовою базових наративів міжнародної політики. Уявлення про можливість уникнути масштабних воєнних конфліктів у Європі та у світі виявилось занадто оптимістичним. Через десятки років після завершення Другої світової війни людство опинилося на порозі нового глобального конфлікту, можливо, масштабнішого за попередній. Російська загроза світовому порядку зростає до катастрофічних масштабів в умовах ескалації військових дій в Україні та їх можливого поширення на інші регіони [8]. Відповідно, дана проблематика є надзвичайно актуальною та потребує детального вивчення як науковою спільнотою, так і усіма акторами, які залучені у політичні глобальні процеси.

Список використаних джерел:

1. Зовнішня політика України в контексті геополітичних процесів. *Центр Разумкова*. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/zovnishnia-polityka-ukrainy-v-konteksti-geopolitychnykh-protsesiv>.
2. Лапан Т., Химович О., Черниш Н. Російсько-українська війна: теорія та практика соціологічного осмислення. *Український соціум*. 2022. № 3(82). С. 28-51. URL: <https://doi.org/10.15407/socium2022.03.028>.
3. Хобта С.В. Соціологія війни як завдання української соціології. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2016. № 5 (302). С. 126-150.
4. Кисла Г., Черній Л. Методологічні підходи дослідження феномену війни в соціології: український дискурс. *Повоєнна Україна і Світ: філософський, правовий та гуманітарний дискурс*. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38250/Kysla_Chernii.pdf?sequence=1.
5. Рафальський О. Threats to Ukraine in new geopolitical conditions: risks and ways to overcome them. *Вісник Національної академії наук України*. 2023. № 8. С. 36-48. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2023.08.036>.
6. Сприйняття перебігу війни Росії проти України через майже два роки широкомасштабного вторгнення. *КМІС*. 2024. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1372&page=1>.
7. Дослідження щодо війни РФ проти України. Кого європейці бачать переможцем і хто готовий допомагати Україні? *Радіо Свобода*. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/>

[a/doslidzhennya-viyna-rf-proti-ukrayiny-yevropeytsi/32882526.html](https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/rosiyska-viyna-proti-ukrayiny-yevropeytsi/32882526.html).

8. Російська війна проти України як тригер змін міжнародної безпеки: базові наративи. НІСД. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/rosiyska-viyna-proti-ukrayiny-yak-tryher-zmin-mizhnarodnoyi>.

ЯДЕРНИЙ ТЕРОРИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сергій СТАВЧЕНКО

професор кафедри політології, соціології та публічного управління Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор політичних наук, професор

Після початку широкомасштабної агресії РФ проти України ядерний тероризм перетворився на найнебезпечнішу загрозу для міжнародної спільноти. З перших годин широкомасштабної війни ядерні об'єкти стали мішенню окупаційних військ.

Так, 24 лютого 2022р., близько 17-ї години всі об'єкти Державного спеціалізованого підприємства «Чорнобильська атомна електростанція», що знаходиться в зоні відчуження, а саме: сховища відпрацьованого ядерного палива СВЯП-1 і СВЯП-2, Новий безпечний конфаймент об'єкта «Укриття», 1-й, 2-й і 3-й блоки ЧАЕС, що перебувають на етапі зняття з експлуатації – були захоплені російськими військами. 9 березня сталося аварійне знеструмлення всіх об'єктів на майданчику Чорнобильська АЕС. Довготривале знеструмлення ядерних об'єктів могло призвести до неможливості ефективно реагувати на аварійні події в разі їх виникнення, що в свою чергу могло спричинити тяжкі радіаційні наслідки.

4 березня збройні сили російської федерації здійснили обстріл майданчика Запорізької АЕС. Російські загарбники зруйнували фізичний периметр Запорізької АЕС, адміністративну будівлю та спрямованим обстрілом енергоблоків спричинили пожежу. Було знищено інфраструктуру навчально-тренувального центру з трьома найсучаснішими тренажерами для підготовки ліцензованих операторів АЕС.

6 березня під обстріли потрапила дослідницька ядерна підкритична установка «Джерело нейтронів», яка розташована на майданчику Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут». У результаті бомбардування було зруйновано електричну підстанцію, пошкоджено системи охолодження, основну будівлю ядерної установки, теплотрасу та лінії електропостачання [1].

Ці приклади красномовно засвідчили факт застосування рф ядерного тероризму в Україні.

Фахівці визначають ядерний тероризм як несанкціоноване використання або спробу використання ядерних вибухових пристроїв, використання або спроба використання ядерних матеріалів, напади або спроба нападів на ядерні об'єкти та установки з метою залякування. Жертвою ядерного тероризму може бути окрема особа, група осіб, організація чи уряд [2].

Під ядерним тероризмом варто розуміти навмисне застосування (або загрозу застосування) окремими особами, терористичними групами або організаціями підризу ядерної зброї, руйнування ядерних об'єктів, радіаційного зараження за допомогою різних ядерних і радіоактивних матеріалів з метою нанесення значних людських і матеріальних утрат країні, нав'язування певної лінії поведінки у вирішенні внутрішніх і зовнішніх суперечок [3].

Ядерний тероризм є складним феноменом. Як різновид тероризму він має туж природу що і інші його різновиди. В сучасній науці існує три основні погляди на природу тероризму. Відповідно до першого (соціально-політичного), тероризм зараховують до різновидів політичної боротьби включно з відповідною ідеологією та організаційними структурами. Другий пов'язаний із бойовими проявами тероризму. Відповідно до цього погляду тероризм розглядають як форму військового протистояння, за якої застосовуються специфічні методи, котрі відрізняються від класичних методів ведення війни. За третім (кримінальним), який акцентує увагу на кримінальній складовій, тероризм розглядають як вид кримінальної злочинності [4].

Поняття «тероризм» походить від латинського слова «terror», яке означає страх, жах, переляк, страшна небезпека [5]. До європейських мов воно потрапляє у XIV ст. з перекладом праць Тіта Лівія. У наукову літературу одним з перших поняття тероризм вводить Т. Гоббс. В останніх дослідженнях термін «тероризм» виводять з французького *terroriser*, що означає страхати насильством, тримати у стані постійного страху [6]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови тероризм трактується як здійснювання, застосування терору; діяльність і тактика терористів [7], при цьому терор – це залякування та жорстока розправа над супротивниками насильницькими методами впливу аж до вбивства [8].

На думку Г. Вардлоу, під тероризмом варто розуміти застосування або загрозу застосування насильства зі сторони особи або групи осіб, діючих як на підтримку, так і проти існуючої влади, коли акція спрямована на створення атмосфери крайнього занепокоєння і/або створення залякуючого впливу на відповідну групу населення («мішень»), яка чисельно перевищує кількість безпосередніх жертв (тобто осіб, які постраждали в терористичній акції), з метою примушення цієї групи піти на відповідні поступки політичним вимогам, що висуваються терористами [9].

Тероризм є протиправним насиллям або ж загрозою застосування насильства зі сторони однієї людини або групи осіб, породжуючи страх у суспільстві та залякування уряду й населення, що спрямовані на досягнення політичної мети [10].

Аналіз змісту міжнародних угод дозволяє зробити висновок про те, що міжнародний тероризм виступає одною з найсерйозніших загроз міжнародній безпеці. При цьому прямого формулювання даного феномену не наводиться. Замість цього окремі документи вказують на ознаки, серед яких доцільно виокремити наступні: спрямовується на створення терору серед широкого загалу; мета тероризму носить політичний характер; основою терористичних актів є нетерпимість та екстремізм; терористичні акти ставлять під загрозу дружні відносини між різними державами; загрожують територіальній цілісності державних утворень та інше [11].

У цілому загальними ознаками тероризму, незалежно від його функціональних характеристик, є такі: насильство, застосування сили, примус як основні методи впливу; залякування, акцентований страх, терор як основні цілі цього впливу; відсутність будь-яких моральних і юридичних обмежень; висування вимог до «третьої» сторони; випадковість, довільність вибору жертв, їхня невинність; таємний, конспіративність підготовки терактів разом з публічністю їхнього здійснення; прагнення до одержання широкого розголосу; повторюваність, серійність терористичної діяльності [12].

На думку О.І. Сидоренка, ознаками тероризму як соціально-політичного явища є: тероризм становить протиправне застосування насильства або погрозу вчинення насильства; це певна ідеологія, спосіб досягнення політичних, релігійних, сепаратистських, національних та інших цілей; метою терористичних акцій є примушення державних органів та міжнародних організацій до прийняття певних політичних рішень або відмови від них; тероризм відрізняється публічним характером його виконання; характерною рисою тероризму є навмисне створення обстановки страху, напруги не на індивідуальному (або вузько груповому), а на соціальному (масовому) рівні; тероризм може вчинятися членом законспірованої та структурованої організації (політичної, релігійної, екстремістської, спеціально створеної державними органами) або іншими особами, які залучені членами такої організації для вчинення однієї чи декількох терористичних акцій; обов'язкова наявність «спеціального» або «випадкового» потерпілого, який виступає лише як засіб досягнення політичної мети [13].

Тероризм виявляється у формі терористичної діяльності або терористичних актів. Змістом терористичної діяльності є захоплення зброї, техніки, приміщень, звільнення засуджених чи тих, хто перебуває під слідством, погрози, шантаж тощо. Суб'єктами політичного терору є окрема особа, група осіб, організація, держава [14].

Проявами ядерних терористичних актів є: відкрита погроза застосування ядерних вибухових пристроїв або радіологічної зброї або відкрита погроза на-

паду на ядерний об'єкт; використання ядерних вибухових пристроїв; використання радіологічної зброї; напади на ядерні об'єкти, на яких розміщено ядерну зброю, мирні ядерні вибухові пристрої, процеси та матеріали ядерного паливного циклу або процеси та матеріали для виготовлення ядерної зброї [2].

Акти тероризму щодо ядерних об'єктів та матеріалів можуть бути умовно класифіковані в такий спосіб. Підрив (або загроза підриву) ядерного вибухового пристрою. Ядерний вибух є найстрашнішим проявом тероризму. В силу цього, збереження стратегічних ядерних матеріалів (високозбагаченого урану та плутонію) також зброї є життєвим питанням національної безпеки та має бути головним пріоритетом у організації захисту ядерного комплексу. Зараження радіоактивними матеріалами. Використання радіоактивних матеріалів у широкомасштабних терактах передбачає їхнє розпилення у вигляді аерозолів або розчинення у вододжерелах. Ліквідація наслідків подібної акції вимагатиме значних зусиль. Однак у більшості сценаріїв терористичних атак радіоактивне зараження залишиться локальним і не призведе до катастрофічних збитків. Диверсії на ядерних об'єктах. У більшості випадків, наслідки пошкодження установок дослідницьких центрів або підприємств паливного циклу матимуть локальний характер. Глобальна катастрофа можлива при диверсії на реакторі АЕС, який відрізняється від інших ядерних установок вмістом великих кількостей радіоактивних матеріалів та високим внутрішнім енерговигоранням [2].

Сьогодні міжнародним співтовариством ведеться активна діяльність щодо протидії міжнародному ядерному тероризму. Прийнято низку універсальних міжнародно-правових документів, які становлять правову базу нейтралізації цієї загрози міжнародній безпеці, а саме: Конвенція ООН про фізичний захист ядерного матеріалу, від 3 березня 1980р.[15]; Міжнародна Конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму, від 14 вересня 2005р.[16]. При ООН з 1973 року діє спеціальний комітет з тероризму, який працює у трьох напрямках: вироблення та узгодження правових норм; підготовка міжнародних договорів і конвенцій; виявлення та вивчення причин, що породжують тероризм; розроблення заходів боротьби з тероризмом. Робить свій внесок у протидію тероризму і Європейське співтовариство. Зокрема, держави – члени Ради Європи підписали: Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом, від 27 січня 1977 р.; Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму, від 16 травня 2005 р. тощо. Ці міжнародні правові документи у своїй сукупності утворюють універсальний правовий режим боротьби з ядерним тероризмом.

Отже, в умовах російсько-української війни зростає імовірність використання вразливості ядерних об'єктів в Україні. У численних дослідженнях західних учених наводяться докази можливості руйнування ядерних реакторів і викиду значної маси радіоактивного палива назовні шляхом бойового впливу звичайними боєприпасами по зовнішніх елементах АЕС (лініям подачі силового живлення на механізми систем забезпечення безпеки, трубопроводам подачі води в системах охолодження реактору). Особливу небезпеку становлять схо-

I Міжнародна науково-практична конференція
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 року)

вища з радіоактивними відходами, зокрема при порушенні систем вентиляції і теплозйому [3]. Тому, перед міжнародним співтовариством постає нагальне питання вироблення дієвих інструментів протидії ядерному тероризму, який застосовує рф. Вибух ядерного пристрою навіть порівняно невеликої потужності в густонаселеному районі може призвести до сотень тисяч загиблих та поранених, а також серйозних економічних збитків. Це за своїми наслідками є найнебезпечнішою серед нових загроз міжнародній та національній безпеці.

Список використаних джерел:

1. Носовський А.В. Ядерний тероризм російської федерації в Україні – виклики для світової безпеки. *Вісник НАН України*. 2022. №5. С. 24-29. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/185174>
2. Бехруз Х.Н., Мануїлова К.В. Ядерний тероризм як загроза міжнародному правопорядку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 581-584. URL: http://lsey.org.ua/3_2023/132.pdf
3. Ладоня Г.С. Надзвичайні ситуації терористичного походження: ядерний тероризм. URL: https://eprints.kname.edu.ua/46486/1/ilovepdf_com-89-90.pdf.
4. Ткач В. Політичний тероризм як вид сучасного тероризму. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікація*. 2012. № 1. URL: <http://social-science.com.ua/article/742>
5. Скорина Л.П., Скорина О.А. Латинсько-український, українсько-латинський словник. Київ: Обереги, 2004. 448 с.
6. Таланов О. Французько-український, українсько-французький словник. Київ: Арій-Київ, 544 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Ірпінь, Перун, 2005. 1728 с.
8. Яковлева А.М., Афонська Т.М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків: ГОРСІНГ Плюс, 2010. 672с.
9. Канцір В. Сутнісний та змістовий аспекти політичного тероризму. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 266-270. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2010_2/266.pdf
10. Маркітантов В. Політичний тероризм: особливості сучасного трактування. *Політичні науки*. 2016. Т. 2, № 2. С. 31-35. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/aug/5852/markitantovviziyi22016.pdf>
11. Гбур З.В. Теоретико-методологічні засади поняття «міжнародний тероризм». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2021_2_5
12. Тероризм в історії людства. *Історія сучасного світу*. URL: <http://www.history.vn.ua/book/suchasnogo/10.html>
13. Сидоренко О.І. Сутність та ознаки тероризму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 294-297. URL: http://lsey.org.ua/3_2021/77.pdf
14. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. 2-е вид., доповн. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
15. Конвенція ООН про фізичний захист ядерного матеріалу: від 3 березня 1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_024#Text
16. Міжнародна Конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму: від 14 вересня 2005р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d68#Text

17. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом: від 27 січня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_331#Text

18. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму: від 16 травня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text

РОЛЬ ЯДЕРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Іван ГОЛОВКО

доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, кандидат політичних наук

Через підвищену небезпеку потенційного використання ядерної зброї – ненадійного побічного продукту російсько-української війни, загроза початку ядерної війни зросла до найвищого рівня з епохи холодної війни. Виникає занепокоєння щодо ширшого конфлікту з можливістю залучення країн НАТО, деякі з яких володіють ядерною зброєю. Тим часом підтримка США військових зусиль України ще більше погіршила її відносини з Росією, викликаючи занепокоєння, що стратегії стримування часів холодної війни, які формували їхні відносини протягом десятиліть, можуть бути менш ефективними в сучасному геополітичному ландшафті.

Оскільки ядерна зброя розповсюджувалася протягом холодної війни, суворе реальність потенційного знищення спонукала США та Радянський Союз розпочати нову еру переговорів, шукаючи інноваційні підходи до врегулювання глибокого ідеологічного та стратегічного суперництва. Ризик ескалації та потенціал ядерного конфлікту змусив США та Радянський Союз вивчити альтернативні методи взаємодії, включаючи проведення регулярних зустрічей на вищому рівні з вищим керівництвом, що призвело до відкриття прямих ліній зв'язку.

Переговори щодо контролю над озброєннями, включаючи переговори про обмеження стратегічних озброєнь (SALT I у 1967 році та SALT II у 1972 році), обмежили кількість ядерних ракет у відповідних арсеналах шляхом встановлення обмежень на міжконтинентальні балістичні ракети (МБР) і обмежені протибалістичні ракети (ПРО). Така угода допомогла запобігти необмеженій гонці озброєнь, зменшила ризик прорахунків і вважалася заходом зміцнення довіри, спрямованим на деескалацію напруженості. Що ще важливіше, ці сприятливі взаємодії заклали основу для майбутньої співпраці, включаючи знаковий Договір про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності 1987 року, який ліквідував цілий клас ядерних ракет середньої дальності.

Ці типи договорів не є ідеальними; вони, як правило, не мають обов'язкової сили і далекі від гарантії забезпечення нерозповсюдження ядерної

зброї. Залишаються проблеми із забезпеченням виконання та недотримання вимог деякими країнами. Відсутність прозорості також створює проблеми та підвищує рівень недовіри між націями. Крім того, зростання кількості недержавних акторів і посилення терористичної активності в усьому світі посилюють жахливу ймовірність потрапляння ядерної зброї в чужі руки, збільшуючи ризик виходу конфлікту з-під контролю.

Такі небезпеки підкреслюють нагальну потребу в продовженні зусиль щодо нерозповсюдження, навіть в умовах глибокої недовіри та зростання напруженості між великими ядерними державами, особливо постійними членами Ради Безпеки ООН. У сьогоднішньому нестабільному середовищі глобальної безпеки ефективна ядерна дипломатія залишається критично важливим інструментом для орієнтування в складному геополітичному ландшафті та запобігання ядерній катастрофі.

У своїй книзі «Дипломатія» покійний колишній держсекретар США при президенті Річарді М. Ніксоні Генрі Кіссінджер нагадує нам, що розповсюдження ядерної зброї протягом холодної війни розвіяло ілюзію про те, що конфлікт може бути «коротким і безболісним»[1]. Проте варто зазначити, що під час ядерної ери у періоди підвищеної напруженості також спостерігався прогрес у заходах контролю над озброєннями. Спільний страх перед взаємним гарантованим знищенням спонукав США та Радянський Союз до переговорів, результатом яких були такі угоди, як Договір про протиракетну оборону 1972 року, який обмежував розвиток систем протиракетної оборони.

Нинішня напруженість між США та Росією, загострена війною в Україні, становить значну загрозу глобальній стабільності. Роки двосторонніх зусиль із запобігання поширенню ядерної зброї під загрозою. Війна відвернула дипломатичну увагу від важливих ядерних дискусій, перешкоджаючи прогресу в заходах з контролю над озброєннями. Це може суттєво перешкодити щирим зусиллям обох країн відновити довіру та відновити спільні зусилля щодо роззброєння.

Сучасне нестабільне глобальне середовище безпеки часто є напруженим через напруженість, що походить із самих постійних членів Ради Безпеки ООН. Хоча їхнє право вето надає постійним членам Ради Безпеки ООН величезні важелі впливу, їхні стратегічні інтереси часто розходяться, перешкоджаючи ефективним рішенням глобальних викликів. Оскільки всі вони є великими ядерними державами, їхні рішення щодо ядерної зброї мають глибокий вплив на глобальну безпеку, що робить їх ключовими гравцями у запобіганні ядерній війні.

Таким чином, необхідно покладатися на багатосторонні зусилля для відновлення глобальної ядерної дипломатії та зусиль у сфері нерозповсюдження. Відновлення каналів зв'язку через нейтральні платформи, такі як Конференція з роззброєння, багатосторонній форум, призначений для переговорів щодо контролю над озброєннями та договорів про роззброєння [2], або покладання на посередницькі зусилля через нейтральні треті сторони залишається критично ва-

жливим для припинення гонка озброєнь і глобальна безпеки в цілому.

Бездіяльність щодо ядерної дипломатії може призвести до небезпечного каскаду наслідків. На одному полюсі лежить розповсюдження ядерної зброї, яке потенційно може призвести до руйнівної війни. Однак більш вірогідним сценарієм є врегулювання питання ядерних загроз і боротьби міжнародним співтовариством. Такий пасивний підхід до бряцання ядерною зброєю збільшує ризик прорахунку. Лідери, позбавлені чутливості до таких загроз, можуть недооцінити їх серйозність, що потенційно призведе до ерозії стримування – концепції, яка запобігала ядерній війні протягом понад 70 років.

Список використаних джерел:

1. Kissinger H. *Diplomacy*. New York, NY: Simon & Schuster, 1994.
2. United Nations Office for Disarmament Affairs. (n.d.). Conference on Disarmament. URL: <https://disarmament.unoda.org/conference-on-disarmament/>.

ПОДОЛАННЯ МИНУЛОГО ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НОВОГО СВІТОПОРЯДКУ. ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ РФ

Ірина ЗАЙЧЕНКО

доцент кафедри міждисциплінарної освіти
Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат історичних наук, доцент

Суспільна дискусія довкола визначення індикаторів завершення війни в Україні неодмінно зачіпає питання унеможливлення повторення агресії у майбутньому. І відповідно – формування нового світового порядку та архітектури безпеки, що не допустить повторення російсько-українського збройного конфлікту та подібним йому в світі.

В «Українській формулі миру», представленій Президентом України В. Зеленським на Саміті лідерів G20 на Балі 15 листопада 2022 р., зокрема, зазначено, що «досягнення справді всеосяжного, справедливого і міцного миру можливе лише за умови відновлення територіальної цілісності та суверенітету України в її міжнародно визнаних кордонах та міжнародно-правового оформлення припинення війни» (п. 10 – Підтвердження закінчення війни)[6]. Однак, окрім «створення чіткої рамки (framework) підтвердження припинення війни, надання зобов'язань та гарантій безпеки, створення умов для післявоєнного врегулювання, узгодження умов фінансування відбудови України, а також розробку механізмів запобігання повторенню агресії проти України та будь-якої іншої держави у майбутньому» [6], на думку авторки, необхідно напрацювати концепцію подолання імперської візії Росії, деколонізувати російську історію та зруйнувати міф про «велич Росії», який певною мірою впродовж століть формував сві-

товий порядок денний та загальний фрейм «неможливості» існування світу без Росії.

Автори та підписанти «Маніфесту сталого миру» – відомі українські інтелектуали, представники громадянського суспільства – зазначали, що звільнення всієї території України і завершення воєнних дій не означатиме завершення війни [4]. Окрім відшкодування завданої шкоди, притягнення до відповідальності і покаранні винуватих за вчинення військової агресії та геноциду українців, відповідно до норм міжнародного права, «антивоєнній коаліції необхідно створити такі умови, наслідком яких стануть глибокі внутрішні зміни в РФ, що стали би гарантією сталого миру», зазначено у документі [4]. Зокрема, йдеться про деколонізацію російської історії та інформаційної політики, базованій на пропаганді та розпалюванні антиукраїнських і антизахідних настроїв, імперських амбіціях російської еліти та російського населення, ідеології «рашизму», засудженого Верховною Радою України у Постанові «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких» [5].

На думку авторки, подолання історичного минулого в Росії (у яких би кордонах вона не зберіглася) має включати комплекс кроків на шляху до прийняття росіянами того факту, що сьогодення російська ідеологія – *фашистська*.

У 1995 р. один з визначних європейських інтелектуалів Умберто Еко запропонував визначення ур-фашизму, або вічного фашизму, який попри безліч відмінностей між різними тоталітарними системами з різними назвами має типові ознаки [3]. З-поміж 14 типових ознак ур-фашизму, в Росії, зокрема, спостерігається: т. зв. культ традиції, більш впізнаваний у російському дискурсі як «скрепи» і пропаганда цінності сім'ї, дітей, християнського милосердя синхронно з геноцидом українців (фізичне знищення цивільного населення; депортації населення, в тому числі дітей тощо); заперечення модернізму і протиставлення «ельцинської демократії» «путінському порядку і стабільності»; недовіра до інтелектуального світу, расизм і ксенофобія (зокрема, до представників усіх неросійських народів – від Середньої Азії до Кавказу); перейнятість ідеєю міжнародної змови; культ війни та глорифікація «подвигу дідів» та героїчної смерті; сила вождя у слабкості мас; міф про народ-моноліт; змінена та спрощена мова, створення простих і впізнаваних символів (використання «георгіївської» стрічки, літер латинського алфавіту для семантичного позначення війни проти України).

Використовуючи оптику «нормалізації», «дєрашизації» Росії задля формування гуманітарного чинника політики унеможливлення війни, важливо створити умови для трансформації суспільної свідомості від підтримки імперіалістичної агресивної концепції «*русского мира*» до поваги гідності та свободи всіх людей, націй і народів. Авторка вважає за доцільне актуалізувати на порядку денному встановлення справедливого миру для України, зокрема, заходи міжнародної спільноти з деколонізації російської інформаційної політики, повер-

нення правдивої історії України та всіх колонізованих і окупованих Росією народів і прийняття Росією її власної «національної» історії, культури та реального місця в сучасному світі.

Зокрема, йдеться про розвінчування російських історичних міфів, що впродовж століть формували зверхність та територіальні претензії до нібито «неісторичних» народів-сусідів і спроби встановити своє монопольне право на їхню історію, а саме: привласнення топоніму Русь (середньовічної держави на території сучасної України із центром в м. Києві) задля позначення Московського царства XV-XVII ст., а з 1721 р. – проголошеної Петром I Російської імперії – «Великої Русі і прямого нащадку Русі Київської». На думку історика Я. Дашкевича, «це дало московщині, хоча й підроблений, але все ж таки блиск культурної, цивілізованої держави з давньою історичною традицією, з візантійсько-київською церковною метрикою» [2]; «возз'єднання» України та Росії 1654 р.; «братні народи» та «українці – це такі самі росіяни», сформовані та активно пропаговані радянською та згодом російською державною пропагандистською машиною в публічному просторі.

Запропоновані авторкою аргументи змістовно можуть скласти основу заходів з деімперіалізації історії Росії, в контексті визнання історичної суб'єктності інших народів, що входили до складу Російської імперії та Радянського Союзу, здійснити спробу виокремити дійсно російську національну історію, прийняти її реальну цивілізаційну вагу без поглинання культурних досягнень поневолених народів, засудити злочини радянської влади та путінського режиму щодо колонізованих народів, прирівнявши їх до злочинів проти людяності.

На думку авторки, особливий наголос має ставитися на таких меседжах:

- Росія – це гібридна імперія, що не зникла після Великої Війни 1914-1918 рр. як Німецька, Австро-Угорська, Османська; не модернізувалася і не трансформувалася як Британська у міжвоєнний період, не пройшла випробування націоналізмом і процесом модерного націєтворення, що його зазнали всі традиційні імперії та інші домодерні державні утворення з 1848 р. Вона просто змінили вітрину в 1917 р., а потім – в 1991 р.

- Росія – неправильна (сухопутна) імперія [1]. Адже традиційно імперії формувалися у процесі колонізації цивілізаційно більш розвиненими метрополіями далеких територій – економічно відсталих, таких, що мали слабкі власні державні інституції чи взагалі племінний суспільний устрій. У кейсі «Росія – Україна» (як і в більшості інших, пов'язаних з російською експансією) спостерігалася цивілізаційна перевага колонії (України) над метрополією (Росією) та подальше привласнення історичних зв'язків, коренів українського народу, його культури, світових зразків мистецтва, створення державою системи соціальної несправедливості, що унеможлиблювала доступ до освіти, професійної, культурної діяльності без свідомої відмови від власної національної ідентичності і переходу на «великорусский», тобто асиміляції.

Отже, відповідальність всіх росіян за злочини, що вчиняє Росія проти України, починаючи з 2014 р., деїмперіалізація та деколонізація російської історії, повернення історичної суб'єктності колонізованим народам, дерашизація і переосмислення власного місця в сучасному цивілізованому світі – умови, які мають вирішальне значення для відновлення справедливості для України та формування сталого миру в регіоні та світі.

Список використаних джерел:

1. Грицак Я. Подолати минуле. Глобальна історія України. К.: Портал, 2022. 432 с.
2. Дашкевич Я. Україна вчора і нині: Нариси, виступи, есе. К., 1993. 192 с.
3. Еко У. Ур-фашизм. *Сучасність*. 1996. № 5. С.43-51.
4. Маніфест сталого миру. Never Again 2.0. URL: <https://sustainablepeacemanifesto.org/ua/>
5. Про Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких»: Постанова Верховної Ради України від 02.05.2023 р. №9101. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/236006.html>
6. Філософія Української Формули миру. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. 2023. 8 серпня. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf

ПОЛІТИКА З ПОЗИЦІЇ СИЛИ ТА МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА

Руслан КЛЮЧНИК

доцент кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля
(Дніпро), кандидат політичних наук,
доцент

Протягом усієї історії людства, ймовірно, тривали конфлікти за територію та ресурси. Племена, народи, держави воювали постійно: історія будь-якого народу значною мірою складається з його війн із сусідами. Давній Рим, Арабський халіфат, Британська імперія та інші світові держави свого часу – всі вони розширювали свій вплив та могутність з позиції сили. Удосконалювалася зброя та методи ведення війни. Але при цьому людство винаходило й інші способи ведення зовнішньої політики, зокрема, дипломатію. Чи зникла через це війна як метод вирішення зовнішньополітичних задач? Очевидно, ні.

Перша та Друга світові війни засвідчили, що правителі здатні піти на численні жертви заради досягнення політичних цілей. Після 1945 р. країни декларативно відмовилися від війни. Відтоді війни майже завжди називаються «операціями з примусу до миру», «воєнними операціями», «гуманітарними інтервенціями», «підтримкою» тощо. Але така підміна понять не змінює їх сутності: людство, як і тисячоліття тому, вважає політику з позиції сили нормальним (чи прийнятним) способом вирішення проблем.

Одним з аргументів на користь цієї тези є наявність майже у кожної країни армії. Деякі країни не мають її фактично (Коста-Рика, Ісландія), а Японія відмовилася від неї декларативно, але її Сили самооборони фактично є армією в повному сенсі цього слова. Деякі армії комплектуються за контрактом (у США, Іспанії, Великій Британії, Китаї), а інші передбачають обов'язковий військовий призов (Фінляндія, Ізраїль, Естонія, Швейцарія). При цьому в останні роки деякі країни відновили військовий призов (Латвія, Литва), що пов'язано із загрозами з боку Росії. У Німеччині військовий призов прагнуть відновити окремі політичні діячі. Так, прем'єр-міністр Саксонії М. Кречмер у 2024 р. виступив із пропозицією провести референдум про відновлення в країні загального військового призову [1].

У контексті російської загрози та низки інших дестабілізуючих факторів актуалізувалася проблема колективної безпеки в рамках НАТО. Цей Альянс має на меті захист країн-членів від зовнішньої агресії. Але воєнний бюджет США набагато перевищує воєнні бюджети інших країн-членів. Іншими словами, НАТО фактично являє собою групу країн, які розраховують на підтримку США у випадку збройного конфлікту. Але кандидат на посаду президента Д. Трамп уже заявляв, що не планує захищати ті країни-члени, які систематично виділяють недостатньо коштів зі своїх бюджетів на оборону [2]. Таким чином, НАТО може не впоратися зі своїми задачами, коли вони стануть актуальними. Але позиція Д. Трампа в цілому зрозуміла: у республіканців немає бажання захищати тих, хто не бажає захищати себе.

Нікуди не зникла з міжнародних відносин і погроза силою. Вона може втілюватися не лише у демонстративних запусках ракет, як це робить КНДР. Так, Венесуела заявила про анексію більшої частини Гаяни у 2023 р. На географічних картах, які зараз видаються у Венесуелі, ця територія подається як венесуельська, причому режим Н. Мадуро її не контролює (і навіть не починав війну за її захоплення). Така «анексія» має на меті залякати супротивника та підвищити ставки. Аналогічним чином діє путінський режим, який «включив» чотири українські області до складу Росії, зафіксувавши це в конституції країни. Але жодна з них станом на вересень 2022 р. (час проведення фіктивних референдумів) не контролювалася окупантами повністю. Зазначимо, що у грудні 2023 р. Гаяна та Венесуела все ж домовилися про уникнення війни. Відповідно до спільної заяви двох держав, вони «не будуть погрожувати силою або застосовувати її один проти одного за будь-яких обставин» і «утримуються – словами чи справами – від ескалації конфлікту чи розбіжностей» [3].

Ядерний шантаж є логічним продовженням шантажу як такого. Оскільки всі усвідомлюють небезпечність як ядерної зброї, так і ядерних технологій, то використання їх як інструменту залякування є досить потужною загрозою. Перш за все, ядерна зброя після 1945 р. використовується не як засіб ураження, а як засіб стримування. Країни, що нею володіють, отримують таким чином упевненість в тому, що проти них вона застосована не буде. Але ми спостеріга-

ємо за російською пропагандою, яка постійно наголошує на можливостях перетворити Європу та світ на «радіоактивний попіл». Погрози використання ядерної зброї прямо суперечать Статуту ООН та іншим міжнародним нормативно-правовим актам. Окремо слід зазначити, що в якості інструменту шантажу Росія із самого початку вторгнення в Україну використовує Запорізьку АЕС.

Втім, слід підкреслити, що США, Велика Британія, Франція та інші країни Заходу також використовують політику з позиції сили. Демократія чи авторитаризм самі по собі не є запорукою того, що країна буде вести зовнішню політику винятково мирними або, навпаки, воєнними засобами. Можемо припустити, що війни є вигідними значній частині політичних та бізнес-еліт різних країн світу. Відповідно, у найближчій перспективі сила залишиться одним із основних аргументів у міжнародній політиці.

Список використаних джерел:

1. Погоріла І. У Німеччині заговорили про відновлення загального військового призову. *УНІАН*. 2024. 19 квітня. URL: <https://www.unian.ua/world/nimechchina-u-krajini-zagovorili-pro-vidnovlennya-zagalnogo-viyskovogo-prizovu-12609378.html>
2. FitzGerald J. Trump says he would ‘encourage’ Russia to attack NATO allies who do not pay their bills. *BBC News*. 2024. 11 February. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-68266447>
3. Гаяна та Венесуела домовилися не воювати за Ессекібо. *Радіо Свобода*. 2023. 15 грудня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-hayana-venesuela-perehovory-essekibo/32731990.html>

**ЦИФРОВА БЕЗПЕКА ЯДЕРНОГО СЕКТОРУ:
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Павло ПЕТРОВ

доцент кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара, кандидат політичних наук,
доцент

Міжнародний простір виступає узагальненим середовищем широкої взаємодії її суб'єктів та сфер різноманітних діяльності. Цей простір знаходиться під постійним впливом, зокрема, глобалізаційних чинників, що змушує його реалізовувати постійні модернізаційні змін для забезпечення своєї дієздатності.

Ядерна сфера не є виключенням і також підпадає під модернізаційний вплив та глобалізаційні виклики. Особливе значення у такому контексті припадає на сферу ядерної безпеки, що безумовно, має вагоме значення як і для актора який володіє та використовує ядерну технологію, так і для усіх суб'єктів міжнародних/глобальних відносин. Відповідно, стан безпеки ядерного об'єкта є станом безпеки не лише для актора на території якого цей об'єкт розташований, але й є станом безпеки для усіх суб'єктів у планетарному вимірі.

Глобальний вплив, зокрема, широке розповсюдження цифрових технологій здійснило їхню інтеграцію і у ядерну сферу (ядерні об'єкти), трансформувавши її використання і відповідно вносячи зміни у забезпечення її безпеки.

У класичному розумінні, що було актуальним до початку 1980-х рр., а саме до розвитку цифрових технологій (масова комп'ютеризація, розповсюдження інтернет мережі), забезпечення ядерної безпеки було зосереджено на діяльності, що спрямовувалась на захист від прямих, фізичних атак, нападів, зокрема: викрадення ядерних матеріалів для створення різноманітних конфігурацій, типів тощо бомби; здійснення диверсії на ядерних об'єктах; запобіганню несанкціонованому фізичного доступу, наприклад, до ядерної установки, системи командування ядерними силами тощо [2].

З розвитком процесів цифровізації деактуалізували фізичний захист ядерного сектору та актуалізувало загрози атаки цифровими засобами і відповідно збільшуючи кількість шляхів для їх здійснення. Так, цифровими засобами можливо реалізувати атаку на ядерний сектор зокрема через: мережі зв'язку та системи захисту; програмовані логічні контролери і система захисту; датчики/приводи та системи захисту; внутрішні загрози / атаки, націлені на людей, і програма захисту; системи постачання та захисту тощо, тобто, усі сфери котрі на сьогодні піддались процесу цифровізації [1].

Ядерний сектор у всьому світі володіє обмеженими технологіями щодо протидії цифровим загрозам, така тенденція притаманна країнам як з розвинутою ядерною технологією, так і, країнам, що тільки розвивають ядерний сектор або впроваджують нові ядерні програми [2].

Проблеми безпеки в зазначеному контексті обумовленні швидкістю розвитку цифрової сфери і відповідно цифровими загрозам.

Система захисту ядерного сектору, наприклад атомної електростанції, повинен включати захист її комп'ютерної та комунікаційної системи, інтернет мережі від цифрових атак, включаючи системи, що пов'язані з функціями безпеки; другорядними функціями, які є важливими для безпеки; суміжними функціями безпеки; функціями готовності до надзвичайних ситуацій, включаючи зовнішній зв'язок; системами підтримки та обладнання, що є важливими для безпеки [3].

Цифрова безпека ядерного сектору вирізняється актуальністю, що, у першу чергу, обумовлена саме динамічним розвитком цифрових технологій і відповідно цифрових загроз. По-друге, стан загрози навіть для одного ядерного об'єкту є глобальною загрозою. На сьогоднішній момент, система міжнародних відносин потребує розробки єдиної системи інститутів забезпечення цифрової безпеки ядерного сектору.

Список використаної літератури:

1. Ayodeji A., Mohamed M., Li L., Buono A., Pierce I., Ahmed H. Cyber security in the nuclear industry: A closer look at digital control systems, networks and human factors. *Progress in Nuclear Energy*. 2023. Vol. 161. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/>

[S0149197023001737](https://doi.org/10.1017/S0149197023001737).

2. Stoutland P. Addressing Cyber-Nuclear Security Threats. *Nuclear Threat Initiative*. 2022.
URL: <https://www.nti.org/about/programs-projects/project/addressing-cyber-nuclear-security-threats>.

3. US Nuclear Regulatory Commission (US NRC). *Backgrounder on Cyber Security*. 2019.
URL: <https://www.nrc.gov/reading-rm/doc-collections/fact-sheets/cyber-security-bg.html>.

ПРОБЛЕМА НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Михайло ТИМЧЕНКО

доцент кафедри політології, соціології
та публічного управління Дніпровсько-
го національного університету імені
Олеся Гончара, кандидат політичних
наук

На сьогоднішній день ми можемо спостерігати появу значної кількості наукових публікацій, які стосуються проблематики нерозповсюдження ядерної зброї, виходячи з цього важливим є виділення ключових напрямків досліджень.

Сам термін «нерозповсюдження» почав активно використовуватись у науковому дискурсі починаючи з 60-х рр. ХХ ст., коли можна було спостерігати наявність значної кількості держав, які володіли ядерним арсеналом. Процеси зміни світового балансу сил, загрози розширення «ядерного клубу», особливості міжнародних договорів у сфері ядерного стримування досліджували у своїх працях такі вчені як Дж. Меддокс [2], Д. Тарр [4], Т. Мюррей [3] та ін.

Після схвалення Генеральною Асамблеєю ООН Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (1968 р.), в США почала формуватися міждисциплінарна галузь яка мала на меті дослідження саме процесів нерозповсюдження. Саме в цей період з'явилась низька наукових праць які охоплювали різні сфери (економіку, політику, міжнародні відносини, етику, ядерну фізику) але всі вони базувались навколо однієї наукової парадигми [1].

Саме починаючи з цього періоду, в американській та західноєвропейській науці, процес розповсюдження ядерної зброї умовно поділяють на «горизонтальний» та «вертикальний».

Під «горизонтальним» розуміється збільшення кількості країн які володіють ядерним арсеналом або ймовірність потрапляння ядерних компонентів до різного роду недержавних акторів, таких як терористичні та екстремістські організації.

Що стосується «вертикального», то під ним розуміють припинення гонки ядерних озброєнь, часткову або повну ліквідацію ядерних арсеналів.

У рамках українського наукового дискурсу, є присутньою значна кількість праць які охоплюють проблематику нерозповсюдження ядерної зброї. Праці

здебільшого присвячені ядерному роззброєнню України на початку 90-х рр., ядерній політиці різних держав світу в контексті поширення гібридних війн, проблематикою «ядерного» законодавства та технічними аспектами.

Український дослідник В. Розумюк, аналізуючи численні джерела які стосувались проблематики нерозповсюдження ядерної зброї, робить висновок про те, що теоретична рефлексія навколо даної проблематики базується на трьох ключових парадигмах.

Перша парадигма отримала назву «доктрина нерозповсюдження і міжнародного контролю». Дана парадигма базується на тому, що застосування ядерної зброї несе в собі загрози існуванню усього людства, тому ядерні озброєння повинні знаходитись під контролем «відповідальних членів міжнародної спільноти». Згідно цієї парадигми, збільшення числа країн які володіють ядерними технологіями, пропорційно збільшує ймовірність ядерного апокаліпсису.

Друга парадигма отримала назву «пацифістської». Прихильники цієї парадигми наполягають на повному роззброєнні та знищенні ядерних арсеналів. Досягнення цієї мети передбачає розпуск збройних сил та ліквідацію усіх мілітарних інститутів. Цей шлях повинен супроводжуватись обмеженням та подальшим припиненням гонки озброєнь, укладанням численних міжнародних договорів, відмови від розробки та випробувань нових видів зброї. Реалізація цієї програми, в ідеалі повинна призвести до того, що матеріальні та інтелектуальні ресурси, які використовувались у сфері озброєння, повинні конвертуватись у ресурси для вирішення глобальних проблем та підвищення рівня добробуту населення планети.

Третьою парадигмою є теорія «універсального стримування». Вона базується на тому, що лише максимальне поширення ядерної зброї серед усіх держав та народів, є гарантією їх безпеки та незалежності, що в подальшому призведе до пацифікації системи міжнародних відносин. Обумовлено це тим, що будь-яка країна може завдати величезних втрат потенціальному агресору та створити «рівновагу жаху».

Дана теорія вперше була обґрунтована в роботах французьких дослідників 50-60 рр., зокрема у роботі генерала П. Галуа. Деякі дослідники вважають, що причиною появи цієї доктрини є прояви національного егоїзму та намагання підвищити престиж власної країни, але прихильники цієї теорії роблять наголос на тому, що ця теорія працює на благо усього людства. Але на сьогоднішній день, ми можемо бачити, що ця теорія має значну кількість прихильників, які її підтримують не тільки на теоретичному, але і на практичному рівні.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що на сьогоднішній день, людство потребує нових підходів у сфері забезпечення ядерної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Розумюк В. Теоретична рефлексія проблематики ядерної безпеки. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4743/1/Istoriografii%20problem%20nerozpovsiudzhennia%20yadernoi.pdf> (дата звернення: 21.05.2024).

2. Beaton L., Maddox J. The Spread of Nuclear Weapons. N.Y.: Praeger, 1962. 216 p.
3. Murray T. Nuclear Policy for War and Peace. N.Y.: World Pub Co., 1960. 241 p.
4. Tarr D. American Strategy in the Nuclear Age. N.Y.: Macmillan Pub Co., 1966. 160 p.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОБУДОВИ НОВОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЖЕЛІВ СТРИМУВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЯДЕРНОГО ШАНТАЖУ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН

Андрій БАРБАШИН

аспірант кафедри міжнародних відно-
син Дніпровського національного уні-
верситету імені Олеся Гончара

У сучасному світі питання міжнародної безпеки та стримування ядерного шантажу набуває значної актуальності. З огляду на напруженість у різних регіонах та загрози, пов'язані з ядерною зброєю різні держави шукають нові підходи до забезпечення стабільності та безпеки. Одним з таких перспективних підходів є використання технології блокчейн.

Блокчейн – це децентралізована цифрова платформа, яка дозволяє зберігати інформацію у вигляді незмінних записів, розподілених на певній кількості комп'ютерів. Кожен запис (блок) містить час та дату його створення, а також унікальний криптографічний підпис, що унеможливорює підробку та дозволяє співпрацювати державам. Технологія Blockchain пропонує численні переваги, серед яких одна з головних переваг для застосування в мирних ядерних програмах – це вдосконалена безпека [1].

Одна з основних проблем міжнародної безпеки – це відсутність довіри між державами. Блокчейн може сприяти підвищенню прозорості у відносинах між країнами шляхом забезпечення вільного доступу до незмінних даних про військові запаси, ядерні матеріали та угоди про нерозповсюдження зброї. Це дозволить знизити рівень підозр і сприяти більшій відкритості у міжнародних відносинах та учасниках цієї галузі.

Прозорість між учасниками також може дозволити раніше виявити підозрілу діяльність, оскільки всі учасники матимуть ідентичний набір інформації про реєстр. Теоретично будь-який учасник ланцюга матиме засоби для виявлення аномалій в історії транзакцій, що ускладнить будь-кому підрив системи [2].

Технологія блокчейн може використовуватися для створення систем моніторингу та верифікації, які забезпечують точний облік і контроль за ядерними матеріалами. Це включає відстеження переміщення, зберігання та використання ядерних ресурсів, що дозволить виявляти спроби їх незаконного використання або переміщення.

Блокчейн має потенціал, щоб допомогти підвищити прозорість, ефективність і процес прийняття рішень в атомній промисловості [3]. Це створить додатковий шар безпеки, оскільки будь-які дії будуть автоматично зафіксовані та доступні для всіх зацікавлених сторін, включаючи міжнародні організації та держави. Використовуючи технологію блокчейн, можна зменшити тягар звітності, оскільки регулятори можуть отримати доступ до актуальної інформації майже в реальному часі [4].

Використання блокчейн-технології дозволить створити децентралізовані системи управління, де рішення про використання ядерних ресурсів приймаються колективно та на основі консенсусу. Це знижує ризик неправильних або одиночних рішень, що можуть призвести до ескалації конфліктів або маніпуляціями на підставі наявних ядерних можливостей.

При цьому, впровадження блокчейн-технології в сферу міжнародної безпеки зустрічає певні виклики. Це включає технічні питання, політичну волю та готовність держав до співпраці. Проте, з огляду на значний потенціал блокчейну, варто активно досліджувати та розвивати цю технологію у контексті міжнародної безпеки. Одним із первинних показників готовності держав до регуляції може бути прийняття Європейським парламентом загальних правил нагляду та захисту прав споживачів щодо криптовалют – Markets in Cryptoassets (MiCA).

У підсумку, блокчейн може стати важливим інструментом у побудові нової системи міжнародної безпеки та забезпечення важелів стримування застосування ядерного шантажу. Щоб максимально підвищити впевненість у процесі, ці дані мають зберігатися у надійно захищений, постійний спосіб, який суворо контролює доступ до даних, але також забезпечує легкий доступ для авторизованих учасників. Блокчейн надає саме ці атрибути [5].

Список використаних джерел:

1. Alhawsawi A.M., Abdelraheem E., Siddig M. Blockchain Model for Enhancing Safety & Security of Nuclear Materials at Trade Points. URL: <https://www.cambridge.org/engage/api-gateway/coe/assets/orp/resource/item/65f0712f9138d2316150df7e/original/blockchain-model-for-enhancing-safety-security-of-nuclear-materials-at-trade-points.pdf>
2. Umayam L., Vestergaard C. Complementing the Padlock: The prospect of blockchain for strengthening nuclear security. URL: <https://www.stimson.org/2020/complementing-the-padlock-the-prospect-of-blockchain-for-strengthening-nuclear-security/>
3. Office for Nuclear Regulation. Key regulatory considerations for the application of blockchain technology in the nuclear sector. URL: <https://www.onr.org.uk/news/all-news/2023/04/onr-publishes-key-considerations-for-applying-blockchain-technology-in-the-nuclear-sector/>
4. McBurney P.J., Birch V. Applying blockchain to the nuclear sector. URL: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/5f320cc5/applying-blockchain-to-the-nuclear-sector>
5. New report argues blockchain could help reduce nuclear risks. News Centre. King's College London. 2020. November, 20. URL: <https://www.kcl.ac.uk/news/new-report-argues-blockchain-could-help-reduce-nuclear-risk>

РОЛЬ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Марія ШКУРАТ

аспірантка кафедри політології Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Система національної безпеки є комплексним явищем, що складається одразу з багатьох елементів, які забезпечують безпеку для держави від внутрішніх та зовнішніх загроз. У фокусі уваги цих тез пропонується розглядати сферу вищої освіти як складової системи національної безпеки. Розвинена інфраструктура сфери освіти забезпечить реалізацію національних інтересів України (військових, економічних, соціальних, гуманітарних тощо). Дослідження поточного стану сфери освіти дозволяє прослідкувати її роль у системі безпеки України, її впливу на державу, розвиток суспільства та захисту основоположних прав людини.

Українська формула миру, що була представлена Президентом України Володимиром Зеленським восени 2022 року [5; 10], стала одним з ймовірних інструментів для розбудови нової системи міжнародної безпеки. Майбутня система матиме ефективно відповідати на нові виклики, які з'явилися у світі з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну і які в перспективі постануть ще згодом. Для наукової спільноти постало завдання визначення структурних особливостей та сутності нової системи міжнародної та внутрішньої безпеки. Зокрема визначення сфер та галузей, що включатимуться до системи безпеки, їх пріоритетність та особливість. Мета вирішення такого завдання лежить у відновленні та встановленні миру.

П'ятий пункт Української формули миру [5] вказує на два інтегральних аспекти: відновлення територіальної цілісності України та відновлення поваги до Статуту ООН [9], його цілей та принципів. Дійсно можемо констатувати з подій, що відбуваються протягом останніх трьох років, що засадничі принципи Статуту ООН та міжнародної безпеки були порушені. Відповідно після такого прецеденту необхідно заново окреслити основоположні цінності та принципи системи міжнародної безпеки, зокрема стосовно окремих галузей суспільства.

Ці тези мають на меті звернення уваги наукової спільноти до сфери освіти як однієї з невід'ємних складових системи національної та міжнародної безпеки. Війна, що зараз продовжується, загострила питання місця вищої освіти в системі національної безпеки, її поточний стан та якість. Так для відновлення миру і справедливості важливо, аби фокус науковців, державних діячів та громадян тримався на впровадженні антикорупційної політики у сфері вищої освіти як інструмента, що має безпосередній вплив на складову системи національної безпеки – освіту.

Серед останніх наукових робіт одноставно визначається, що вища освіта має безпосередній вплив на систему національної безпеки та є її частиною [3; 7-8]. Автори [4; 6] також вказують, що інфраструктура вищої освіти, через війну погіршилися і потребує відновлення та доопрацювання з боку органів центральної та місцевої влади. Розробки світових вчених [1-2] вказують на те, що корупція у сфері вищої освіти викликає неочевидні, на перший погляд, наслідки в державі, а саме через зниження якості підготовлених спеціалістів, відбувається уповільнення розвитку тих чи інших галузей в державі. Варто зазначити, що серед українського наукового доробку невелика кількість напрацювань з дослідження впливу антикорупційної політики на сферу вищої освіти, відповідно вивчення цієї теми є необхідним в контексті сучасних реалій, адже як зазначалося вище безпосередньо впливає на систему безпеки.

Позиція авторки полягає у наголошенні необхідності продовження розробки та впровадження державних антикорупційних політик у сфері вищої освіти, яка є ваговою складовою системи національної безпеки. Якісний стан вищої освіти має безпосередній вплив на всі інші сфери системи безпеки держави, наприклад, її військово-промисловий комплекс. Сутність цього впливу лежить у підготовці якісних та конкурентно спроможних кадрів, які по закінченню підготовки зможуть продовжувати відтворювати ті чи інші галузі.

Зі статуту Організації Об'єднаних Націй та пропонованої Президентом Володимиром Зеленським Формули миру беззаперечно випливає, що відновлення справедливості у соціальних сферах життя цивільного населення, у тому числі й в освіті, є необхідною умовою закінчення війни. Задля відновлення миру та справедливості в державі необхідно працювати над усіма сферами визначеними вищезгаданими документами. На думку авторки, відновлення справедливості у сфері вищої освіти забезпечується впровадженням ефективних державних антикорупційних політик. Розробка та впровадження, яких покладено на людський капітал, рівень підготовки якого залежить від системи вищої освіти держави.

Список використаних джерел:

1. Gerring J. Higher education and political corruption. *SSRN electronic journal*. 2022. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4089817 (date of access: 22.05.2024).
2. Heyneman S.P., Anderson K.H., Nuraliyeva N. The cost of corruption in higher education. *Comparative education review*. 2008. Vol. 52, no. 1. P. 1-25. URL: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1086/524367> (date of access: 22.05.2024).
3. Галів М., Свйонтик О. Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 3/211. С. 25-31. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/277194> (дата звернення: 22.05.2024).
4. Захарова О. Роль вищої освіти у відродженні економіки та підвищенні безпеки України в повоєнний період. *Трансформація економічних систем та інститутів у нових геостратегічних реаліях*: Матеріали XXXVI Міжнар. науково-практ. конф. молодих вчен. і студентів, м. Дніпро, 23 квіт. 2024 р. Дніпро, 2024. С. 44-46. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/4820/1/Thesis%20int%20econom.%20%D0%A2%D0%B>

*I Міжнародна науково-практична конференція
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 року)*

[E%D0%BC%203_%D0%9E%D0%B1%D0%BB_removed.pdf](#) (дата звернення: 22.05.2024).

5. Зеленський розповів про «формулу миру» на зустрічі G7 та України. URL: <https://suspilne.media/292816-zelenskij-rozpoviv-pro-formulu-miru-na-zustrici-g7-ta-ukraini/>.

6. Притуляк Т.С. Як повномасштабне вторгнення вплинуло на освіту в Україні. *Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи*: матеріали всеукр. науково-пед. підвищ. кваліфікації, м. Львів, 14 квіт. 2024 р. Львів; Торунь, 2024. С. 257-261.

7. Савченко В., Маклюк О. Розвиток вищої освіти як запорука економічної безпеки держави. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-9>

8. Скрипник М. Економічна безпека системи вищої освіти: ризик-орієнтований підхід. *Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації*: Матеріали II Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 10 листоп. 2020 р. Київ, 2020. С. 82-83. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/16874>.

9. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.

10. Філософія Української Формули миру. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf.

**ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ ПРЕЗИДЕНТА
УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО ПІД ЧАС
ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ**

Арсеній ВИСОЦЬКИЙ

студент факультету прикладної математики
Дніпровського національного університету імені
Олеся Гончара

Олександр ВИСОЦЬКИЙ

професор кафедри міжнародних відносин
Дніпровського національного університету імені
Олеся Гончара, доктор політичних наук,
професор

Одним із головних напрямів публічної дипломатії українського президента під час повномасштабної російсько-української війни стало відстоювання ядерної безпеки як важливого орієнтира глобальної солідарності міжнародного співтовариства. Це було обумовлено у тому числі явними та прихованими загрозами з боку агресора застосувати ядерну зброю для забезпечення них своїх експансіоністських цілей. З огляду на це, тема публічної дипломатії ядерної безпеки Президента України Володимира Зеленського під час повномасштабної російської агресії є безумовно актуальною та такою, що заслуговує ретельного вивчення.

Виходячи з цього, **метою** даного дослідження є з'ясувати особливості пуб-

лічної дипломатії ядерної безпеки українського лідера в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Насамперед зазначимо, що вперше тема ядерної загрози з боку агресора була порушена В. Зеленським вже 19 березня 2022 року в Швейцарії. «Коли терор став національною ідеєю однієї з найбільших держав світу, основою їхньої зовнішньої політики. Коли злочини тероризму вчиняє не якийсь маргінал чи група осіб і не організація, а держава, яка має ядерний арсенал... Коли звідти лунає вже навіть ядерний шантаж, з боку Росії» [1].

Вже 23 березня 2022 року В. Зеленський під час виступу перед японською публікою висунув проблему російської ядерної загрози як глобальну, зазначивши: «однією з основних тем для дискусій світових політиків стало питання про те, як реагувати, якщо Росія застосує ще й ядерну зброю» [5].

Розвиваючи тему російської ядерної загрози, український президент продемонстрував зневажливе та безтурботне ставлення росіян до радіоактивних матеріалів: «30-кілометрова зона навколо Чорнобильської станції досі закрита. Вона небезпечна. У лісах, які заповнюють закриту зону, ще тоді, під час ліквідації наслідків вибуху на станції, були захоронені тисячі тонн заражених матеріалів, уламків, машин. Просто в землі. 24 лютого саме по цій землі поїхала російська бронетехніка, здіймаючи радіоактивний пил у повітря. Чорнобильська станція була захоплена. Силою, зброєю. Уявіть: атомну станцію, на якій сталася катастрофа. Конфайнмент, який закриває зруйнований реактор. Сховище ядерних відходів, що працює» [5].

В. Зеленський акцентує увагу світової громадськості, що можливість застосування ядерної зброї обговорюється в російських урядових колах та використовується як інструмент безпрецедентного шантажу й пропагандистського тиску на світ. «Десятки років не було такої загрози ядерних ударів, як зараз. Через те що представники Росії – посадовці й державні пропагандисти – відкрито обговорюють можливість застосування ядерної зброї проти тих, хто не хоче підкорятися російським вимогам» [4].

Український президент конкретизує російську ядерну загрозу, звертаючись за ілюстрацією до висловлювань офіційних російських пропагандистів та вбачаючи головну причину цього в почутті росіянами безкарності. «Російські державні пропагандисти на їхніх медійних ресурсах вираховують, скільки часу потрібно, щоб ядерні ракети вдарили по столицях Європи. Говорять про це публічно, відкрито. Розповідають, як підірвати ядерні заряди в океані, щоб радіоактивною хвилею змило все на Британських островах. Готують інфографіки. Тобто серйозно до цього ставляться. Хизуються, що Росія може перетворити будь-яку державу на «ядерний попіл». Причому «ядерний попіл» – це їхня цитата, яку вони повторюють як мантру. Чому це відбувається? Це відчуття безкарності» [3].

В. Зеленський справедливо пов'язує російській ядерний шантаж з глобальною загрозою розповсюдження ядерної зброї по всьому світу. «Якщо Росія без-

карно вдається до ядерного шантажу, то різним силам у світі може здаватися логічним, щоб і собі набути ядерної зброї. Сказати, що це небезпечно для всього світу, – це нічого не сказати» [6].

В. Зеленський порушує питання надійності безпекових гарантій у світі, які виявились фікцією для України, що пішла на ядерне роззброєння та опинилась незахищеною перед агресивною політикою ядерної держави. «Україна зробила найбільший внесок у ядерне роззброєння, віддавши третій за потужністю ядерний арсенал. Це відбулось у 1990-х роках. Зараз Росія всупереч своїм документально зафіксованим зобов'язанням гарантувати безпеку України після відмови нашої держави від ядерного статусу веде проти нас загарбницьку, колонізаторську війну. І при цьому погрожує ядерною зброєю. Хто ж після цього може повірити в ідею ядерного роззброєння? І як після цього надійно гарантувати довгострокову безпеку тим регіонам, які обирають для себе без'ядерний статус?» [6].

Розвиваючи тему російського ядерного тероризму, В. Зеленський піднімає тему російських провокацій з метою ініціювання ядерної катастрофи на одній із українських АЕС, зокрема на Запорізькій. «Росія обстрілює територію України, не випадково пролягає над українськими АЕС. Все це – прояви російського ядерного тероризму... Росія може спровокувати найбільшу в історії радіаційну аварію на Запорізькій атомній станції, і за фактичними наслідками це може бути ще катастрофічніше, ніж Чорнобиль, а по суті – тим же, що й застосування Росією ядерної зброї, але без ядерного удару» [2].

В. Зеленський пов'язує російський шантаж радіаційною катастрофою з регіональною та глобальною небезпекою, а протидію йому – з відновленням українського суверенітету над територією Запорізької АЕС та міжнародним контролем з боку МАГАТЕ. «...На очах у всього світу Росія перетворила нашу Запорізьку атомну станцію на радіаційну бомбу, яка може вибухнути будь-якої миті. Куди ж піде радіаційна хмара? Можливо, на територію ЄС. Можливо, в Туреччину. Можливо, на Близький Схід. Я вважаю злочинною навіть гіпотетичну можливість такого сценарію! Радіаційна безпека має бути відновлена. МАГАТЕ вже надала відповідні рекомендації, підтверджуючи всі ті ризики, про які ми неодноразово говорили. Тож Росія повинна негайно вивести з території Запорізької АЕС усіх своїх бойовиків. Станція має бути негайно передана під контроль МАГАТЕ та українського персоналу. Має бути негайно відновлене нормальне підключення станції до енергомережі, щоб ніщо не загрозувало стабільності реакторів. Ми запропонували направити місії МАГАТЕ на всі українські атомні станції – їх чотири, загалом 15 атомних блоків. Плюс Чорнобильська станція, яка зупинена й законсервована. Такі місії можуть верифікувати, що справді припинена будь-яка ворожа активність проти українських атомних об'єктів» [7].

Своє завершальне втілення розв'язання проблеми ядерної безпеки, що в різних аспектах обговорювалось українським президентом в ході здійснення ним

публічної дипломатії знайшло в першому пункті «Формули миру Президента Зеленського, що отримав назву: «Радіаційна та ядерна безпека». Відповідно до його тексту, «будь-яке використання ядерної енергії, установок, пристроїв та об'єктів має бути безпечним, належно регульованим, контрольованим та безпечним для навколишнього середовища. Аварії на ядерних об'єктах мають потенціал транскордонного впливу. Війна проти України поставила радіаційну та ядерну безпеку у світі під велику загрозу. Бомбардування та обстріли української ядерної інфраструктури можуть мати серйозні гуманітарні наслідки. Українські атомні електростанції та установки повинні безпечно працювати під повним суверенним контролем України. Російські війська мають бути виведені з території Запорізької АЕС, а її територія має бути повністю демілітаризована. Будь-які форми ядерного шантажу мають бути припинені. Росія повинна утримуватися від усіх форм ядерних погроз, чітко взяти на себе зобов'язання не застосовувати ядерну зброю і не ставити під загрозу безпеку ядерних об'єктів. МАГАТЕ має відігравати провідну роль у підтримці ядерної безпеки та впровадженні гарантій на цивільних ядерних об'єктах» [8].

Висновки. Публічна дипломатія ядерної безпеки – це міжнародна комунікація, спрямована на те, щоб впливати на іноземну громадськість та міжнародні зацікавлені сторони з метою просування національних інтересів у сфері радіаційної та ядерної безпеки й захищеності. У випадку Президента України Володимира Зеленського вона передбачає висвітлення небезпеки, яку становлять потенційні ядерні загрози з боку країни-агресора, з метою мобілізації міжнародної підтримки та солідарності. Публічна дипломатія В. Зеленського підкреслює ризики ядерного розповсюдження та необхідність міжнародних заходів регулювання і контролю для забезпечення ядерної безпеки та стримування ядерного примусу чи шантажу.

Список використаних джерел:

1. Звернення Президента України Володимира Зеленського до народу Швейцарії. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 19 березня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-naro-73677> (дата звернення: 14.05.2024).
2. Ніхто не зможе зупинити вітер, який нестиме радіацію, але всі ми разом здатні зупинити державу-терориста Росію – виступ Президента на Донорській конференції союзників України з країн Північної Європи. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 11 серпня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/nihto-ne-zmozhe-zupiniti-viter-yakij-nestime-radiaciyu-ale-v-77001> (дата звернення: 14.05.2024).
3. Промова Президента України Володимира Зеленського в Chatham House. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 6 травня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-chatham-74849> (дата звернення: 14.05.2024).
4. Промова Президента України Володимира Зеленського в парламенті Австралії. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 31 березня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-parlamen-73993> (дата звернення: 14.05.2024).

I Міжнародна науково-практична конференція
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 року)

---

5. Промова Президента України Володимира Зеленського в парламенті Японії. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 23 березня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-v-parlamen-73769> (дата звернення: 14.05.2024).

6. Розв'язана Росією війна проти України впливає на глобальну ситуацію – звернення Президента України до співтовариства Foreign Policy Community of Indonesia (FPC). *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 27 травня. URL: <https://www.president.gov.ua/news/rozvyazana-rosiyeyu-vijna-proti-ukrayini-vplivaye-na-globaln-75401> (дата звернення: 14.05.2024).

7. Україна завжди була лідером миротворчих зусиль; якщо Росія хоче закінчити цю війну, хай доведе це діями – виступ Президента України на саміті «Групи двадцяти». *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2022. 15 листопада. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zavzhdi-bula-liderom-mirotvorchih-zusil-yaksho-rosi-79141> (дата звернення: 14.05.2024).

8. Філософія Української Формули миру. *Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво*. 2023. 8 серпня. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734_bba_1691475944.pdf (дата звернення: 14.05.2024).

УКРАЇНА ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

Аліса ДЕНИСЕНКО

студентка факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ігор ІЩЕНКО

завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор політичних наук, професор

У сучасних реаліях загострення геополітичної ситуації та виникнення нових воєнних конфліктів, набуває особливої важливості питання зміцнення системи міжнародної безпеки. Україна, яка протистоїть повномасштабному вторгненню РФ, сьогодні є фактором її збереження. Завдяки своєму географічному положенню, історичному досвіду і бажанню стати повноправним членом Європейської спільноти народів, Україна відіграє також значну роль у забезпеченні регіональної безпеки.

З 1945 року Україна є одною із країн-співзасновниць ООН і активно бере участь у таких важливих аспектах її діяльності як: підтримка міжнародного миру та безпеки, сприяння у співпраці вирішення проблем, зміцнення верховенства права в міжнародних відносинах а також захисту прав людини. Оскільки

I Міжнародна науково-практична конференція
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 року)

міжнародна безпека вимагає негайних дій у боротьбі з тероризмом, Україна долучилася до антитерористичної коаліції і висловила готовність до активної співпраці з міжнародним співтовариством в рамках ООН, з метою ефективної протидії міжнародному тероризму. Делегація України активно бере участь у обговоренні різних проблемних питань міжнародної безпеки. Одним із головних форумів ООН для цього є Перший комітет Генеральної Асамблеї ООН. У правозахисній сфері Україна активно приєднується до діяльності органів ООН. Вона двічі входила до складу Ради ООН з прав людини: у період з 2006 по 2008 рік і з 2008 по 2011 рік. Україна проявляє ініціативність у роботі Ради також і як спостерігач. Україна претендує на місце у різних органах ООН. Вона була тричі обрана як непостійний член Ради Безпеки ООН, двічі входила до складу Ради ООН з прав людини, перебувала шість років у складі Економічної і Соціальної Ради ООН.

Роль України у забезпеченні міжнародної безпеки також підтверджується її активною участю в дипломатичних процесах і миротворчих місіях. Українська формула миру являє собою ініціативу для справедливого завершення війни, розпочатої рф. В той же час, враховуючи інші локальні міжнародні конфлікти, ця формула може слугувати основою для завершення інших військових конфліктів між державами в сучасному світі.

Обстріли ЗАЕС та інших атомних електростанцій в Україні можуть створити безпрецедентні загрози для глобальної радіаційної безпеки навколишнього середовища. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) відіграє ключову роль у підтримці безпеки ядерної енергетики та впровадженні гарантій на цивільних об'єктах, що є важливим для забезпечення міжнародної стабільності і безпеки. Привертаючи увагу до захисту ядерних енергетичних об'єктів від військових загроз, Україна сприяє забезпеченню і зміцненню міжнародної безпеки. Україна також є однією з найбільших в світі країн - експортерів зерна та сільськогосподарської продукції. Війна в Україні створює серйозні перешкоди для глобального постачання продовольства, що підвищує ризик продовольчої небезпеки в різних регіонах світу.

Отже, що завдяки своєму розташуванню, активній участі в міжнародних організаціях та ініціативах, а також значній ролі в глобальних дипломатичних та миротворчих процесах Україна відіграє важливу роль у зміцненні міжнародної системи безпеки. Зусилля нашої держави у протидії агресору, підтримці міжнародного права та у вирішенні питань з ядерно-енергетичної та продовольчої безпеки роблять її незамінним партнером для багатьох країн. З прагненням до співпраці, Україна продовжує вносити вагомий внесок у стабілізацію та розвиток глобальної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Участь у міжнародних організаціях. Місія України при НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/mizhнародna-spivpracya/uchast-u-mizhнародnih-organizacijah> (дата звернення: 17.05.2024).

2. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-yevropi> (дата звернення: 17.05.2024).

3. Філософія Української Формули миру. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/19/45/a0284f6fdc92f8e4bd595d4026734bba_1691475944.pdf (дата звернення: 17.05.2024).

ЯДЕРНА ПРОГРАМА КОРЕЙСЬКОЇ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ ЯК ЗАГРОЗА ГЛОБАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Кирило ЄРМОЛОВ

студент факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ігор ІЩЕНКО

завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор політичних наук, професор

У сучасному світі, де процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції посідає важливе місце, однією з найбільш актуальних і гострих проблем є ядерна програма Корейської Народно-Демократичної Республіки, широко відомої як Північна Корея, яка протягом десятиліть була в центрі уваги міжнародної спільноти. Постійний розвиток технологій ядерної зброї та балістичних ракет становить серйозну загрозу глобальній безпеці. Стратегічні наслідки цього виходять за рамки стабільності регіону Східної Азії, впливаючи на міжнародні зусилля з питань нерозповсюдження ядерної зброї і розхитуючи існуючий геополітичний порядок денний. Необхідно також зазначити, що Китай є ключовим союзником як Північної Кореї, так і Росії, що створює складну динаміку, яка потребує збалансованої та виваженої дипломатії для її пом'якшення [1].

Північнокорейська держава крок за кроком розвиває свій ядерний потенціал, тим самим порушуючи міжнародні стандарти та резолюції Організації Об'єднаних Націй. Розвиток та збільшення ядерного потенціалу стали головними пріоритетами для країни. Зміна влади, голод, нестабільні відносини з сусідніми державами лише загострили ситуацію та дали додатковий поштовх до рішучих дій.

Гонитва КНДР за створенням ядерної зброї розпочалася ще в середині ХХ ст. Північнокорейський режим керується різними мотивами: прагненням вижити, стримуванням від зовнішніх загроз і прагненням до підтримання міжнародного престижу. Вперше набути ядерну зброю держава спробувала ще в 1963

році, коли звернулася до Радянського Союзу з проханням про допомогу в розробці такої технології, але держави дійшли згоди лише на розробку мирної програми з ядерної енергетики, включаючи підготовку вчених-ядерників. Пізніше, Китай після ядерних випробувань аналогічно відхилив прохання Північної Кореї про допомогу в розробці ядерної зброї [2].

Проте, за допомогою тодішніх радянських інженерів розпочалося створення науково-експериментальної інфраструктури, розгорнулася підготовка фахівців і будівництво потужностей атомної промисловості мирного спрямування. Пізніше, у 1979 р. Північна Корея почала будівництво другого науководослідного реактора, а згодом оголосила намір побудувати переробний завод уранової та плутонієвої руди і виготовлення паливних стрижнів. Починаючи з 1985 року, Північна Корея ратифікувала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, однак не додала до нього головного пункту - угоди про гарантії з Міжнародним агентством з атомної енергії. Саме ці події можна вважати початком розвитку ядерної програми Північної Кореї. Так на початку 1990-х років Центральне розвідувальне управління Сполучених Штатів дійшло висновку, що Північна Корея фактично приєдналася до інших ядерних держав у розробці низки одиниць плутонієвої зброї, виробництво якої було завершено у 1992 році [2]. Спочатку створення ядерної зброї було лише заходом безпеки, а на подальше відновлення роботи та її розширення вплинула нестабільна ситуація в країні, голод та припинення радянської допомоги.

У період з 1994 року до початку 2000-х років північнокорейська ядерна програма була фактично заморожена. Реактори Північної Кореї були зупинені. Це стало результатом переговорів зі Сполученими Штатами. Однак пізніше Північна Корея оголосила, що успішно провела своє перше ядерне випробування. Корисне навантаження цього підземного ядерного вибуху оцінювалося в менш ніж тисячу тон.

Безпосередню загрозу, яку становить ядерний арсенал Північної Кореї, найбільш гостро відчувають її регіональні сусіди – Південна Корея, Японія і КНР. Потенційна можливість виникнення ядерного конфлікту на Корейському півострові викликає серйозне занепокоєння. Будь-яке військове протистояння може швидко розгорітися, що призведе до катастрофічних людських та економічних втрат. Більше того, ракетні випробування Північної Кореї над територією Японії та погрози на адресу Південної Кореї підривають регіональну безпеку у Східній Азії. Позиція Китаю в північнокорейському ядерному питанні є ключовою. Будучи партнером і ключовим торговельно-економічним та політичним союзником Пхеньяну, Китай має значний вплив на режим. Китайські стратегічні інтереси в підтримці стабільності на Корейському півострові та запобіганні краху держави КНДР збігаються з його ширшими цілями регіональної безпеки. Водночас, підтримка Північної Кореї з боку Китаю також обмежується його власними міркуваннями щодо безпеки та міжнародної репутації. З огляду на спектр потенційних негативних наслідків повномасштабної військово-

вої конфронтації, Китай проводить більш помірковану і збалансовану політику. При цьому КНР керується своїми національними інтересами, які включають регіональну стабільність і нерозповсюдження впливу Сполучених Штатів [3].

Загалом, наслідки ядерної програми Північної Кореї виходять далеко за межі регіональних кордонів. Однією з найважливіших проблем є загроза ослаблення глобального режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Нехтування Північною Кореєю міжнародними нормами створює небезпечний прецедент, який потенційно може заохотити інші держави до створення ядерного потенціалу. Такий розвиток подій загрожує звести нанівець десятиліття зусиль із запобігання розповсюдженню ядерної зброї, втілених у таких договорах, як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї.

Більше того, ядерна програма Пхеньяну може збільшити ймовірність того, що інші режими-ізгої і терористичні групи отримають доступ до ядерних матеріалів і технологій. Ці побоювання не є безпідставними з огляду на численні докази зв'язків між КНДР і Пакистаном щодо ядерних технологій Пхеньяна. Саме тому США та їхні союзники, не кажучи вже про інші існуючі ядерні держави, постійно тиснуть на Північну Корею, щоб вона відмовилася від своїх ядерних амбіцій. Однак цей тиск має несподівані результати: чим сильніший тиск, тим більша внутрішня єдність самої Північної Кореї [4].

Для ефективного зменшення загрози, яку становить ядерна програма Північної Кореї, міжнародне співтовариство має знайти спосіб досягти порозуміння з Китаєм. Це передбачає багатогранну стратегію, яка б враховувала занепокоєння КНР щодо безпеки, економічні інтереси та регіональні амбіції. Залучення Китаю до двосторонніх діалогів і багатосторонніх форумів має важливе значення. Зокрема, Сполучені Штати та їхні союзники повинні продовжувати вести переговорний процес з Китаєм, підкреслюючи їхню спільну зацікавленість у регіональній стабільності та ядерному нерозповсюдженні. Багатосторонні платформи, в свою чергу, можуть сприяти розширенню співпраці і досягненню консенсусу [3].

Також, використання економічних інструментів має вирішальне значення для впливу на позицію Китаю щодо Північної Кореї. Хоча санкції відіграють певну роль у тиску на Північну Корею, пропонування економічних стимулів Китаю для більш суворого дотримання санкцій може бути ефективним. Крім того, забезпечення того, щоб економічні санкції не впливали непропорційно на економічні інтереси Китаю, може сприяти забезпеченню співпраці з Пекіном.

Підводячи підсумок, зауважимо, що Північна Корея час від часу запускає ракети та проводить ядерні випробування, що не лише робить її лідером серед ядерних претендентів, але й становить велику загрозу для безпеки Східної Азії та зокрема, міжнародного співтовариства. Усі зацікавлені сторони вживали таких заходів, як економічні санкції та дипломатична ізоляція, але це не дало жодних ефективних результатів. Для керівництва Північної Кореї наявність ядерної зброї культивує підтримку військових, що має вирішальне значення для

збереження авторитарного режиму. Вирішення проблеми ядерної програми Північної Кореї є нагальним завданням для усього світу у зв'язку з існуючою загрозою відкритого воєнного протистояння. Китай, як ключовий гравець, що має значний вплив на Північну Корею, відіграє вирішальну роль у вирішенні цієї проблеми. Залучення Китаю через поєднання дипломатичних, економічних та безпекових стратегій має важливе значення для зменшення загрози з боку Північної Кореї. Загалом, завдяки узгодженим міжнародним зусиллям і стратегічній взаємодії з КНР, світова спільнота може працювати над створенням більш безпечного і стабільного світу.

Список використаних джерел:

1. Вознюк О.Р., Моренчук А.А. Ядерна програма Північної Кореї як загроза міжнародній безпеці. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23776/1/iader_prog.pdf (дата звернення: 23.05.2024).
2. Sik K.D. The missile nuclear problem of North Korea as a key factor in the destabilization of Northeast Asia. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія*. 2023. № 28. С. 66-72. URL: <https://doi.org/10.32589/2412-9321.28.2023.280612> (дата звернення: 23.05.2024).
3. Кукалець О.Є. Ядерна програма Північної Кореї та основні виклики для КНР. *Китайське дослідження*. 2021. № 1-2. С. 47-51. URL: <https://www.chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/139> (дата звернення: 23.05.2024).
4. Xiaoyu Wu. The Threat of the North Korean Nuclear Program and the Way to Manage It. *Proceedings of the 2017 2nd International Seminar on Education Innovation and Economic Management (SEIEM 2017)*. 2017. URL: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/seiem-17/25888820> (дата звернення: 23.05.2024).

**ФАКТОР ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЯДЕРНОЇ ПРОГРАМИ ІРАНУ
У ПАРАДИГМІ СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ
МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА**

Іван КОТОВ

студент факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Ігор ЩЕНКО

завідувач кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор політичних наук, професор

За обставин інтервенції РФ на територію України, а також розвитку процесів поляризації транснаціонального співробітництва, уряди спектру стратократичних держав Африканського континенту, а також мусульманських теократичних країн Близького Сходу ініціювали активну мілітаризацію. У кон'юнктурі

поступового об'єднання РФ, КНР та Ірану для протидії впливу США в межах Чорноморсько-Каспійського регіону та Європейсько-азійського транспортного коридору (TRASEKA), влада Тегерану інтенсифікувала дослідження у галузі військової експлуатації елементів радіоактивного розпаду.

Виходячи з цього, аналіз даних про методи конвергенції Ісламською Республікою Іран (ІРІ) об'єктів інфраструктури для збагачення Урану-235 до 84% в умовах економічних санкцій трактується основою модернізації алгоритмів ефективного виконання Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (NPT).

Делегування Тегерану статусу одного з центрів фундації дестабілізаційних аспектів в області міжнародних відносин пов'язано з організацією Радою Ісламської Революції, очолюваної Рухоллою Хомейні, що займав посаду аятоли, національного заколоту в Ірані у період 7 січня 1978 року – 11 лютого 1979 року.

За результатами повстання клерикальні шіїтські фундаменталісти демонтували меритократичну форму правління шаха Мохаммеда РезаПахлаві.

Для превентивного нівелювання військових загроз зі сторони Сполучених Штатів Америки під час Першої війни у Перській затоці, датованої 22 вересня 1980 року – 20 серпня 1988 року, апарат влади Тегерану істотно збільшив обсяги асигнувань, що трансферувалися у сегмент ядерної енергетики [1, с. 12].

Подальша траєкторія екстраполяції використання потенціалу атомних фізико-хімічних реакцій на мілітаристську основу пов'язувалася з підвищенням рівня партнерства КНР та Ірану у цій сфері, а також класифікацією Тегераном першочерговості розвитку системи інженерії зброї масового ураження [2, с. 507].

Зазначені обставини стали предтечою до субсидування Пекіном проектів з будівництва Іраном наукових лабораторій IsfahanNuclearTechnologyCenter (INTC), який розпочав діяльність у 1984 році, і Науково-дослідного інституту ім. Аміна аль-Хакіма, що компілював перші дослідження у 1987 році.

Для ліквідації загроз порушення принципів документу NPT та недопущення ескалації конфлікту між ІРІ і Державою Ізраїль, який міг переформатуватися на повномасштабну воєнну конфронтацію у Передній Азії, група Європейських держав пріоритезувала генерування моніторингової комісії. Таким чином, на момент створення ідентифікованого об'єднання в 2003 році до складу даної констеляції, що отримала назву ЄС-3, входили Німеччина, Велика Британія та Франція. Після приєднання до кворуму цього міждержавного консорціуму нових учасників, а саме Російської Федерації, Китаю та США в діапазоні 2006 року, інституції ЄС-3 реконфігурувалися в організацію ЄС/Є3+3 [3, с. 154].

Наслідками проведення самітів у межах даної платформи характеризується візування 15 листопада 2004 року Паризької угоди та ратифікація 21 жовтня 2003 року Тегеранської декларації. Перелічені пакти зафіксували дистанціювання Ірану від реалізації програм підвищення обсягів ізотопу U-238 в урані, а також зобов'язали ІРІ підписати Додатковий протокол до угоди про гарантії з

Міжнародною агенцією з атомної енергії (ІАЕА) в інтервалі 10 листопада 2003 року [4, с. 142-143].

Оптимізація діалогу США та ІРІ, досягнута Гілларі Клінтон, яка очолювала Державний департамент США з 21 січня 2009 року по 1 лютого 2013 року, забезпечила обмеження матеріалізації Тегераном власної імперіалістичної доктрини інтернаціональної діяльності з експлуатацією озброєних проксі-сил. У цей час конвергувалися процеси ескалації економіко-політичної співпраці Ірану та суб'єктів Євросоюзу. Дані проблеми виникли у зв'язку з відсутністю гарантій президента Ірану, юрисдикцією якого в 2005-2013 роках оперував Махмуд Ахмадінежад, про намір підтримувати функціонування Бушерської АЕС, яку інтегрували у енергетичний комплекс ІРІ в 2010 році, виключно для цивільних потреб.

Для нейтралізації можливості використання елементів ядерної тріади як механізму досягнення пунктів національного інтересу, а також знешкодження загроз стабільності ліберальної моделі дискурсу за віссю Глобальна Північ-Глобальний Південь, між дипломатами ЄС та Ірану розпочалися консультації.

За лобіювання Федеріки Могеріні, яка займала положення Високого представника Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, переговорний процедура завершилася санкціонуванням Спільного всеосяжного плану дій (ІСРОА), який також іменували Iran nuclear deal. Даний нормативно-правовий акт, котрий підписали РФ, Франція, США, Іран, Великобританія, Євросоюз та КНР, декларував аспекти скасування економічних санкцій проти Тегерану після рецесії обсягів урану з підвищеним вмістом ізотопу U-235, еквівалентних 10 тонам, на рівень 300 кілограмів [5, с. 18-20].

Після ініціювання каденції Дональда Трампа на посту президента США у діапазоні 20 січня 2017 року – 20 січня 2021 року відбулося компонування нових проблем у конфігурації захисту інклюзивного транснаціонального діалогу, що функціонує на засадах міжнародного права, статуту ООН та договору NPT. Звинувачення Ірану в порушенні декретів ІСРОА зі сторони Сполучених Штатів, сприяло виходу США у 2018 році з угоди Спільного всеосяжного плану дій у рамках реалізації законодавчого акту «Про протидію противникам Америки шляхом санкцій», ратифікований Конгресом США у 2017 році.

Услід за ліквідацією 3 січня 2020 року Касема Сулеймані, котрий очолював армійські структури «Аль-Кудс», що входили до спеціальних служб Ірану, представлених установами Корпусу вартових ісламської революції (КВІР), адміністративний апарат Тегерану дистанціювався від реалізації пунктів ІСРОА.

Потрібно також констатувати, що розширення кількості загроз для системи міжнародної безпеки, що фіксує пріоритетність вирішення конфліктів виключно дипломатичними алгоритмами, асоційоване з успішним замахом на життя Мохсена Фахрізаде. Дана персона набула юрисдикції голови «Центру фізичних досліджень» (PHRC) та наукового керівника «Проекту Амад», метою якого трактується розробка міжконтинентальної балістичної ракети у рамках ядерної

програми Ісламської Республіки Іран [6, с. 95-96].

Здобуття Джоозефом Байденом повноважень президента США у діапазоні 21 січня 2021 року інтерпретується причиною дистанціювання Вашингтона від методології ізоляціонізму та зовнішньополітичної автаркії, яка матеріалізувалася у період оперування Дональдом Трампом посади лідера США. Результатом цих метаморфоз стало декларування адміністрацією Сполучених Штатів пріоритетності реновації партнерства з Іраном для нейтралізації загроз функціонування регламентованої моделі глобального політикуму через гіпотетичний початок експлуатації Тегераном зброї масового ураження.

Як наслідок, у місті Відень відбулося інкорпорування саміту для активізації переговорних заходів між ІРІ та Сполученими Штатами, проведених 6 квітня 2021 року, з метою відновлення кооперації Тегерана, Вашингтона та Брюсселя у рамках програми JCPOA. Однак, під час кулуарної інтеракції дипломати США та Ірану не досягли консенсусу. Дані проблеми пов'язувалися з отримання доступу та завантаженням вірусу Stuxnet у цифрову систему інфраструктурної констеляції атомної енергетики Ірану, яка знаходиться в місті Натанз, зі сторони «Підрозділу 8200», що трактується департаментом Управління воєнної розвідки Ізраїлю (АМАН).

У перспективі, представники уряду США через арбітра, роль якого надавалася Мохаммеду бін Абдулрахменубін Джасім Аль Тані, що займав пост Міністра зовнішніх справ Катару, запропонували владі Ісламської Республіки інституалізувати новий етап консультацій за ядерною програмою ІРІ. Таким чином, для реставрації співробітництва на засадах Спільного всеосяжного плану дій (JCPOA), в інтервалі 27 червня 2022 року – 28 червня 2022 року делегати від США, Ірану та ЄС організували відповідний колоквіум у місті Доха.

Наслідками конвергенції переговорного процесу на платформі даного саміту детермінується відсутність чинників до формування прийнятних факторів для розвитку подальшого дискурсу США та Ірану у сфері ядерної безпеки. Це пов'язувалося з офіційною апробацією 3 серпня 2021 року каденції Ібрагіма Раїсі на позиції президента Ірану. Даний суб'єкт ідентифікувався учасником соціал-консервативної фундаменталістської партії «Асоціація бойового духівництва», що виступає за обмеження сегментів економіко-політичної інтеракції Ісламської Республіки Іран з США та Євросоюзом.

За окреслених параметрів, прес-секретар Державного департаменту США, повноваженнями якого оперував Нед Прайс, у діапазоні 13 жовтня 2022 року прокламував, що реновація контактування дипломатів Вашингтона та Тегерану в межах проекту JCPOA втратила статус першочергової цілі апарату влади США [7, с. 338].

Резюмуючи вищевикладений матеріал, слід зазначити, що конгруентно до обставин успішного конструювання повного замкненого циклу виробництва ядерного озброєння на території Ірану в 2024 році, у системі релевантної моделі міжнародних відносин компонується спектр проблемних елементів. Початок

експлуатації армійськими підрозділами Ірану зброї масового ураження каталізує ескалацію Арабо-ізраїльського протистояння, що переформатується у повноцінний військовий конфлікт кадастру держав Організації ісламського співробітництва (ОІС) та країни іудеїв у геостратегічному регіоні Близького Сходу.

Більше того, залучення у дану гіпотетичну кон'юнктури військового протистояння Тегерану та Єрусалиму компонентів ядерного озброєння стане передтечею до ініціювання транснаціональної конфронтації між країнами НАТО і теократичною владою аятола, що регулює політику Ірану. В цей же час, інкорпуються умови протистояння Північноатлантичного альянсу з союзниками ІРІ, представленими Сирією, що знаходиться під контролем режиму Башара Асада, та Російською Федерацією, очолюваною Володимиром Путіним.

Виходячи з цього, найбільш прийнятним варіантом недопущення імплементації елементів ядерної тріади, розроблених установами РНРС, у доктрину транскордонної діяльності Ірану характеризується інтенсифікація кулуарної інтеракції та відновлення переговорів Вашингтона і Тегерана. Паралельно, важливим детермінується необхідність залучення у процесі консультацій США й Ісламської Республіки з питань відновлення співпраці в межах угоди JCROA додаткових посередників, що забезпечать ефективне врахування інтересів усіх сторін і формування компромісу між США та Іраном.

Список використаних джерел:

1. Мартинюк В.С. Російсько-іранська взаємодія у рамках ядерної програми Ірану. Київ, 2023. 65 с.
2. Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів ХХІ століття: збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 7-8 грудня 2023 року. Житомир: Житомирська політехніка, 2023. 575 с.
3. Чебан О., Краскова А. Труднощі взаємодії ЄС та КНР щодо вирішення проблеми іранської ядерної програми. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2021. Вип. 34. С. 151-266.
4. Чебан О.Я. Співробітництво Ізраїлю з США та ЄС щодо врегулювання проблеми ядерної програми Ірану. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2021. № 13. С. 140-148.
5. Чебан О.Я. Досвід ядерних переговорів з Іраном у 2013-2015 роках: уроки для адміністрації Джо Байдена. *Humanitarian vision*. 2021. Vol. 7, no. 2. P. 16-21.
6. Ключник Р.М. Розвиток економіки Ірану в умовах санкцій. *Академічний огляд*. 2021. № 2 (25). С. 94-100.
7. The 9th International scientific and practical conference 'Basics of learning the latest theories and methods' (March 07 – 10, 2023), Boston: International Science Group, 2023. 464 p.

ІРАНСЬКИЙ ФАКТОР У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Богдан ЛАТУХА

студент Університету імені Альфреда
Нобеля (Дніпро)

Руслан КЛЮЧНИК

доцент кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля
(Дніпро), кандидат політичних наук,
доцент

У сучасному світі майже 200 держав, і кожна з них має свою роль у глобальній політиці та економіці. Серед них не останнє місце посідає Ісламська Республіка Іран. У травні 2024 р. у авіакатастрофі загинув президент країни І. Раїсі, що спричинило багато публікацій щодо Ірану та його майбутнього.

Іран не завжди був теократичною республікою. До 1979 р. країною правив шах, який був прогресивним правителем та орієнтувався на США та Європу. Іран був світською монархією, що цілком задовольняло інтересам освіченої міської молоді, але дратувало духовенство. Після Ісламської революції 1979 р. до влади приходять аятола Хомейні, який повернувся з вигнання. З того часу країна живе в умовах дуже специфічної форми правління. Вища влада належить верховному керівнику (духовному лідеру), аятолі (з 1989 р. це аятола Хаменеї, спадкоємець Хомейні). А світську владу очолює президент, якого обирають на всенародних виборах.

Із самого початку існування Ісламської Республіки Іран проти неї було введено низку санкцій. Приводом для цього стало захоплення заручників у американському посольстві в Тегерані. Після того на Іран неодноразово накладали санкції з різних причин. Але при цьому економіка країни адаптувалася та демонструє порівняно непогані показники зростання.

Однією з найбільших проблем міжнародних відносин, пов'язаних з Іраном, є ядерна програма. Згідно з офіційною позицією Ірану, ця програма є винятково мирною, спрямованою на виробництво електроенергії (у якості прикладу наводять Бушерську АЕС). Але західні країни впевнені в тому, що Іран фактично планує створити атомну зброю. Відтак, санкції проти Ірану включають також інструменти перешкоджання іранській ядерній програмі.

Цю проблему намагалися вирішити мирним шляхом. У 2000-х рр. велися активні переговори з президентом М. Ахмадінежадом щодо згортання ядерної програми Ірану. У 2015 р. було підписано Спільний всеосяжний план дій (СВПД), згідно з яким ядерна програма Ірану обмежувалася, а санкції поступово знімалися. Іран сумлінно виконував положення цієї угоди і більше не давав підстав для обвинувачень себе у намаганнях набути ядерну зброю, однак попри це адміністрація Д. Трампа відновила санкції проти Тегерану та вийшла з

СВПД. Така політика не знайшла підтримки в Євросоюзі, який зіграв досить активну роль в досягненні ядерної угоди з Іраном, і ключові країни ЄС виступили проти дій американського лідера щодо Ірану та за збереження СВПД [1, с. 140-141]. Ще критичніше занепокоєння викликають успіхи космічної програми Ірану, яка дозволила запускати в космос з іранської території штучні супутники іранського виробництва. Набуття Іраном такої унікальної можливості свідчить про те, що він впритул наблизився до отримання технологій для виробництва міжконтинентальних балістичних ракет (МБР), які потенційно зможуть досягати території США [2]. Це, на думку багатьох експертів, загрожує світовій безпеці.

Окремо слід наголосити на принциповому несприйнятті Іраном Держави Ізраїль. Знищення Ізраїлю є однією з ключових стратегічних парадигм, якими оперує Іран у своїй зовнішній політиці. Протягом десятиліть Іран підтримував режими, які ворогували з Іраном, передусім ХАМАС та «Хезболлу». У 2024 р. відбулося перше зіткнення: Іран запустив ракети та дрони по Ізраїлю, але майже всі вони були збиті. На нашу думку, загибель І. Раїсі та прихід до влади іншого президента не змінить цієї парадигми іранської політики. Відповідно, Ізраїль також будує оборонну стратегію, виходячи з цієї загрози. Ще іранський режим «відзначився» в атаках на танкери, у тому числі руками хуситів, які також отримують підтримку саме з Ірану [3].

Нарешті, актуальною для нашої країни є проблема постачання Іраном зброї Росії. Передусім це безпілотники «Шахед», які росіяни не визнають іранськими, але все вказує на те, що саме Іран є їх виробником. Ця зброя завдає Україні значних руйнувань, призводить до численних жертв, утім Україна наразі не розриває з Іраном дипломатичних відносин.

Отже, слід усвідомлювати, що Іран є важливим актором міжнародної політики. Його часто включають до так званої «осі зла» поряд з КНДР, Китаєм, Венесуелою, Росією, Сирією, але ми маємо усвідомлювати, що з позицій політичного реалізму весь світ має взаємодіяти з цією країною так, щоб мінімізувати ризики загострення конфронтації.

Список використаних джерел:

1. Чебан О.А. Протиріччя США та ЄС щодо іранської ядерної програми у період президентства Дональда Трампа: наслідки для євроатлантичної єдності. *Політичне життя*. 2021. № 1. С. 140-150.
2. Iran announces successful satellite launch, heightening Western concerns over missile program. *France 24*. 2024. January 20. URL: <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20240120-iran-announces-successful-satellite-launch-heightening-western-concerns-over-missile-program>.
3. Кніпп К., Сааков В. Хто такі хусити й чому вони кинули виклик Заходу? *DW*. 2024. 12 січня. URL: <https://www.dw.com/uk/hto-taki-husiti-j-comu-voni-kinuli-vikliki-zahodu/a-67961189>.

СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Данило ЛОКШИН

студент Університету імені Альфреда
Нобеля (Дніпро)

Руслан КЛЮЧНИК

доцент кафедри глобальної економіки
Університету імені Альфреда Нобеля
(Дніпро), кандидат політичних наук,
доцент

Світ глобалізується протягом вже досить тривалого часу. Великі географічні відкриття зумовили швидке пізнання європейцями всіх континентів. Відповідно, було складено уявлення про різні народи та держави, що існують у світі. Між ними налагоджувалися торговельні та дипломатичні стосунки. Так починалася глобалізація – неперервний процес уніфікації світу, стирання кордонів між країнами, посилення взаємозалежності держави та регіонів.

Глобалізаційні процеси суттєво впливають на економічний, соціальний, культурний розвиток як окремих регіонів та країн, так світового співтовариства в цілому. Важливою є можливість оцінювання такого впливу з метою визначення наслідків прийняття державно-управлінських рішень на різних рівнях – від локального та регіонального до загальнодержавного та глобального. Також потрібно зазначити, що сьогодні немає універсального підходу до вимірювання рівня глобалізації [1, с. 59].

Глобалізуються не лише економіка, політика та культурна сфера. Глобального характеру набувають також проблеми як природного, так і техногенного характеру. Так, глобальне потепління є однією з проблем, стосовно яких у суспільстві існують полярні думки. Наприклад, у США Демократична партія приділяє багато уваги цій проблемі, а Республіканська – вважає її перебільшеною. Багато хто навіть не визнає глобальне потепління або відкидає його антропогенний характер.

Важливою проблемою є забруднення довкілля, через що люди хворіють та помирають в усіх частинах світу. Опустелювання та знеліснення також впливають на добробут та екологічну стабільність у глобальному масштабі. Тут слід відзначити безвідповідальність урядів та міжнародних урядових організацій, але разом з тим наголосити на визначній ролі некомерційних організацій, таких як WWF та Greenpeace.

Соціально-економічні та політичні проблеми також глобалізуються. Достатньо поверхнево ознайомитися зі статистикою – і ми побачимо, що бідність є катастрофічною в країнах Африки на південь від Сахари. У цих країнах значна частина людей позбавлена елементарних благ, як-от чиста вода чи якісна

їжа. При цьому населення найбідніших країн зростає дуже швидко. Так, населення Нігерії зараз становить 216 млн людей, але ще у 2000 р. воно становило 158 млн осіб [2]. Здавалося б, яким чином ці проблеми набувають глобального виміру? Але ж саме з найбідніших країн до країн Європи прямують мігранти. І міграційна криза вже впливає на життя найрозвиненіших держав світу, у тому числі членів ЄС.

Негативними наслідками глобалізації є:

- розподіл переваг від процесів глобалізації відбувається нерівномірно між окремими країнами та галузями їх економік;
- можливість втрати національної ідентичності окремих країн, яка була сформована історично;
- перехід приватних та державних проблем на новий, глобальний, рівень, у зв'язку з чим виникає необхідність урахування світових господарських інтересів для вирішення національних проблем [3, с. 74].

Політичні проблеми також глобалізуються. Колись С. Гантінгтон не без оптимізму зазначав, що відбувається третя хвиля демократизації. Завершилися диктаторські правління в Іспанії, Португалії та Греції, розпався СРСР, перейшли до демократії країни Центральної та Східної Європи. Але цей оптимізм, як ми зараз розуміємо, був передчасним. Авторитарні тенденції нікуди не зникли, вони продовжують впливати на політичне життя. Російський політичний режим досить швидко перетворився на автократію, практично не було демократичного досвіду в Білорусі, Казахстані та багатьох інших пострадянських республіках. До влади в цих країнах прийшли автократи, які приймали рішення, виходячи не з потреб громадян, а з мотивів особистого збагачення та збереження своєї влади. Крім того, досить стійкі автократії зберігаються й у Латинській Америці: серед інших, це Куба та Венесуела.

Чи стримують такі режими глобалізаційні процеси? Можна припустити, що ні: глобалізація є універсальним процесом, що відбувається між країнами, а не всередині їх. Але автократії можуть гальмувати окремі процеси в рамках своїх держав, створюючи штучні перепони. Так, КНДР, Іран, Афганістан, Туркменістан є країнами, де політичні еліти поки що концентрують всю повноту влади та змушують громадян жити за своїми правилами, досить суворими та архаїчними. Крім того, ці режими підтримують один одного: наочно проявляється солідарність автократів. Додамо також, що на Глобальному Півдні дуже великий відсоток режимів є, можливо, не репресивними, але автократіями, на противагу західним демократіям. Демографічні, ресурсні, економічні та інші фактори дедалі більше змінюють баланс сил на користь Глобального Півдня, який вже іноді розглядається як інтегрований суб'єкт політики. Додамо також, що ядерна зброя є не лише у КНДР, але й у Пакистана, який за всіма показниками є автократією та багаторічним опонентом Індії, також ядерної держави. Китай та Росія є ядерними державами та постійними членами Ради Безпеки ООН. Усе це створює передумови для майбутніх конфліктів, які можуть стати

глобальними. І далеко не очевидною є перемога Заходу у можливому глобальному протистоянні.

Ми усвідомлюємо, що в рамках доповіді неможливо розглянути всі можливі проблеми, які набувають або набули глобального характеру. Але, без сумнівів, ми висловлюємо занепокоєння щодо тих загроз безпеці, які коріняться у нинішній моделі глобального світу.

Список використаних джерел:

1. Корнієвський С. Врахування впливу глобалізаційних процесів в ході прийняття стратегічних рішень з регіонального розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, № 3. С. 53-63.

2. Population of Nigeria in selected years between 1950 and 2023. *Statista*. URL:<https://www.statista.com/statistics/1122838/population-of-nigeria/>

3. Федун І.Л., Генералов О.В. Економічна глобалізація та формування міжнародних виробничих мереж. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 71-77.

ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Іван НАДТОЧІЙ

студент Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро)

Руслан КЛЮЧНИК

доцент кафедри глобальної економіки Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро), кандидат політичних наук, доцент

Якщо розглянути піраміду потреб А. Маслоу (можна й будь-яку іншу класифікацію), то побачимо, що безпека є однією з фундаментальних потреб людини. Це поняття є комплексним; його не так легко пояснити, як здається на перший погляд. Безпека є характеристикою стану системи (екологічної, соціальної, економічної, політичної тощо). Говорять і про безпеку людського організму (людина також є системою). В цілому ми можемо розуміти під безпекою відсутність загроз.

Ми виходимо з того, що будь-яка діяльність людини або соціальної групи є потенційно небезпечною. Більше того, часто досягнення завдань безпеки одного актора наштовхується на інтереси іншого (часто таке трапляється між державами). Розв'язувати такі потенційно конфліктні ситуації потрібно дипломатичним шляхом, адже використання сили є деструктивним.

Поняття «безпека» використовується, серед іншого, при дослідженні міжнародних відносин. Коли на світовій арені зіштовхуються інтереси держав, недержавних акторів, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій, що мають взаємовиключні цілі, то слід говорити про серйозність викликів су-

часній міжнародній безпеці.

Якщо говорити в загальних рисах, то глобалізація сучасного світу призводить і до глобалізації небезпек. Наприклад, глобалізується злочинність: виникають транснаціональні злочинні угруповання, які використовують новітні технології для координації своїх дій. Хакерські атаки, від яких потерпає й Україна (достатньо згадати атаку на «Київстар»), є яскравим прикладом цього. Наркотрафік, торгівля людьми, шахрайство – усе це стає глобальним, отже, є викликом усьому людству.

Глобалізується також тероризм. Взагалі тероризм є явищем дуже давнім, яке фіксується ще в часи Римської імперії. У XIX ст. терористи вбивали правителів та посадових осіб. У XX ст. ними були освоєні новітні технічні засоби та способи ведення боротьби. Після 11 вересня 2001 р. відкривається сторінка історії глобального тероризму. Терористи здійснюють свої атаки, маючи засоби ураження на території країни-жертви, як це було з літаками у США чи з автівками на території країн Європи. З тероризмом важко боротися, оскільки дуже часто ці організації використовують високий рівень конспірації. Також часто вони складаються зі смертників, які не бояться жодного покарання. За останні десятиліття цілі терористів істотно змінилися. Якщо раніше їх метою було досягнення більшого резонансу від терористичного акту без намагання максимізувати кількість жертв (орієнтація на «максимальну аудиторію»), то в останні роки метою стає саме кількість жертв. І це робить тероризм ще більш небезпечним [1, с. 32].

Складною проблемою для сучасної світової безпеки є безвідповідальність політичних лідерів. Вони, слідуючи логіці політики з позиції сили, використовують шантаж, втручання у зовнішні справи інших держав та неприховану агресію. Це особливо небезпечно в сучасному світі, переповненому ядерною зброєю. Наприклад, Китай, Росія, КНДР, Пакистан володіють такого роду зброєю, але є недемократичними державами. Ми бачимо, як російський режим використовує ядерні погрози у своїй пропаганді. Більше того, вторгнення Росії в Україну ознаменувалося першим у світі використанням атомної електростанції в якості інструменту шантажу. На ЗАЕС розміщено зброю, з території ЗАЕС ведеться вогонь по території Дніпропетровської області. У той же час ніхто не може гарантувати безпеку атомної станції. Також протягом короткого терміну в 2022 р. Росія окупувала Чорнобильську АЕС, створивши загрозу посилення наслідків катастрофи 1986 р.

Слід окремо зазначити, що політичні діячі дуже часто свідомо ігнорують реальні проблеми, з якими зіштовхується людство. Так, проблема бідності вирішується надто повільно. Значна частина жителів країн Африки, Азії, Південної Америки живуть у злиднях, потерпають від голоду та хвороб. Вражає рівень бідності у країнах Африки на південь від Сахари, наприклад, у Нігерії [2]. При цьому невеликий відсоток жителів цих країн живе у надмірному багатстві. Гостра політична криза на Гаїті призвела до фактичного захоплення столиці краї-

ни збройними бандами, і невідомо, чим ця ситуація може завершитися [3]. Отже, політичні лідери провідних країн могли б зробити вагомий внесок у боротьбу з глобальними викликами, якби мали відповідну політичну волю.

Таким чином, сучасний світ зіштовхується з великою кількістю глобальних викликів, і не останню роль у вирішенні цих проблем відіграють (або мають відігравати) політичні еліти провідних держав.

Список використаних джерел:

1. Задоя А.О., Федулова С.О., Ключник Р.М. Архітектура європейської безпеки: нові виклики та загрози: навч. посіб. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2024. 297 с.

2. Why do so many Nigerian workers remain poor? Labor force surveys may have the answer. *World Bank*. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/why-do-so-many-nigerian-workers-remain-poor-labor-force-surveys-may-have-answer>

3. Ватажок «Барбекю» оголосив прем'єру війну: чому банди захопили столицю Гаїті та що відбувається в країні. *Суспільне*. URL: <https://suspilne.media/709350-vatazok-barbeku-ogolosiv-premeru-vijnu-comu-bandi-zahopili-stolicu-gaiti-ta-so-vidbuvaetsa-v-kraini/>

РЕЗОЛЮЦІЯ
I Міжнародної науково-практичної конференції
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»

м. Дніпро

24 травня 2024 р.

Ми, учасники I Міжнародної науково-практичної конференції «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру», яка відбулася 24 травня 2024 р. у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, фахівці з різних галузей науки (зокрема, міжнародних відносин, політології, соціології, історії, філософії та інших наук), громадського сектору та суспільної практики з різних регіонів України та світу – зокрема, Українського Гарвардського центру (Нью-Йорк, США), Університету Британської Колумбії (Альберта, Канада), Кавказького міжнародного університету (Тбілісі, Грузія), Академії військового мистецтва у Варшаві (Польща), Варшавського університету (Польща), Національного університету «Києво-Могилянська академія», Запорізького національного університету, Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Інституту технічної механіки Національної академії наук України і Державного космічного агентства України (Дніпро), Національного університету «Дніпровська політехніка» (Дніпро), Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро), Дніпровського державного технічного університету (Кам'янське) та ін., заслухавши та обговоривши доповіді, виступи та повідомлення, **констатували:**

1. Останніми роками російська федерація активно використовує свою ядерну потужність як інструмент політичного тиску на інші держави. Це проявляється як у прямих погрозах застосування ядерної зброї, так і у проведенні масштабних військових навчань із застосуванням ядерних сил. Українська формула миру передбачає активну дипломатичну діяльність на міжнародній арені. Україна прагне залучити міжнародну спільноту до підтримки своїх зусиль щодо запобігання ядерному шантажу, зокрема шляхом посилення санкційного тиску на агресора, зміцнення політичної та економічної підтримки з боку міжнародних партнерів, а також участі у мирних переговорних процесах. Учасники конференції, визнаючи важливість забезпечення ядерної безпеки для збереження глобального миру та стабільності, а також враховуючи актуальні виклики, пов'язані з війною в Україні та необхідністю її вирішення мирним шляхом.

2. Учасники конференції запропонували:

2.1. Розвивати спільну наукову і освітню діяльність між профільними закладами вищої освіти України і зарубіжних країн, де ведеться підготовка фахівців аналізу та моніторингу ядерної безпеки. Сприяти розвитку і впровадженню різних форм кооперації наукових досліджень університетів, інших освітніх і наукових центрів щодо вивчення політичних, соціальних, міжнародних та гуманітарних аспектів ядерної безпеки та реалізації Української формули миру.

2.2. Розширити взаємодію ЗВО України та зарубіжних країн у галузі обміну інноваційними технологіями радіаційного захисту, в тому числі інформаційними, що дозволить вивести результати наукових досліджень на новий рівень.

2.3. Посилити зв'язок вищої освіти з науковими дослідженнями, залучати студентів до вирішення наукових проблем, пов'язаних з політичними, соціальними, міжнародними та гуманітарними аспектами ядерної безпеки та шляхами реалізації Української формули миру.

2.4. Орієнтувати наукові дослідження на впровадження в проєктну практику, а також розвиток і розширення професійних уявлень у політичних, соціальних, міжнародних та гуманітарних аспектів ядерної безпеки та шляхів реалізації Української формули миру. Клопотати про включення до планів наукових видань ЗВО України вказаної тематики з відповідним ресурсним забезпеченням.

2.5. Подовжити обмін досвідом і забезпечити можливість ведення відкритих наукових та громадських публічних дискусій із шляхів реалізації Української формули миру як ключового чинника розбудови нової системи радіаційної та ядерної безпеки на основі положень Української формули миру.

2.6. Забезпечити ресурсну підтримку науково-дослідної і практичної діяльності факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара щодо удосконалення і подальшого розвитку освітніх програм «Політична безпека держави», «Публічне управління, медіація та електронне врядування», «Міжнародні відносини, комунікації та регіональні студії» пов'язаних з політичними, соціальними, міжнародними та гуманітарними аспектами ядерної безпеки та поширення принципів положень Української формули миру.

2.7. Схвалити видання колективами кафедр політології, соціології та публічного управління та міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара із залученням колективів інших ЗВО України серії посібників «Світова ядерна безпека та Українська формула миру», де будуть представлені окремі змістові модулі обов'язкових освітніх компонент освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів і магістрів галузі знань «Соціальні та поведінкові науки», спеціальностей 052 Політологія, 054 Соціологія, 281 Публічне управління та адміністрування, 291 Міжнародні відносини, регіональні студії. Клопотати перед вченими радами ЗВО України про внесення до навчальних планів освітніх програм всіх спеціальностей окремої обов'язкової дисципліни «Політична безпека держави» з окремими змістовими модулями «Запобігання ядерному шантажу» та «Реалізація Української формули миру».

2.8. Вважати за доцільне організацію мирних переговорів під егідою міжнародних організацій для досягнення тривалого та справедливого миру. Включення до переговорного процесу всіх зацікавлених сторін, включаючи представників українського уряду, міжнародних посередників та громадських органі-

зацій.

2.9. Впровадження та дотримання високих стандартів безпеки на всіх етапах життєвого циклу ядерних об'єктів, включаючи їх проектування, будівництво, експлуатацію та виведення з експлуатації. Проведення регулярних міжнародних навчань та тренувань з реагування на ядерні інциденти.

3. Учасники конференції закликають:

3.1. негайно припинити вогонь на всій території України та виведення іноземних військових сил, визнати та всебічно підтримати суверенітет та територіальну цілісність України в межах міжнародно визнаних кордонів.

3.2. Надати невідкладну гуманітарну допомогу постраждалим регіонам та громадянам України, створити міжнародний фонд для відбудови інфраструктури, економіки та соціальної сфери України після завершення війни.

4. Учасники конференції висловлюють свою готовність до подальшого співробітництва для досягнення вказаних цілей та зміцнення глобальної ядерної безпеки та миру в Україні.

Ухвалено односторонньо учасниками I Міжнародної науково-практичної конференції «Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру» 24 травня 2024 р.

ЗМІСТ

<i>Кривошеїн В.</i> Українська формула миру як шлях виходу з позиційного конфлікту	3
<i>Примаков К.</i> Медіація Української формули миру	6
<i>Цаценко О.</i> Громадянська адвокація міжнародного рівня в контексті просування Української формули миру	10
<i>Ищенко І.</i> Шляхи запобігання ядерного шантажу у світі: від теорії до практики	12
<i>Лепський М.</i> Ядерна загроза як ігрове поле сучасних політичних конфліктів	14
<i>Русецький О.</i> Проблеми та перспективи всесвітнього руху вчених щодо превенції ядерних та радіаційних загроз	18
<i>Соколенко О.</i> До питання законності використання ядерної зброї державами: міжнародний аспект	21
<i>Третяк О.</i> Публічна сфера політики як середовище просування наративів ядерного шантажу	23
<i>Василів С.</i> Аспекти стримування ядерного шантажу	25
<i>Гудзенко О.</i> Дискурс «ядерної загрози» в порядку денному сучасних ЗМІ	27
<i>Легеза С.</i> «У радіоактивний попіл...»: ядерна війна та світ посткатастрофи в російській популярній культурі	29
<i>Яблуновський А.</i> Ставлення українців до ядерних загроз: аналіз даних опитувань	32
<i>Сачко О.</i> Пріоритетні напрями забезпечення енергетичної безпеки держави: досвід США	35
<i>Щербак В.</i> Моделі глобальної енергетичної безпеки	38
<i>Барбашина К.</i> Особливості «зеленого переходу» для України	39

<i>Кадольонок І.</i> До питання змісту поняття «енергетична безпека»	41
<i>Олійник Ан.</i> Принципи та виміри функціонування механізму забезпечення енергетичної безпеки	44
<i>Олійник Ар.</i> Загрози енергетичної безпеки держави: до сутності поняття	46
<i>Тронько О.</i> Механізм забезпечення енергетичної безпеки держави ...	49
<i>Богомаз К.</i> Зростання геополітичних ризиків безпеки під впливом війни в Україні	53
<i>Ставченко С.</i> Ядерний тероризм: особливості в умовах російсько-української війни	56
<i>Головка І.</i> Роль ядерної дипломатії у сучасній системі міжнародних відносин	61
<i>Зайченко І.</i> Подолання минулого для формування нового світопорядку. Деколонізація російської історії та інформаційної політики РФ	63
<i>Ключник Р.</i> Політика з позиції сили та міжнародна безпека	66
<i>Петров П.</i> Цифрова безпека ядерного сектору: загальна характеристика	68
<i>Тимченко М.</i> Проблема нерозповсюдження ядерної зброї в сучасному світі: теоретичне обґрунтування	70
<i>Барбашин А.</i> Перспективи побудови нової системи міжнародної безпеки та забезпечення важелів стримування застосування ядерного шантажу шляхом використання технології блокчейн	72
<i>Шкурят М.</i> Роль антикорупційної державної політики у сфері вищої освіти як складової системи національної безпеки	74
<i>Висоцький А., Висоцький О.</i> Публічна дипломатія ядерної безпеки Президента України Володимира Зеленського під час повномасштабної російської агресії	76
<i>Денисенко А., Іщенко І.</i> Україна як чинник збереження міжнародної системи безпеки	80
<i>Єрмолов К., Іщенко І.</i> Ядерна програма Кореїської Народно-Демократичної Республіки як загроза глобальній безпеці	82
<i>Котов І., Іщенко І.</i> Фактор диверсифікації ядерної програми Ірану у парадигмі стабільного функціонування системи міжнародного партнерства	85
<i>Латуха Б., Ключник Р.</i> Іранський фактор у сучасних міжнародних відносинах	90
<i>Локшин Д., Ключник Р.</i> Суперечливість глобалізаційних процесів: безпековий вимір	92
<i>Надточій І., Ключник Р.</i> Виклики міжнародній безпеці на сучасному етапі	94
<i>Резолюція</i> конференції	97

Наукове видання

Збірка матеріалів
I Міжнародної науково-практичної конференції
«Радіаційна та ядерна безпека у контексті Української формули миру»
(м. Дніпро, 24 травня 2024 року)

Здано на складання 24.05.2024. Підписано до друку 28.05.2024.
Формат 60x84/16. Папір офс. Друк різнографічний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 6,05. Обл.-вид. арк. 6,65. Наклад 100 пр. Зам. № 36

Свідоцтво про видавничу діяльність
розповсюдження видавничої продукції
Серія ДК № 5729 від 26.10.2017
видано Державним комітетом телебачення і радіомовлення України
ТОВ «Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+»
49000, м. Дніпро, вул. Вернадського, 19/21
Тел./факс: (056) 745 15 95